

Å BEHERSKE JURIDISK METODE

RAPPORT FRA ET FORSKNINGSBASERT UTVIKLINGSARBEID

FREDERIK BARTH

POLITHØGSKOLEN

«Jeg snakker med mange advokater og spesielt innenfor tvang, ja, da kan jeg jo gjøre meg forstått på deres planet.»

(Sitat fra student etter gjennomført studium i juridisk metode)

INNHOLDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	1
1.1 POLITIETS SIVILE GJØREMÅL	2
1.2 BETYDNINGEN AV Å KUNNE ANVENDE JURIDISK METODE	4
1.3 JURIDISK METODE OG BLOOMS TAKSONOMI – EN ANALYSEMODELL	9
2 UNDERSØKELSE AV TJENESTEPERSONENES REGELFORSTÅELSE	12
2.1 HVORDAN FULLMEKTIGER UTEN STUDIEMODULER I TVANG/GJELD ANVENDER RETTSKILDEFAKTORENE	14
2.2 HVORDAN FULLMEKTIGER MED STUDIEMODULER I TVANG/GJELD ANVENDER RETTSKILDEFAKTORENE	34
2.3 LENSMANNENS BIDRAG TIL REGELFORSTÅELSEN	50
3 OPPLÆRING AV NYTILSATTE NAMSMANNSFULLMEKTIGER	54
3.1 OPPLÆRING VED TILSETTING	55
3.2 OPPSUMMERING AV UNDERSØKELSEN	66
4 NETTSTUDIET – INNFØRING I JURIDISK METODE	70

4.1	RAMMEFAKTORER	71
4.1.1	ØNSKELIGE OVERORDNETE MÅL	71
4.1.2	KAPASITET	71
4.1.3	ANTALL STUDENTER SOM KAN TAS OPP I STUDIET ER IKKE BEGRENSET	72
4.1.4	TILKOBLING TIL INTERNETT	73
4.2	PEDAGOGIKK, DIGITAL KOMPETANSE OG UTVIKLING AV NETTSTUDIER	74
4.3	DEN DIDAKTISKE RELASJONSMODELLEN	75
4.4	STUDENTFORUTSETNINGENE	76
4.5	ARBEIDSMÅTER	83
4.5.1	LESERVEILEDNING	86
4.5.2	VIDEOFORELESNINGER	87
4.5.3	NETTSAMLINGER	89
4.5.4	STUDENTSAMARBEID	93
4.5.5	KONTAKT MELLOM LÆRER OG STUDENT	94
4.5.6	FRIVILLIGE OPPGAVER	95

4.5.7	QUIZER	96
5	MÅLOPPNÅELSE	98
5.1	ARBEIDSKRAVET	98
5.2	EKSAMEN	99
5.3	STUDENTENES EVALUERING AV MÅLOPPNÅELEN	100
5.4	BRUK AV KUNNSKAP OG FERDIGHETER	104
6	BEHOV FOR UTDANNING OG VIDEREUTVIKLING	108
6.1	BEHOV FOR UTDANNING	108
6.2	EN SKISSE FOR VIDEREUTVIKLING	109
7	AVSLUTNING	110
8	REFERANSER	112

Sammendrag

Prosjektet beskriver hvordan namsmannsfullmektiger finner frem til hvordan rettsregler skal forstås. Undersøkelsen viser at de i stor grad kun forholder seg til sin egen og kollegers forståelse av lovteksten. Andre sentrale rettskildefaktorer som høyesterettspraksis og forarbeider trekkes sjelden inn. Dette kan utgjøre en rettssikkerhetsrisiko.

Det er ikke noe markert skille i rettskildebruken mellom dem som tidligere har gjennomgått studiemoduler i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning og de øvrige saksbehandlerne.

Også opplæringstilbudet ved tiltredelse er undersøkt. Det er mangelfullt og tilfeldig. Sett hen til at namsmannens virksomhet kan gripe alvorlig inn overfor svake grupper i samfunnet bør saksbehandlingen kvalitetssikres. Det foreligger ingen krav om å ha gjennomgått studiemoduler ved Politihøgskolen for å kunne virke som namsmannsfullmektig. De tre lensmennene som deltar i undersøkelsen, og som er namsmenn i sine distrikter, uttrykker vanskeligheten med å følge med i rettsutviklingen.

Som et tiltak for å styrke saksbehandlerne ferdigheter ble det iverksatt et e-læringsstudium i juridisk metode. Tilbakemeldingene fra studentene sier at de bruker kunnskap og ferdigheter ervervet i studiet.

Oppbyggingen og gjennomgangen av studiet er beskrevet da det kan vise seg å være en nyttig pilot for å lage tilsvarende studietilbud innenfor saksområdene som omfatter namsmannsfunksjonen.

Innledning

I denne rapporten settes søkelyset på politiets sivile gjøremål og betydningen av å anvende juridisk metode. Utgangspunktet er en undersøkelse som er basert på prosjektbeskrivelsen «Manglende rettssikkerhet i den sivile rettspleie i politiet. Svak rettspluralisme eller ukunnskap? Hvordan kan utdanning/opplæring bidra til å trygge borgernes rettssikkerhet?»

Av materialet er det lite som tyder på at det foreligger en svak rettspluralisme hos rettsanvenderene. I pkt. 3.2 er dette begrunnet. Det er, med noen unntak, rettsanvenderens egen forståelse av rettsregelen som gjelder. Ofte drøftes dette og konkluderes i samråd med kollega uten at det er vist til at det foreligger noen nærmere gjennomgang av relevante rettskildefaktorer. Dette fremgår i pkt. 2. Funnene som ble gjort i undersøkelsen belyser hvor viktig det er å beherske juridisk metode

Innledningsvis i undersøkelsen stilte jeg krav til den faglige kompetansen til intervjuobjektene ved å gjennomgå regelforståelsen deres. For å peke på nødvendigheten av et slikt kompetansekrav gjengis intervjuobjektene uttalelser om hvordan de finner frem til rettsregelen. På grunnlag av det som fremkommer av denne gjennomgangen oppfordres det til å vurdere om det bør være et autorisasjonskrav for namsmenn/namsmannsfullmektiger. I den forbindelse kan det vises til hvordan svensk namsmyndighet har innrettet seg. Også organiseringen av namsmannsvirksomheten med over 300 selvstendige enheter bør vurderes. Dette omtales i pkt. 1. nedenfor.

Det er nødvendig å ha en forsvarlig saksbehandling innenfor det gjeldende regelverket som omfattes av politiets sivile gjøremål, og dette gjøres rede for i pkt. 1.1. Betydningen av å kunne mestre juridisk metode er beskrevet i pkt. 1.2.

Studiet i juridisk metode ble utviklet for å gi rettsanvenderen et verktøy til å forstå hvordan å finne frem til rettsregelen. Studiet skulle gjøres tilgjengelig for flest mulig studenter, og derfor ble det lagt opp til et 100 % e-læringsbasert studium, som beskrives i pkt. 4. Studiets betydning for studentenes regelforståelse er beskrevet i pkt. 5. Som undervisningsform i juridisk metode fremtrer e-læring som grundig og effektiv, og denne læringsplattformen vil kunne tilbys studenter også utenfor de fagfeltene som er nevnt her.

1.1 Politiets sivile gjøremål

Politiet har mange sivile oppgaver som berører borgerne. Sivile oppgaver er de oppgavene som utføres av tjenestepersoner som ikke har politimyndighet (se lov om politiet LOV-1995-08-04-53 § 4 jf. § 20). Her skisseres kort hva de går ut på. Dette gjøres for å synliggjøre hvorfor det er nødvendig å ha faglig kompetente medarbeidere da mange av rettsområdene de arbeider på har stor betydning for samfunnet. Når begrepet namsmyndighet (namsmann) brukes, er det den alminnelige namsmyndighet, jf. tvangfullbyrdelsesloven § 2-2 det siktes til. Det skilles ikke mellom stillingsbenevnelsene namsmann og namsmannsfullmektig når dette ikke har betydning. Noen steder er yrkestittelen *saksbehandler* brukt.

Virksomheten til Statens innkrevingsentral (SI), NAV Innkreving (NAVI) og kernere/kommunekasserere vil ikke bli behandlet. Namsmannen inndriver sivile krav og kan om nødvendig bruke makt i gjennomføringen (tvangfullbyrdelsesloven § 5-10). Typiske oppgaver for namsmannen er utleggssaker (pant i fast eiendom, løsøre eller trekk i lønn). I 2014 innregistrerte namsmyndighetene 301 757 utleggsaker. Samme år ble det innregistrert 9630 begjæringer om tvangsfravikelser (utkastelser – ikke alle ble gjennomført). Det er også namsmyndighetene som behandler de fleste gjeldsordningssakene, og i 2014 ble 4402 saker mottatt, i henhold til Politidirektoratets rapport (Politidirektoratet, 2015). Et mindretall av sakene blir videresendt til tingretten. Også sekretariatsfunksjonen for forliksrådene er lagt til politiet. Disse funksjonene går under betegnelsen *Politiets sivile rettspleie på grunnplanet*. Dette fordi oppgavene er knyttet opp mot domstolene. Også andre oppgaver som har denne relasjonen til domstolene, tilfaller politiet. I tillegg til namsmannssakene har politiet forvaltningsrettslige oppgaver med utlendingsforvaltningen, pass-søknader, våpentillatelse, drift av barnehus, førerkortsaker, skiltmyndighet, behandling av hittegods, samt godkjenning av vaktelskaper og ordensvakter. En fullstendig oversikt er gitt i Politianalysen (NOU 2013: 9). Disse arbeidsområdene går under betegnelsen *politiets sivile gjøremål*. Det fremgår av Politianalysen at mange av disse funksjonene ligger utenfor politiets kjerneområde. Hva som skal være politiets arbeidsområder avgjøres av Stortinget.

Hverken namsmannsfunksjonen eller forvaltningsoppgavene krever politimyndighet, og blir i vesentlig grad utføres av sivilt tilsatte tjenestepersoner uten juridisk utdanning. Av bemanningsutvalgets rapport «Politiet mot 2020» (Politidirektoratet, 2008) fremgår det at det i 2007 medgikk 1780 årsverk til forvaltningstjeneste og den sivile rettspleie. Det totale antallet årsverk i politiet utgjorde 11 805. Samlet arbeidstid for de forvaltningsrettslige gjøremålene utgjorde 8,8 % av total arbeidstid i etaten. Sivile gjøremål utgjør 7,2 %. Rapporten antyder at det blir behov for å ansette 1000 nye medarbeidere innenfor disse fagfeltene innen 2020.

Ikke alle utfører arbeid innenfor namsmannsfunksjonen eller i forvaltningen. Noen av dem er for eksempel tilsatt som kontorpersonale og arrestforvarere. Det er ca. 900 tilsatte som arbeider innenfor namsmannsfunksjonen. Det stilles ingen formelle krav til utdanning for å arbeide innen disse fagfeltene. Dette har betydning for de borgerne som blir berørt.

I Norge har vi over 300 selvstendige namsmenn som behandler det som kalles alminnelige krav og gjeldsordning (Barth, Er 356 selvstendige namsmannskontor i politiet en rettssikkerhetsrisiko?, 2010). Antallet kontorer vil etter sammenslåingen av politidistriktene bli redusert. I tillegg til dette har vi Statens innkrevingsentral som innfordrer gjeld til det offentlige. Barnebidrag kreves inn av NAVs innkrevingsentral i Kirkenes. Kemnere og kommunekasserere krever inn skatt. Det finnes ingen overordnet myndighet som styrer disse innkrevingsmyndighetene. Dette kan medføre ulik oppfatning av hva som er gjeldende rett. Problemet med at vi har mange selvstendige namsmannskontor er beskrevet i en artikkel i *Juristkontakt* (Barth, Er 356 selvstendige namsmannskontor i politiet en rettssikkerhetsrisiko?, 2010).

Systemet er allikevel slik at en innkreving eller gjeldsordningssakssak kan bringes inn for domstolene. På den måten kan rettspraksis vise vei. Det blir da opp til den enkelte namsmann/fullmektig å holde seg orientert. En hjelp i så måte er at Namsmannen i Oslo legger ut rutinehåndbøker og sjekklister på politiets intranett. Der finnes også et debattforum som brukes aktivt. Innleggene som blir presentert inneholder ikke alltid riktige løsningsforslag. Dette har medført at namsmannskontoret i Oslo har opprettet en egen gruppe med moderatorer.

Det er som nevnt ingen formelle krav til utdanning for å kunne inndrive krav. Lensmenn og politistasjonssjefer med sivile rettspleieoppgaver er i all hovedsak utdannet ved Politihøgskolen (PHS), men det stilles ingen krav om opplæring i de rettsområdene som omfatter namsmannsvirksomheten. Som namsmenn er de faglig ansvarlig for de oppgavene medarbeiderne utfører. Etter søknad kan namsmannsfullmektigene få opptak i studiemodulene dersom lensmannen og politidistriktet godkjenner det.

Den norske ordningen skiller seg fra den svenske. I Sverige stilles krav om utdanning for namsmenn og namsmannsfullmektiger (Barth, Utdanning i politiets sivile gjøremål på grunnplanet – en svensk modell, 2010). For å kunne søke jobb som kronofogd eller kronoinspektør må søkerne ha en faglig basis og må gjennomgå opplæring i regi av Rikskronofogden. Det at vi har organisert oss med over 300 selvstendige namsmannskontor står i kontrast til svenskens modell med én Rikskronofogd. Den svenske modellen legger til rette for at medarbeiderne oppnår en mer ensartet forståelse av hva som er gjeldende rett. Når jeg her og i det etterfølgende bruker begrepet «gjeldende rett» er det for å angi at rettsanvenderen ser hen til alle relevante rettskildefaktorer som til sammen uttrykker rettsregelen (se nedenfor pkt. 2.4). Organiseringen av kronofogdmyndigheten muliggjør en mer samsvarende regelforståelse da det er Rikskronofogden som har fullmakten til å inndrive krav. Rikskronofogden delegerer denne kompetansen til kronofogder og kronofogdinspektører. Kronofogdene har juridisk utdanning og må gjennomgå tilleggsutdanning før de kan tiltre stillingen. Kronofogdinstruktørene kan ha annen bakgrunn, og får juridisk utdanning før de kan fungere i stillingen. Sistnevnte gruppe blir også undervist i juridisk metode. I Politianalysen (NOU 2013: 9) er det foreslått utskillelse av namsmannsvirksomheten fra politiet. I analysen er det ikke utredet hvordan dette skal organiseres.

1.2 Betydningen av å kunne anvende juridisk metode

Boe (Boe E. M., 2010) side 16 tar opp spørsmålet om hvilken betegnelse som skal brukes på faget. Han bruker termen *rettskildelære*, og ikke *juridisk metode*. Om begrepet juridisk metode sier han: «Juridisk metode dreier seg også om å ta standpunkt i konkrete tilfeller av anvendelse av reglene – det vi kaller

subsumsjonen». Med subsumsjon menes altså det å anvende en rettsregel på et faktum, og ved å bruke betegnelsen *rettskildelære* unngår man dette. Hvilket faktum en rettsanvender skal legge til grunn, er det første vedkommende må ta stilling til. Fakta i en sak er utgangspunktet for hvilken rettsregel som skal anvendes i behandlingen av den. I seg selv fordrer dette kunnskap om rettsreglene.

Sondringen mellom begrepene rettskildelære og juridisk metode kan forstås som at det førstnevnte beskriver rettsanvenderens kunnskap om hvordan å finne frem til den relevante rettsregelen. Ved anvendelse av rett rettsregel på det gitte faktumet kommer rettsanvenderen frem til løsningen av rettsspørsmålet. Det siste kalles å subsumere. Enkelt sagt: Du har et faktum som utgjør det juridiske problemet og henfører det under rettsregelen som du har funnet frem til med støtte i anerkjent rettskildelære. Så drøfter du om rettsregelen løser problemet. Det latinske ordet *subsumere* kan oversettes til det å *sammenfatte under*. Undervisning i denne disiplinen på PHS gis i faget som kalles *juridisk metode*. I dette faget oppfordres studentene til å bruke det de lærer på konkrete problemstillinger. I studieplanen (Politihøgskolen, 2012) foreligger et arbeidskrav til hva studentene skal gjennomføre før eksamen: «en skriftlig oppgave der studentene skal beskrive og vurdere anvendelsen av juridisk metode relatert til egen praksis (inntil 1500 ord).» Som ferdighetsmål i den samme studieplanen er det oppført at studenten skal: «finne frem til faktum og beskrive juridiske problem som foreligger i aktuelle saker fra egen praksis og anvende juridisk metode for å løse problemene i egne saker.» Disse kravene i studieplanen innebærer at studenten skal subsumere. Den juridiske metodelæren (eller rettskildelæren) har til formål å gi rettsanvendere et verktøy for å finne frem til rettsregelen som kan løse rettsspørsmålet. «I rettskildelæren gjøres det rede for hva man bygger på og hvordan man resonerer når man tar standpunkt til rettsspørsmål de lege lata» (Eckhoff & Helgesen, 2000, s. 15). Boe (Boe E. M., 2010, ss. 136 - 137) beskriver rettskildereglene som metanormer. Det samme gjør Andenæs (Andenæs J. , 2013) som sier om rettskildeprinsippene: «Disse prinsippene er grunnleggende for ethvert resonnement om rettsspørsmål. De ligger, for å anvende et bilde som ofte er brukt, en etasje over de enkelte rettsregler. Med et filosofisk faguttrykk kan man tale om metanormer (normer om normer).» Rettskildelæren er ikke entydig, og blir stadig diskutert i rettsvitenskapen. Bare tittelen «Rettskildelære under debatt» (Boe E. M., 2012) sier dette. Allikevel er det stort sett enighet om hva som er å betrakte som god juridisk metode. I denne forbindelse kan jeg vise til Hans Petter Gravers artikkel «Vanlig juridisk metode» (Graver, 2008). Det at Graver i en

artikkel i boken *Nye trender i rettsvitenskapen* (Kjønstad, 2013) og andre steder kritiserer rettskildelæren, slik som Eckhoff, Andenæs og Boe fremstiller den, forandrer ikke så mye på synet på hva som ansees som god juridisk metode.

Både Høyesterettsdommere og saksbehandlere i førerkortsaker er rettsanvendere. Det som skiller dem er bredden av juridiske problemstillinger de arbeider med, samt kunnskap og ferdighet i juridisk metode. Namsmannsfullmektiger og andre som arbeider med forvaltningssaker i politiet har ikke tidligere hatt tilbud om systematisk opplæring i juridisk metode. Mange av dem har imidlertid en oppfatning om hva rettsregelen går ut på. Med dette mener jeg å påstå at de er mer regelanvendere enn rettsanvendere. Regelanvenderen tilhører den byråkratiske rettskulturen (Mathiesen, 2011). Vedkommende forholder seg til den formelle lovgivningen uten å gå veien om de øvrige rettskildefaktorene. Det som gjør situasjonen verre for namsmannsfullmektigen enn for kolleger i byråkratiet, er at han ikke har rundskriv å forholde seg til. Det han kan forholde seg til, er sjekklister og rutinehåndbøkene som er lagt ut på nett av Namsmannen i Oslo.

En rettsanvender er en person som finner frem til rettsregelen ved å bruke alle relevante rettskilder, slik som lovforarbeider, lovens formål, rettspraksis, rettsoppfatninger og reelle hensyn, for å nevne noen. En regelanvender har ikke den samme ferdigheten og kan lett ta beslutninger som står i konflikt med hva som er å betrakte som gjeldende rett. Undersøkelsen som gjengis nedenfor søker å gi et svar på hvordan namsmannsfullmektiger finner frem til rettsregelen. Thomas Mathiesen (op.cit) stiller det betimelige spørsmålet om det kun er én gjeldende rett. Han viser til at det kan være forskjellige rettskulturer innenfor det samme rettssystemet «som anvender retten systematisk forskjellig». Dette beskriver han som svak *rettspluralisme*. Om namsmenn har en slik forskjellig rettskultur gjenstår å beskrive.

Både Mathiesen og Kristian Andenæs (Andenæs K. , 1986) viser at begrepet «gjeldende rett» er relativt». Begrepet har sin gyldighet avhengig av hvilken rettskultur man befinner seg i. Mathiesen nevner den judisielle, den byråkratiske og ikke-juristenes rettskultur. Andenæs sier at det er snakk om forskjellige rettssystemer som er kvalitativt forskjellige fra det tradisjonelle rettssystemet. Han viser til Hydén (Hydén, 1985) som beskriver rettssystemet som et selvregulerende system, tilsvarende det tradisjonelle

rettssystemet. De to øvrige systemene benevnes henholdsvis som det intervenerende og det planleggende systemet. Det intervenerende rettssystemet karakteriseres ved at det er interesseavveininger som gir den rettslige argumentasjonen. I det planleggende systemet er det formålet som står i sentrum. Felles for dem begge er at det foreligger et utgangspunkt som hos Mathiesen beskrives som den judicielle rettskulturen. Også Andenæs tar utgangspunkt i den tradisjonelle rettskildelæren som danner rettsregelen, når han skal beskrive hvordan andre profesjoner avviker fra denne.

Namsmannen er knyttet til den judicielle kulturen. Den saklige kompetansen hans fremgår av tvangsfullbyrdelsesloven (tvfl.) § 2-2. Han skal behandle saker som loven tillegger ham samt gjennomføre pålegg fra retten. Den judicielle tilknytningen bestyrkes av at klager på namsmannens avgjørelser går til tingretten, jf. tvfl. § 2-8. Spørsmålet er dermed på hvilken måte namsmannen tilnærmer seg denne kulturen. Stemmer hypotesen om at han er mer regelanvender enn rettsanvender?

Begrepet «gjeldende rett» er den rettsforståelsen rettsanvenderen kommer frem til med fremgangsmåten som tidligere er skissert. Hvordan de enkelte rettskildedefaktorer tolkes og vektlegges behandles i rettskildelæren. Ståle Eskeland skriver i innledningen til sin lærebok i strafferett: «Enver juridisk disiplin står i fare for å degenerere til en teknisk ferdighet. Strafferetten er intet unntak. For det første kan studiet i strafferett lett bli dominert av innlæring av reglers innhold på bekostning av en dypere forståelse av hvilke argumenter som er relevante og må veies i forhold til hverandre når reglens innhold skal klarlegges.» (Eskeland, 2015, s. 36)

Det er et menneskelig fenomen at man forenkler for å forstå (Gilovich, Griffin og Kahneman, 2002). Kravet om at man skal produsere saksavgjørelser hurtig kan være akseptabelt for regelanvenderen, men har potensial for å krenke borgernes rettssikkerhet. Spesielt viktig er kunnskapen og ferdigheten om juridisk metode for namsmyndighetene som råder over tvangsmidler som kan gripe alvorlig inn i borgernes liv. Borgerne har også krav på at saksbehandlere som arbeider med førerkort, våpentillatelse og passutstedelse forholder seg til det som er gjeldende rett. Det foreligger ingen krav til utdanning for saksbehandlere. Hverken innenfor sakfeltet de arbeider med eller i juridisk metode. I pkt. 4 gjennomgår jeg hvilken opplæring saksbehandlerne blir gitt ved ansetting.

Den juridiske metoden ligger til grunn for all undervisning i juss. Studentene får en indirekte forståelse av metoden gjennom tilnærmingen til faget. I undervisningen vil læreren bygge på den juridiske metoden ved løsning av juridiske problemstillinger. Studentene vil få den samme indirekte opplæringen i metoden ved å lese juridisk litteratur. Lesning av gode eksamensoppgaver bør stimulere studenter til å anvende metoden, og det samme bør vi forvente av rettsanvendere ute i samfunnet.

Det er ikke alltid like enkelt å forstå den juridiske metoden. Studentene, eller borgerne for den saks skyld, har ikke fått nøkkelen som gir nødvendig innsikt. Den gode lærer, eller rettsanvender, vil forklare hvordan hun/han kommer frem til rettsregelen. På den måten kan juridisk metode læres på en indirekte måte. Dessverre er ikke alle lærere like bevisst dette. Den enkleste løsningen for læreren er å fastslå rettsregelen uten å vise til de relevante rettskildedefaktorene som danner grunnlaget for regelen. Forhåpentlig er ikke dette tilfelle i undervisningen eller i rettspleien for øvrig. Allikevel forekommer det at rettsregler konstateres uten videre. Det kan skyldes studentenes (borgerens) krav om «klart svar ut», eller at læreren (eller rettsanvenderen) ikke ønsker å vektlegge de relevante rettskildedefaktorene, for på den måten å avverge diskusjon og usikkerhet. (Teksten i sangen «Så gjør vi så når vi vasker vårt tøy» blir sunget på flere melodier. Noen vaskeanvisning ut over dette fordres ikke.) Det er akkurat i denne situasjonen at behovet for forståelse av rettskildelæren, eller den juridiske metoden, foreligger og gir læreren (rettsanvenderen) en unik sjanse til å overbringe nødvendig kunnskap. Dessverre skjer ikke dette systematisk.

I en læringssituasjon på en høyskole eller ved et universitet bør studentene gis nøkkelen for forståelse av metoden slik at de kan kontrollere rettskildebruken. Det medfører konklusjonen om at rettskildelære – juridisk metode – må inngå i all undervisning i juss og ikke bli en indusert kunnskap/ferdighet som oppstår som følge av undervisningen for øvrig. Rettskildebruken må tydeliggjøres. Høgskolene og universitetene i Norge har tatt høyde for dette og innført innføringsstudier i juridisk metode ved oppstart av jusstudier. PHS har også satt som krav at studenter som skal ta juridiske fag som omfatter tvangsfullbyrdelse, gjeldsordning og forliksråd (sekretærutdanning) ved etter- og videreutdanningsavdelingen må ha fullført innføringsstudiet. Spørsmålet er om ikke andre fag som har et juridisk ståsted bør ha en tilsvarende undervisning. Studier som er relevante i denne sammenheng, er etter- og videreutdanningsstudier i

økonomisk kriminalitet, miljøkriminalitet, etterforskning, organisert kriminalitet samt ordensdisipliner. Skulle kravet om fullført innføringsstudium stilles også til studenter i disse retningene, ville det være nødvendig å tilpasse rettskildebruken til strafferetten og straffeprosessens område samt politiloven. Et slikt tilbud ville lett kunne gis som e-læring. I rettsikkerhetssammenheng bør det være obligatorisk.

1.3 Juridisk metode og Blooms taksonomi – en analysemodell

For å analysere svarene som fremkom i undersøkelsen, som er gjengitt nedenfor, er Blooms taksonomi benyttet. Nedenfor blir det redegjort for hvordan denne taksonomien kan brukes.

Det er interessant å undersøke hvordan namsmannsfullmektigene kommer frem til regelforståelsen. Dette gir en indikasjon på hva som må gjøres for å sikre at forståelsen er i overensstemmelse med gjeldende rett. Undersøkelsen som er gjengitt ovenfor, antyder viktigheten av å beherske juridisk metode.

De fleste studentene greier å gjengi innlært stoff. De kan referere til hva lærebokforfatteren eller læreren sier om rettstilstanden. De ønsker enkle svar og blir forvirret når slike ikke kan gis. Om de blir bevisstgjort den juridiske metoden, vil de kunne forstå at det ofte ikke foreligger noen entydig rettstilstand. Det er nødvendig å trekke dem lenger opp på den kognitive stigen for å vise at det foreligger forskjellige variabler som influerer rettsregelen. I undersøkelsen viste det seg at Blooms kognitive taksonomi kunne anvendes for å undersøke rettskildebruken. Etter min mening er det flere likhetspunkter. Blooms taksonomi kan benyttes for å understreke og forklare viktigheten av at studenten tilegner seg kunnskap og ferdighet i rettskildelære og anvender den i løsningen av rettsspørsmål. Jeg forstår taksonomien slik at det må foreligge kognitive ferdigheter, men at modellen ikke beskriver hvordan disse ferdighetene skal anvendes på konkrete problemstillinger. Blooms taksonomi er anvendelig for å klarlegge rettsanvenderens rettskildebruk, men ikke for å forklare hvordan han anvender rettsregelen. I denne forbindelse viser jeg til det som er anført angående sondringen mellom rettskildelære og juridisk metode i pkt. 2.4. Det første trinnet (knowledge) består i huske ting og gjengi hva det er, her lovteksten. Neste trinn er å kunne angi særtrekket til lovteksten (comprehension). Studentene forstår hva lovteksten går ut på og kan forklare den. Denne forståelsen av regelen kan de bruke på konkrete problemstillinger (application). Her stopper det

gjørne opp for studentene. Grunnen til det er at de holder seg lærebokens (lærerens) rettsoppfatning. De har rett og slett ikke fått det nødvendige verktøyet for å komme videre. Når jeg anvender taksonomien videre og overfører denne til rettskildelæren (juridisk metode), vil det i neste trinn (analyses) åpne opp for at studenten ser at rettsregelen består av flere rettskildefaktorer. De må finne de relevante rettskildefaktorene og sammenlikne disse. Deretter kommer arbeidet med å lage en syntese (synthesis). I Boe (Boe E. M., 2010) side 131-132 blir dette beskrevet slik: «Å tolke i snever forstand vil si å finne ut hvordan den enkelte faktor skal forstås. Hva innebærer lovteksten? Hvordan skal et utsagn i forarbeidene forstås? Hvilken rettsstilstand avspeiler en dom?». Etter min mening tilsvarer dette trinnet i metodelæren analysenivået i Blooms taksonomi. Boe fortsetter: «Når vi tolker i vid forstand, går vi videre, og ser på faktorene under ett. Vi spør: Hvilket resultat kommer jeg til etter å ha tolket og veid alle faktorene mot hverandre? Hva går med andre ord regelen ut på?» Da har rettsanvenderen kommet frem til syntesen. Det siste og sjette trinnet i Blooms taksonomi vil gjerne bli de lege ferenda-vurderinger. Man setter regelen inn i en større sammenheng og kritiserer den i lys av ens egen eller andres oppfatning.

Lars Skjold Wilhelmsen beskriver også bruken av Blooms taksonomi i boken *Juridisk fagdidaktikk* (Wilhelmsen, 2014), men trekker ikke rettskildelæren direkte inn i taksonomien slik som jeg foreslår. Han skriver (s. 94): «Med forståelse menes å kunne gjengi fagkunnskap, den offentlige kunnskapen, med egne ord.» Videre skriver han «Å være på forståelsesnivå vil dermed si at studenten har laget sin egen mening, og er i ferd med bygge opp faglig struktur som ramme for sin faglige forståelse.» Om anvendelse skriver han: «Anvendelse vil si å anvende faktakunnskapen, materiell og metodisk, og for å løse oppgaver, for eksempel til å løse oppgaver, for eksempel bruk av Lovdata eller bibliotek». Allerede på dette nivået mener Wilhelmsen at studenten (rettsanvenderen) vil være i stand til å løse oppgaver. Jeg oppfatter det slik at han mener at studenten her er i stand til å gjengi det han har lært for å kunne anvende det i praksis. Hvilken betydning bruken av Lovdata og bibliotek har, forklarer han ikke. Han beskriver heller ikke analysemomentet ved faktakunnskapen, men han skriver videre om analysen: «Analyse er å kunne «plukke i stykker» en problemstilling. Hva består den av? Hvilke forhold har vi med å gjøre? Hva spørres det om? osv. Kvaliteten på analysen vil være helt avhengig av hvor solide studentenes materielle og metodiske faktakunnskaper i faget er, og forståelsen av disse kunnskapene.» Her kunne han ha vært tydeligere og sagt at det er på dette nivået studenten skal finne frem til de relevante rettskildefaktorene og tolke (analysere)

disse. Om hva som er relevant sier Boe (Boe E. M., 2010) side 177: «Når vi sier at et argument er relevant innebærer det at rettsanvenderen kan tillegge argumentet rettslig betydning». Dette gir et klarere bilde av fremgangsmåten enn det Wilhelmsen skisserer: «Syntese innebærer å utarbeide et forslag til løsning på et problem, ved å sette sammen kunnskap fra ulike områder eller deler, bruk av metode, dommer, argumentere, ta standpunkt og skrive løsningen i egen teksttype.» Jeg mener at det er enklere å forklare at det er på dette punktet vektleggingen av de relevante rettskildedefaktorene kommer inn, slik det blir mulig å utforme rettsregelen. Jeg er Wilhelmsen takk skyldig for å bringe inn Blooms taksonomi som et verktøy for å forklare hvilket nivå rettsanvenderen befinner seg på. Taksonomien vil på den måten jeg fremstiller den, være et metodeverktøy i undersøkelsen.

Et tilleggsargument for å bruke taksonomien til Bloom, er at denne er med på å formulere læringsutbyttet for kognitive ferdigheter i studieplanene til avdeling for etter- og videreutdanning ved PHS. Noen av intervjuobjektene viser ikke til lovtekst eller andre rettskilder, men til at de tar kontakt med kolleger for å finne frem til regelforståelsen. Det har gjort det nødvendig å legge inn et nytt trinn i taksonomien som jeg kaller «bruk av nettverk for å finne regelforståelsen». Det har vært umulig å finne ut om en slik konsultasjon består av tolkning av relevante rettskildedefaktorer eller om det kun tas utgangspunkt i lovtekster og forståelsen av disse. Som ett ytterpunkt kan en diskusjon mellom to rettsanvendere bestå av meningsutveksling om hvordan rettskildedefaktorene skal tolkes i snever og vid forstand. På den andre siden kan diskusjonen dreie seg om spørsmål om ordfortolkning av lovtekst uten at andre rettskildedefaktorer trekkes inn eller at det er et åpent spørsmål om hvordan saken skal løses. Det trinnet som jeg kaller «bruk av nettverk» beskriver ikke det kognitive nivået hos rettsanvenderen, men er et redskap for å komme frem til en forståelse av rettsregelen. Ved å gjøre det på denne måten, er jeg utenfor Blooms taksonomi hva gjelder det kognitive nivået.

Jeg har undersøkt hvordan namsmannsfullmektigene finner frem til rettsregelen. De er blitt spurt om hvordan rettsanvenderen finner frem til innholdet av en skjønnsregel. I dette spørsmålet vil svaret være å finne i rettskildedefaktorer som befinner seg utenfor lovteksten. Enkelte av intervjupersonene nevner ikke andre rettskildedefaktorer enn lovtekster. I noen tilfeller har jeg bedt om en beskrivelse av hvordan saksbehandlerne blir spurt om hvordan de finner frem til hva «det som med rimelighet trengs til underhold

av skyldneren og skyldnerens husstand», er, jf. gjeldsordningsloven § 2-7. I disse tilfellene må jeg opplyse at det nå foreligger en forskrift som gir en klarere anvisning (Forskrift om livsoppholdssatser ved utleggstrekk og gjeldsordning FOR-2014-06-13-724 med ikrafttredelse 01.07.2014).

2 Undersøkelse av tjenestepersonenes regelforståelse

Jeg vil belyse viktigheten av å beherske juridisk metode ved å presentere en undersøkelse i feltet. Namsmannsfullmektigene som er intervjuet behandler tvangsfullbyrdelse- og gjeldsordningssaker. Åtte av de femten namsmannsfullmektigene har gjennomgått én eller flere studiemoduler i sivile gjøremål. Fire personer (nr. 3, 6, 12 og 15) har både tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning i fagkretsen. En person (nr. 1) har tvangsfullbyrdelse, og tre personer (2, 11 og 14) har gjeldsordning. Jeg har delt gruppen i to. Den ene gruppen består av åtte saksbehandlere (nr. 1, 2, 3, 6, 11, 12, 14 og 15) som hadde fullført studiemodulen i tvangsfullbyrdelse og/eller gjeldsordning ved politihøgskolen. Nr. 1 i denne gruppen er lensmann og nr. 15 er seksjonsleder ved et større namsmannskontor. Den andre gruppen består av namsmannsfullmektiger som ikke har tilsvarende utdanning. Noen av de sistnevnte har tatt fordypningsfaget i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning. I intervjuene med de tre lensmennene kom det frem synspunkter på lensmannens kunnskap og ferdighet innenfor fagfeltet. Dette tas opp i et eget avsnitt. En indikator på om lensmennene ser etter øvrige rettskildefaktorer, er bruken av Lovdata. De blir ikke spurt direkte om dette, men på spørsmål om hvordan de finner frem til forståelsen av innholdet i en skjønnsregel eller hvordan de finner frem til rettsregelen er det nærliggende å nevne at de søker på Lovdata, dersom de gjør det. Elleve av intervjuobjektene sier at de bruker Lovdata. Måten de nyttiggjør seg innholdet på, varierer fra å ta utskrift av aktuelle lover til å søke etter relevante rettskildefaktorer.

Alle intervjuene er gitt frivillig og transkribert, med unntak av intervju nr. 14 som er gjengitt i referats form. Intervjuobjekt nr. 1 og 15 er delvis gjengitt i referats form. Intervjuobjektene fikk tilsendt det som ble nedtegnet, og alle intervjuene er godkjent av dem. For å få en oversikt over hvordan namsmannsfullmektigene kommer frem til regelforståelsen har jeg brukt et skjema som tilnærmet følger Blooms taksonomi. Et slikt skjema gir oversikt, men fremstiller ikke nødvendige nyanser.

Bokstavene bak nummereringen til intervjuobjektene betyr:

G = har modulen i gjeldsordning fra PHS

T= har modulen i tvangsfullbyrdelse fra PHS

L = lensmann

U = det er ikke nok opplysninger for å beskrive rettsanvenderens rettskildebruk

	<u>1T</u>	<u>2G</u>	<u>3TGL</u>	<u>4</u>	<u>5L</u>	<u>6TG</u>	<u>7</u>	<u>8L</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11G</u>	<u>12TG</u>	<u>13</u>	<u>14G</u>	<u>15TG</u>
-															
Vurderer, kritiserer regelforståelsen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	<u>x</u>
Finner rettsregelen på grunnlag av en samlet tolkning av rettskildefaktoren (tolkning i vid forstand)	-	-	<u>x?</u>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	<u>x</u>	-
Analyserer, tolker relevante rettskildefaktorer (tolkning i snever forstand)	<u>x(?)</u>	-	-	-	-	<u>x</u>	-	-	-	-	-	<u>x?</u>	-	-	-
Bruker egen forståelse av lovt (ulovfestet rett)	<u>x</u>	<u>x U</u>	-	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>	-	-
Kan gjengi egen forståelse av lovtekst. (Ulovfestet rett)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Faktakunnskap	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

<u>Lovtekst</u>																
<u>(Ulovfestet rett)</u>																
Bruker nettverk for å regelforståelsen	x	x	x	x	x	x	x	x	?	x	x	x	x	x	x	

2.1 Hvordan fullmektiger uten studiemoduler i tvang/gjeld anvender rettskildefaktorene

Under følger noen eksempler fra intervjuene og mine tolkninger av disse.

Fullmektig nr. 4 arbeider i et lensmannsdistrikt som har ca. 20 000 innbyggere i rettskretsen.

Hun forteller at hun i 1994 gikk opp til eksamen som privatist i fordypningsfaget tvangsfullbyrdelse. Hun var den eneste i politidistriktet som gjorde det, og hun fulgte ingen forelesninger. Hun leste den «store boka som hu Bunæs hadde skrevet» (Bunæs, Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, 1996) og fikk hjelp fra lensmannen når det var noe hun lurte på. Fullmektigen mener at det er Politidirektoratet som må ha ansvaret for å opplyse om at det foreligger endringer.

Ja, det må jeg si, at det har vel kanskje litt sånn med tilfeldigheter å gjøre, egentlig, og det er noe som vi har på en måte kanskje satt litt sånn fingeren på, at vi føler det at vår øverste arbeidsgiver burde ha en forpliktelse til å sørge for at vi ble oppdatert når det ble endringer. Der er det en missing link, altså. Det er helt klart. Så veldig ofte, så, og det er ikke så veldig lenge siden vi diskuterte det på kontoret at vi føler det at når det skjer endringer i lov og det skjer endringer kanskje på rettsgebyr, livsoppholdssatser og sånne ting, så er det litt sånn tilfeldig at du kanskje får snappa

opp at nå har det skjedd en endring. Det går ikke noen automatikk i at vi får beskjed om det. Og du kan si at, og da tenker jeg sånn at det burde jo være et overordnet ansvar å sørge for at det kommer på plass. I hvert fall at det kommer en melding ut om at nå er det en endring og nå må dere ... ikke at vi skal få dette i henda, men at vi får en antydning om det er endringer.

Det er en allmenn oppfatning på kontoret om at det finnes en «missing link». Fullmektigen fremhever at det er Politidirektoratet, og Justisdepartementet, som har dette ansvaret. Dersom ingen overordnede har dette ansvaret, blir det tilfeldig hvordan kunnskapen kommer frem.

For noen distrikter snapper det kanskje opp kjappere, og så er det tilfeldig om du prater med noen, og så plutselig ser du en henvisning til noe og så er du ute og leter litt på Lovdata, så ser du plutselig at her er det noe nytt.

Uttalelsen under tolker jeg slik at fullmektigen i tyngre saker må undersøke lovverket og på den måten oppdager noe nytt. Hun nevner ikke rettspraksis eller forarbeider.

Det kommer jo også litt an på hvor mye saker du har på et kontor, egentlig, hvor tunge er disse sakene, hvor mye krever det at du må inn i lovverket hele tiden for å finne fram? Så derfor tenker jeg på at det kan bli litt sånn tilfeldig og derfor kan det lett bli sånn ulik saksbehandling nettopp på grunn av at du ikke er helt oppdatert til enhver tid.

-Ved spørsmål om organiseringen av namsmannsfunksjonen, utvikler intervjuet seg slik:

Men tilbake til organiseringen: Har du gjort deg noen tanker om – du nevnte at det var POD eller justis – har du noen begreper om at det er de som skal være faglig ansvarlige eller er det noen andre, eller hvordan mener du organiseringen av namsfunksjonen skal være. Har du noen ...?

Nei, i og med at det er lagt inn under politiet, så er det naturlig at de har et ansvar overfor den biten.

For det faglige innholdet?

Ja, altså, noen må jo ha et ansvar for det. På øverste plan.

Hvordan forstår du i dag politidirektoratets ansvar?

Ja, det er de som har det øverste ansvaret for politi-Norge, for å si det sånn, og vi er jo en del av det.

Hvis jeg nå sier at POD har et administrativt ansvar for at namsfunksjonen fungerer som namsfunksjon, men at de har ikke noe faglig ansvar – det er jo den enkelte lensmann eller namsmann som har – og at det er tingretten, lagmannsretten og Høyesterett som har ansvaret for hvordan man skal forstå lovverket?

Jo, men jeg tenker ikke på forståelsen av lovverket. Når du sier det, så tenker jeg på tolkningen av lovverket. Jeg tenker på det ansvaret med at vi får det nødvendige lovverket. At vi har tilgangen, at det blir gitt ut, ikke sant. Nei, jeg tenker ikke på tolkninga, det var ikke det jeg tenkte på nå når jeg sa det at jeg tenkte på at ansvaret burde ligge der. At POD gir oss ressurser nok og at vi vet hvor vi skal finne det hen, og at vi får beskjed om at det er endringer. At noen har det ansvaret, for jeg føler at ingen tar på en måte det ansvaret, og det er da jeg mener at det blir litt sånn tilfeldig at man får med seg lovendringer, at man får med seg ulike forandringer som skjer, og det synes jeg ikke er bra slik som det er i dag, egentlig. Men, så kan man jo hvorvidt, hvordan skal det behandles videre nedover i organisasjonen og da kan du kanskje komme inn på litt mer sånn kontorets organisering, distriktenes organisering, hvem skal da ha det faglige ansvaret for distriktsnivå. Og det er vel også noe som pr i dag egentlig vil jeg si ikke er klart i det hele tatt. For hver og en holdt jeg på å si sørger jo på en måte for seg og sitt (latter) kontor hvis jeg kan si det sånn.»

Det hun etterlyser, er tilgang til alle forandringer i lovverket. Hun går ikke inn på hva de øvrige rettskildefaktorene kan bety for regelforståelsen. Ved å forholde seg aktivt til Lovdata vil det være mulig å holde seg oppdatert, men den utveien ser hun ikke. Miljøet på jobb gir et godt nettverk. De diskuterer saker på postmøtet om morgenen og det blir organisert fagsamlinger for hele distriktet. Der tas forskjellige temaer opp og eksterne forelesere blir invitert. Ansvaret for å arrangere dette går på rundgang mellom kontorene. Hensikten med dette er at saksbehandlingen skal bli mest mulig lik i hele distriktet. Av det foreliggende materialet er det ikke noe som tyder på at hun har et aktivt forhold til og en forståelse av øvrige rettskildefaktorer enn lovtekst. På spørsmål om hvorvidt de har juridisk litteratur tilgjengelig på kontoret og om de har siste utgave av utgivelsene, sier hun:

Nei, dem kommer jo ikke jevnlig med oppdateringer, så det er vel (latter) på lik linje med annet, egentlig. Det er klart en kunne ha ønsket seg det, men da er det klart at da har du kommentarutgaven til tvangsfullbyrdelsesloven, den er jo kjempebra. Den er heller ikke oppdatert. Eller er den det? Nei, det kom vel en utgave i fjor, tenker jeg. Men sånn vil det jo alltid være. Det vil jo alltid være litt etterslep, men det er jo derfor vi har de særtrykka, og de er jo veldig greie å bruke, egentlig, men når du skal ha litt mer utdypning av stoffet, så er det jo den som ...

Utsagnet tilsier at namsmannsfullmektigen ikke forholder seg aktiv til rettsutviklingen på fagområdet og erkjenner at slik må det være. Hun understreker behovet for oppdatert lovtekst. Ved å bruke Lovdata ville dette behovet vært dekket. Hun bruker gjerne sin egen forståelse av lovtekster på den måten som det faglige felleskapet har kommet frem til. Ansvar for å finne innholdet i en rettsregel legger hun på andre. Når hun ikke har noen kunnskap om at det finnes en juridisk metode, er hennes egen forståelse av lovtekster, den eneste muligheten hun har for å finne løsningen på et problem.

Lensmannen nr. 5 i et lite lensmannsdistrikt med ca. 3000 innbyggere forklarer hvordan han finner frem til rettsregelen. Før dette gjengis må det opplyses at dette kontoret var foreslått nedlagt og innlemmet i et større kontor. Dette ble senere gjennomført. Det var lensmannen og en namsmannsfullmektig som behandlet sivile saker. I avsnittet nedenfor er også lensmannens synspunkter på kompetansebygging gjengitt og kommentert. Han forteller at han er grundig i saksbehandlingen. På spørsmål om hva grundigheten går ut på, svarer han:

Ja, det er grundighet i det at du føler på en måte at du gjør det du mener er nødvendig i den saken der. Foretar vurderingene og beslutningene som skal gjøres.

Ringer du da til noen?

Ja, det er klart at dersom jeg er usikker på ting, så tar jeg kontakt med folk som jeg tror kan bistå.

Når du står fast, ringer du.

Ja, nærmeste foresatte. Regionslensmannen. Ja, så har jeg òg brukt, kan du si, tjenestefolk som jeg har jobba med på Vestlandet som jeg vet har en sånn funksjon per i dag og ringt dem. Ring og spurt om råd i enkelte saker. Tidligere kolleger.

Blir det en diskusjon om saken?

I de tilfellene jeg har ringt, så har jeg fått svar på det jeg ønsker å få svar på. Det er sjelden det blir diskusjoner, men det har kanskje litt med at jeg ikke har jobbet så lenge med det faget her, og ikke har den helt store erfaringen selv og kan bidra aktivt i en diskusjon på veldig mange områder, kan du si.

Det fremkommer ikke at det foreligger noen bruk av Lovdata for å søke frem relevante rettskildefaktorer. Telefonen er et viktig hjelpemiddel når han er i tvil. Det virker som om saken løses konkret på grunnlag av den lovforståelsen som lensmannen alene eller i samråd med andre finner riktig. Lensmannen erkjenner at han ikke har erfaring på rettsområdet. Denne manglende erfaringen fratrar ham muligheten til å bidra med innspill.

Fullmektig nr. 7 arbeider på et namsmannskontor som betjener ca. 60 000 innbyggere. Det er fem medarbeidere som arbeider med tvangsfullbyrdelse. Han begynte i jobben i 1994.

På spørsmålet om hvordan han fastsetter lønnstrekket, viser han til dekningsloven § 2-7 og sier at debitor skal sitte igjen med « det som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og skyldnerens husstand».

Hva legger du i uttrykket «rimelig»?

Ja, de lærde strides. Det er ikke noe entydende. Bare for å ta et tall i lufta. Du får fem tusen til husleie og livsopphold, og det resterende skal kreditorene da ha. Ja, så er det jo et skjønn. Du skal utøve et skjønn, og det er der du setter opp og skal vurdere det her.

Han redegjør for forskjellige livssituasjoner debitor kan være i og hva det kan bety for skjønnsutøvelsen. Deretter får han spørsmålet om han sjekker rettspraksis på feltet.

Når du bruker skjønn, leser du for eksempel hva Høyesterett eller lagmannsretten har sagt om dette?

Nei, der må jeg si at det har jeg ikke gjort. Vi har holdt oss til dekningsloven og så ser vi og vurderer vi konkret.

Hender det at dere diskuterer rettspraksis selv om det ikke foreligger noen konkret sak som dere behandler?

Jeg føler at vi får litt lite informasjon om de avgjørelsene som blir gjort i Høyesterett. Men på generelt grunnlag så er satsene både for husleie og livsopphold så forskjellige. Byen vår ligger jo helt på topp sammen med Oslo. Jeg mener vi har et godt grunnlag for den generelle husleia, og er det familier, at dem er to, så har dem jo faktisk talt det dobbelte i fradrag for husleia. De gangene vi har fått klage på de trekka som er lagt ned og de grunnene vi har gitt, så har vi fått medhold i det fra retten. Det er ikke ofte vi får klager som går til retten eller som vi sender videre dit. Vi er fem saksbehandlere, så jeg tror det er maks fem som går til retten.

På spørsmål om han kjenner andre skjønnsregler sier han:

Ja, du må jo, innafor utkastelse, så må du bruke litt sånn derre, mye, sunn fornuft og ja, for at du kan utføre handlinga. Ja, også ved andre handleplikter også. Det kan jo være så dramatisk at du må hente unger hjemme hos den ene parten, og da må du bruke litt skjønn og smidighet, for der må du gå varsomt fram.

Kan du forklare litt mer om skjønnsutøvelsen ved utkastelse av leilighet?

Ja, det er jo de tilfellene hvor det er unger inne i bildet. At du da ikke bare kommer inn og sier at det her er bare er en utkastelse og at vi kommer fra namsfogden og at dere nå bare har fem minutter på å pakke sammen. Man skal gå litt sånn menneskelig fram. Ta de voksne litt til side og forklare dem situasjonen slik at det kan gå rolig for seg. Vi har hatt noen tilfeller hvor det er sykdom inne i bildet, eldre folk. Gjerne hvor pressen vet om det her. De står bakom hushjørnet og skal fotografere når du hiver dem ut. Da snur vi gjerne i døra og kommer tilbake senere.

Denne uttalelsen bygger på tvangsfyllbyrdelsesloven § 5-10 2. ledd 1. punktum som lyder: «Under tvangsfyllbyrdelsen skal det vises den hensynsfullhet og varsomhet som forholdene tillater.» Det at namsmannen skal vise «hensynsfullhet og varsomhet» er en beskrivelse av fremgangsmåten. Hva som ligger i uttrykket «som forholdene tillater» gir uttrykk for at namsmannen kan vurdere hvor hensynsfull og varsom han skal være «etter forholdene». Skjønnsstemaet i bestemmelsen er begrenset og omfatter ikke det intervjuobjektet uttaler seg om.

På spørsmålet om hvordan han forstår lovtekst, sier han:

Det er ikke bestandig du finner det du ønsker å finne. Nå har jo jeg jobba så lenge så jeg veit jo hvor jeg skal leite. Kommer det en ny som skal begynne å leite, så blir det problematisk.

Hva kan hjelpe deg til å forstå lovtekst?

Nei, du må nok, veit ikke. Du må du nok be om bistand for å få noen til å hjelpe som har den faglige bakgrunnen og be om bistand fra andre kontor.

Er det viktig å lære seg juridisk metode, hva mener du med juridisk metode?

Det er å tenke og formulere hva det er loven mener med det den sier.

Hvordan finner en frem til det loven mener?

Det er jo det (latter) ja, nå vrir du tommeskruen. Nei, det er der vi bruker kommentarutgaven, blant anna. Den er jo gull verdt for oss, da, når vi står fast.

Hvordan beskriver kommentarutgaven hva loven mener?

Nei, nå står nå selv jeg fast (latter).

Namsmannsfullmektigen tolker lovteksten og drøfter den med kolleger eller søker råd utenifra. Han liknevner ikke muligheten for å søke opp relevante rettskilder på Lovdata. Han mener at han ikke får opplysninger om saker som er behandlet i Høyesterett som kan ha betydning for saksbehandlingen. Selv om han viser til at de har forarbeidene til lov- og kommentarutgaver liggende på kontoret, kan han ikke forklare hvordan kommentarforfatterne finner frem til rettsregelen. Han trekker ikke inn rettspraksis på annen måte enn at de samler på tingrettsavgjørelser som er avsagt i distriktet. På direkte spørsmål kan han ikke beskrive hvordan en rettsanvender kommer frem til hvordan en rettsregel er å forstå.

Lensmann nr. 8 arbeider på et lite lensmannskontor med mindre enn fem tilsatte som er truet med nedleggelse. Han er utdannet ved PHS (bachelor) og har tvangsfullbyrdelse som fordypningsfag, se nedenfor pkt. 2.4.1.3. Kontoret behandler hovedsakelig tvangsfullbyrdelsessaker. De tar imot gjeldsordningssaker, men sender dem videre til nabokontoret for behandling. På spørsmål om bruk av Lovdata, svarer han:

Nei ikke mye. Skulle vært mye mer, skulle brukt det mye mer aktivt. For jeg bruker det aktivt i straffesaker, for å gå i gamle dommer og slikt, og det er veldig lett tilgjengelig for de som vil inn der. Hvor mye man bruker det er litt sånn personavhengig.

Når det blir snakk om lønnstrekk, sier han at det foreligger forskjellige kulturer mellom kontorene og resonnerer over dette:

Ja, det var det. Det er ofte hva slags kultur man legger seg til i forhold til hvordan man gjør det. Man kan jo bruke utregningssystemer, og gjør det til en viss grad, og jeg la meg da på veldig lave trekk i X og Y lensmannskontor og oppdaget da det at du kultiverer ikke folk slik at de kommer igjen og får kanskje 400 kroner eller 500 kroner lønnstrekk og så er kravet høyt. Du får på en måte ikke ned de kravene, så du forsterker også et problem for å si det også for kunden. Det vi gjør her på dette lensmannskontoret, slik jeg oppfatter det, er at vi trekker litt hardere.

Det ser ut til at det foreligger en relativ frirettslig forståelse av treksreglene som har sin forankring i en velferdstanke overfor klienten.

Det vi sjøl har foreslått her, er at når du kommer over problemstillinger, spesielt når du sitter på et lite kontor hvor du kanskje ikke har den kontorstøtta, men hvor du bruker telefonen, men av og til kan kanskje veien over telefon kanskje være litt lenger enn når du er samlokalisert og har kontor ved siden. Kanskje vi burde ha sånn halvårlige møter der vi kunne ta opp problemstillinger. Vi har ikke hatt det, og jeg vet ikke hva det er med de sivile gjøremålene, men vi er ikke gode til å prioritere dem. Det tror jeg kommer fra toppen og nedover. Det er liksom bare noe som er der og går av seg selv mens man har et stort fokus på straffesaker.

Når han kommer opp i problemstillinger, ringer han for å finne en løsning. Han nevner også at de sivile gjøremålene er noe stemoderlig behandlet i organisasjonen. Bruken av Lovdata begrenser seg til straffesaker, og det er ikke noe som tyder på at han søker å finne frem til regelforståelsen ved å lete etter relevante rettskildefaktorer.

Fullmektig nr. 9 arbeider på det samme kontoret som intervjuobjekt nr. 8.

Hun har arbeidet på kontoret i tre år, og da hovedsakelig med tvangsfullbyrdelsessaker. Kontoret er truet med nedleggelse, og hun er redd for å miste jobben samtidig som hun savner et faglig fellesskap:

Det er jo nesten synd å si det, for det er å danne litt større grupperinger i det faglige, hvor jeg bit meg sjøl litt bak, så burde jeg jo ha sittet på regions lensmannskontoret (latter). Ja, det kunne vært fint med flere samlinger, for det trigger deg når du har vært på kurs, uansett hva det er for noe, om det er som tillitsvalgt, så kommer du i en periode hvor du gutser litt mer tryggere og er litt aktiv. Vi måtte gjerne hatt en faglig og sosial omgang.

Dette utsagnet er tvetydig. På den ene siden når hun sier «*jeg bit meg sjøl litt bak*», som kan forstås slik at hun fortsatt ønsker å være på et mindre lensmannskontor hvor hun har større mulighet for å beholde jobben. Samtidig ser hun fordelene ved å tilhøre et større miljø. Dette ønsket om å være alene kommer også til uttrykk ved at hun sjelden tar kontakt med eksterne medarbeidere for å stille faglige spørsmål. På spørsmålet om hun har noen kolleger i nabodistriktet som kan spørres, sier hun:

Nei, vi har jo dem ved regionslensmannskontoret (18 km unna), men det blir ikke det samme å ta den telefonen og prøve å forklare en problemstilling du har på papiret. Det er ikke enkelt. Det er lettere å stå fysisk attmed deg og lese og se om vi har løst det riktig. Mange ganger er jeg usikker, men en må stole på seg selv. Det hadde vært godt å få en bekreftelse fra andre.

Tre ganger i løpet av den tiden hun har arbeidet ved lensmannskontoret har hun kontaktet regionslensmannen for å få råd.

Hvordan hun finner frem til riktige avgjørelser i tvangssaker forklarer hun slik:

Først finner jeg en løsning og så må jeg finne en paragraf å henge det på. Den veien jobber jeg. Og hvis noen sier til meg at jeg ikke kan gjøre det, så må jeg òg finne, ja, men har han rett i det han sier (latter)? For jeg mener noe annet. Ja, så er det å lese seg til.

Dette utsagnet tyder på at hun løser sakene slik hun finner best. Det er løsningen som styrer lovanvendelsen. En slik tilnærming til regelen er ikke i samsvar med anerkjent juridisk metode. Det er en pragmatisk holdning til saksbehandlingen, hvor hun søker frem til en avgjørelse som hun finner nyttig. Denne fremgangsmåten likner på det Boe (Boe E. M., 2010) side 272 kaller «omvendt rettskildelære». Først finner saksbehandleren løsningen, for så å finne hjemmelen for å gjøre det hun vil. Det er ikke rettsregelen som styrer løsningen, det er løsningen som får en til å lete etter en rettsregel. Dersom fullmektigenb får innvendinger mot lovanvendelsen, så prøver hun å finne veiledning i tilgjengelig litteratur.

Du leser i lovverket, men har du en lærebok?

Nei, da jeg kom hit, var det en masse permer som det stod SIAN på, opp og ned, og brukermanualer, men jeg føler at det er ganske gammelt. Jeg har jo en del brukermanualer på SIAN, men den synes jeg ikke er god. De gir meg ikke de svarene jeg vil ha. Og jeg ser at når jeg har vært på de kursene i forliksrådet og sånn, hvor foreleserne går igjennom paragrafene og leser dem, med komma og punktum og ... Det fascinerer meg.»

SIAN er det elektroniske saksbehandlingsverktøyet namsmannsfullmektigene bruker. Litt senere i intervjuet fremkommer det frem at hun også har andre skriftlige juridiske kilder.

Har du en lærebok du har brukt?

Jeg har ei bok i tvang og ei i forlik som jeg slår opp i.

Hva heter den som skrev den boka i tvang? Bunes? (Bunæs, Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, 1996)

Ja, og Alexander Dey. Ja, så var jeg så heldig å få tak i rutinehåndboka til namsfogden i Oslo. Den bruker jeg. Den er òg i Word-format, og du kan søke deg fram. Du leser deg ikke bort i andre ting. Du kommer rett på det du søker, og den synes jeg er veldig god.

Når fikk du fatt i den?

I fjor snappa vi den opp på mail, så den bruker jeg. Det er nesten det beste hjelpemidlet jeg har, bortsett fra særutgavene, da.

Bruker du kommentarutgaven til tvangsfullbyrdelsesloven?

Nei, jeg har den ikke. Jeg var vel ikke klar over at den fantes. (Lensmannen har en eldre utgave på eget kontor.)

Det hun referer til av juridiske skriv, har veiledningsverdi, men kan neppe tillegges særlig relevans som rettskildefaktorer.

Når du leser en paragraf og du lurer på hvordan den er å forstå, hvor kan du gå for å undersøke det?

Ja, det er jo referert til andre paragrafer i paragrafen og så må du lete deg litt videre (latter), så stopper du opp når du har funnet en hjemmel for å gjøre det du vil. Ja, når det gjelder det der med kurs, så er det ikke sikkert du får med den

problemstillingen med en gang, men så tenker du at det der har du vært borte i og da begynner du å lete deg tilbake, for det er ikke alltid du går og husker, og det kan man jo egentlig ikke.

Når det gjelder Lovdata, er du inne på Lovdata?

Den bruker jeg en del, ja.

Hva ser du etter da?

Det er vel når jeg trenger særtrykk som jeg ikke har eller søker meg fram.

Finner du det der?

Det bruker jeg for så vidt ikke når det går under tvang, det gjelder noe ellers hva det måtte være. Politiattester eller uansett spørsmål fra publikum. Da bruker jeg lovdata for å ta utskrift.

Lovtolkningen består i at hun følger lovhenviisningene i lovverket. Hun bruker ikke Lovdata til å finne rettskildedefaktorer som kan være til hjelp for å finne rettsregelen. Det er uklart hva hun uttrykker når hun sier at hun bistår når det gjelder spørsmål fra publikum. Sett i sammenheng med det hun tidligere har sagt, er det nærliggende å anta at hun tar utskrift av de aktuelle lovene som etterspørres.

På slutten av intervjuet, når jeg spør om saksbehandlingstiden, sier hun:

Det (saksbehandlingstiden) bryr jeg meg ikke om. Når jeg berammer en sak, setter jeg den en måned fram i tid så nær jeg ikke har kommet i dialog med dem. Jobber med dem. Bestemme om å legge saken bort eller forhandle, eller så bruker jeg de dagene.

Du forhandler. Hvordan forhandler du?

Det kan være at vi setter oss ned her sammen med saksøkte og ser hvilke midler han har. Hva kan vi forhandle med kreditor for kanskje å få ned renta, få til en avtale, og så er saken avslutta.

Ja?

Jeg har mange tilfeller hvor jeg har forhandla renta på telefon her inne (vi sitter på et møterom) De har kunnet casha ut 20–40 000,- så har kravet vært oppgjort.

Det gjør du når du har et tvangsgrunnlag. Da gjør de opp på stedet?

Ja, jeg har tatt mange telefoner til Lindorff. I stedet for å kjøre et lønnsstrekk på en tusenlapp eller noe slikt over to år hvor de bare sitter og betaler på renter, ja, så prøver jeg å hjelpe dem med det, for jeg synes at den renta mange ganger kan være litt urettferdig, men det sier jeg jo ikke til Lindorff (latter) Og så sier jeg at jeg har en person her og har et tilbud. Det er nå litt sånn som du gjør i gjeldsordningssaker også.

Ja, det er interessant.

Ja, det har vi løst mange saker på.

Mange? Halvparten, eller?

To av ti løser vi på den måten her inne.

Fremgangsmåten som namsmannsfullmektigen beskriver, faller utenfor tvangsfullbyrdelseslovens regler. Det er ikke adgang for namsmannen å forhandle frem en løsning mellom debitor og kreditor. Hun må forholde seg til tvangsgrunnlaget og inndrive det beløpet som står der, etter lovens regler. Kreditor kan frafalle kravet, men namsmannen har ikke kompetanse til å ta initiativ i så måte. Dette til tross er det forståelig at dette skjer i en liten bygd med tre tusen innbyggere. Denne løsningen fremstår som formålsrasjonell. Oppgaven løses slik at saken bringes ut av verden uten den belastningen den normrasjonelle behandlingsmåten ville medføre. Det er det sosiale aspektet som trer frem. Sannsynligvis

ville trekket i lønnen (trygden) vært lite. Kreditor må begjære nytt trekk etter to år, og får på den måten merarbeid. Ved å gjøre opp på denne måten avsluttes saken, og den psykiske, sosiale og økonomiske belastningen på debitor reduseres. Kristian Andenæs (Andenæs K. , 1986) skriver, side 7, «Som et grovt teoretisk utgangspunkt bygger den tradisjonelle juridiske tenkemåten på verdi- eller normrasjonalitet. Den tekniske økonomiske tenkemåten er formålsrasjonell.» Denne fullmektigen opptrer formålsrasjonelt ved å forhandle seg frem til løsningen.

Fullmektig nr. 10 arbeider på et lensmannskontor med 31 tilsatte, fire namsmannsfullmektiger. Ca. 19 000 innbyggere i rettskretsen.

Namsmannsfullmektigen har nettopp begynt å behandle gjeldsordnings saker. Hun kommer fra et advokatkontor hvor hun blant annet arbeidet med inkassosaker. Det gjorde at hun startet opp med tvangsfullbyrdelse på lensmannskontoret. Nå er hun på opplæring i gjeld, og har åpnet egne saker i samråd med veileder.

Samtalen går slik:

«Varig ute av stand». Hva slags regel er det? Hva kaller du en slik regel?

Det vet jeg ikke.

Det er en skjønnsregel.

Ja. (latter) takk.

Hvorfor har vi slike regler? Har du tenkt på det?

Det er ikke bestandig det blir (pause). Det er jo ikke bestandig at alle de reglene og paragrafene kan fortelle hva du trenger å vite og gir deg svarene. Da må man bare vise skjønn.

Ja, det er riktig. Lovgiver kan ikke si nøyaktig hva som skal til. Da får vi slike skjønnsregler. Når du som saksbehandler møter slike regler som du leser i loven ... Har du den siste loven, forresten? *Særtrykk?*

Nei, Jeg har ikke særtrykk.

-Bruker du Lovdata, eller hva bruker du?

(Liten pause) ja, men jeg bruker ikke loven så mye.

Hva bruker du da?

Ja, hva tenker du på?

Ja, hva som legges i begrepet «varig ute av stand».

Nei, det har jeg aldri tenkt, at jeg skulle lese hva det (uklart). Det får jeg nesten finne på sjøl (latter). Nei, men er det noe jeg lurer på ellers sånn, så spør jeg han som hjelper meg.

Har du noen lærebok i gjeld?

Nei.

Ernst Moe, Egil Rokhaug? (Moe, 2003) (Rokhaug, 2008)

Nei.

Har du noen gang søkt på Lovdata på rettsavgjørelser som har tatt stilling til hva som ligger i begrepet?

Jeg? Nei. Nei, du skjønner det at det er lite jeg kan om gjeld. Jeg prøver meg sånn på (uklart). Jeg har gitt beskjed om at det er tungt å jobbe når du ikke kan faget. Det blir nesten å legge inn de tallene som er, og spørre noen når det er noe en lurer på.

Du legger inn tallene i SIAN?

Ja. Når det kommer til avgjørelser og sånt, så spør jeg.

Har du åpna noen saker?

Ja, men alt er i samråd med han.

Det høres betryggende ut.

Ja, det må være sånn, for jeg kan ikke være (uklart).

Har du noen gang hatt lyst til å lese Egil Rokhaug eller lese om gjeldsordning?

Bare å sitte å lese paragrafene og sånn, det er – ikke paragrafene –, men hadde jeg hatt en bok som den her (peker på en bok som muligens handler om tvangsfullbyrdelse), vis jeg kunne ha lest det på den måten.

Ja, men, det kan du.

Kan jeg det? Ja, da kan jeg gjøre det. Jeg kan gjøre et forsøk (latter).

Er du noen gang inne på Lovdata og ser på hva lagmannsretten har avgjort innenfor de sivile gjøremålene?

Det kan være på utlegg, men det er mer lensmannen som er flinkere til å finne det, så kan jeg bla litt.

Namsmannsfullmektigen forklarer hvorfor lovgiver anvender skjønnsregler i loven og sier da at lovanvenderen må anvende skjønn.

Hun har ingen formening om hvor hun skal lete for å finne innholdet til skjønnsregelen uten å måtte spørre veileder. Hun ser ikke at det er mulig å bruke Lovdata for å finne frem i til rettskildefaktorer som kan gi forklaring. Hun er heller ikke blitt gjort oppmerksom på at det foreligger aktuell litteratur på området.

Veilederen har ikke gitt henne det faglige verktøyet som kan gi henne en videre forståelse av rettskildebruken. Samtalen går slik videre:

Har han (veilederen) snakket noe om dette begrepet «varig ute av stand»? Har dere snakka om det?

Nei, vi har jo ikke fått snakka om det slik som du og jeg. Det er mest slik som når vi holder på med saker at vi diskuterer det. Jeg spør og han svarer.

Dere løser det konkret der og da?

Ja.

I en opplæringsfase burde fullmektigen blitt gjort oppmerksom på relevant juridisk litteratur. Likeså burde bruken av Lovdata for å finne frem til relevante rettskilder vært demonstrert. Slik lovanvendelsen fremstilles her, fremkommer den som et resultat av en omforent forståelse med veileder uten henvisning til relevante rettskilder. Saksbehandleren har ikke fått mulighet til å orientere seg om hvordan hun skal forstå rettsreglene.

Fullmektig nr. 13 arbeider sammen med fem medarbeidere på namsmannskontoret. Det er 40 000 innbyggere i rettskretsen. Fullmektigen behandler gjeldsordningssaker.

Bruker du Lovdata noe?

Det har jeg ikke vært så veldig flink til å bruke, for vi har jo hatt kollega som ... (latter). Jeg har jo gått inn på det av og til, men det blir jo mye enklere, da, for ho var jo såpass mange år med i den gruppa at ho satt jo veldig mye på den informasjonen.

Hvis du går inn på Lovdata, hva er det du ser etter da?

Det er vel stort sett avgjørelser som om det ligger avgjørelser som vi kan henge oss på.

Ja, men hvilke avgjørelser er de beste å henge seg på?

Nei, det er vel hvis en kan få godkjent bruk av bil når en kunne legge inn utgifter til bilbruk, og så er det å kunne beholde bolig og hvor er grensa til det i forhold til et ektepar eller en enslig person, eller hvor langt skal de få lov til å sitte og eie en bolig alene i gjeldsordningssammenheng. Det er mange eksempler på forskjellige ting en kan ta med.

De vanskeligste bestemmelsene i gjeldsordningsloven, hvilke er det, egentlig?

Det er jo mange, det, som det kan være. Både «varig ute av stand» kan jo være en «støtende» Ja, de synes jeg er vanskelig å forholde meg til, for av og til synes jeg ikke det er noen vits i at det står noe om det i det hele tatt. Av og til ser det ut til at det ikke blir vektlagt så veldig mye. Det blir vel kanskje det til syvende og sist, da, men jeg føler jo at mennesker som har fått gjeldsordning, som, jeg sitter nesten med en vond smak i munnen, for jeg synes ikke de hadde fortjent det. For jeg synes faktisk, hvis jeg ser på det som personlig, og ikke som saksbehandler, så føler jeg nesten at det er «støtende». Jeg har sjøl hatt en sak hvor han fikk gjeldsordning, og da satt det folk rundt ham som satt og betalte på den gjelda og hadde det mye trangere enn han hadde og som ikke hadde gjeldsordning og som prøvde å gjøre opp for seg. De var samskyldnere. Det var flere som var samskyldnere, og de satt og knota og jobba og streva får å ... og han her var ikke så veldig interessert i å jobbe og ikke ..., men han fikk tvungen gjeldsordning og hadde det økonomisk bedre enn de. Det følte jeg virka litt «støtende». Da synes jeg kanskje at man burde ha brukt det.

Hvor fant dommeren rettledning for å vurdere det som ikke-støtende?

Det kan jeg ikke si noe om, for det begynner å bli ganske mange år siden, og han er ferdig med gjeldsordninga for lengst. Jeg husker det faktisk ikke, hva som ble skrevet i den avgjørelsen. Jeg husker bare at jeg ikke trodde at han ikke fikk gjeldsordning.

Du nevnte «varig ute av stand» og «støtende», det er jo to sentrale bestemmelser i gjeldsordningsloven. Hvor kan vi finne rettleiding for hva disse begrepene inneholder?

Ja, da ville jeg bla i de bøkene igjen og lese om hva de skriver om dem.

Ja, men de som har skrevet disse bøkene, har jo ikke sittet ute på en holme og skrevet dem. De har jo også hatt sine rettleidninger. Hvor tror du at de har funnet dem? Kan du fortelle meg om hvem som gir innhold til disse begrepene?

Samfunnet eller at det er folks oppfatning, eller det blir kanskje feil (latter).

Nei, men når Egil Rokhaug skriver lærebok i gjeldsordning og skal si noe fornuftig om «støtende», hvordan gjør han det?

Tja, si det (lang pause).

Du vet det. Si det.

(Latter og lang pause) jeg kan ikke sette ord på det, altså (lang pause).

Du har jo selv pekt på denne her ot.prp-en.

Å, ja. Det er jo politikerne våre som ja ... Det er jo lover og regler som gjør at en får grunnlag for at en får en oppfatning i samfunnet, eller hva en forholder seg til i samfunnet. Men så blir det jo det med liv og lære, og hva som skjer. Nei, jeg er visst litt på viddene (pause).

Ja, jeg er slem mot deg (latter). Nei, du vet at lovgiver baserer seg på forarbeider når de lager en lov. I forarbeidene fremgår det hva som kan ligge i disse begrepene. Når loven er helt ny, så må vi gå til forarbeidene og se på hva som ligger i begrepene.

Ja.

Når loven har virket en stund, så vil domstolene ha utdypet hva som ligger i begrepene.

Ja, slik er det.

Det var derfor jeg spurte deg om du ofte var inne på Lovdata, men da forklarte du at du gikk til kollega.

Da blir det ofte diskutert der, da. Ja, jeg leser jo en del i innstillinga og forskjellig for å prøve å finne ut av ting og ... jeg går ikke bare til ho, jeg gjør ikke det. Men vi diskuterer mye i gangen her, vi er jo tre stykker som jobber med det, eller fire med lensmannen, da.

Har du hatt problemer med begrepet «varig ute av stand»?

Nei, jeg kan ikke si at jeg har hatt det, for jeg kan jo se om folk er varig ute av stand til å betale gjelda si. Jeg har ikke hatt noen konkret som har vært veldig vanskelige å noen avgjørelser på der. For jeg har jo hatt folk som har kommet hit, og jeg ser jo fort om de egentlig bare har rot i økonomien, eller om de er varig ute av stand til betjene gjelda si. Jeg synes ikke det er det aller vanskeligste, men noe er mer diffust i loven. Etter alle de her åra så har jeg litt følelse på hvor ligger lista.

Har begrepene «varig ute av stand» og «støtende» en egen betegnelse, som regel Hva slags type regler er det?

(Latter) uffå meg, nå ble jeg flau. Ja, det er jo en vurderingssak, ja.

Ja, et annet ord for vurdering er skjønn.

Namsmannsfullmektigen har arbeidet lenge i etaten og er ikke fremmed for å søke på Lovdata. Hun går inn der for å finne noe hun kan *henge* løsningen på. Ellers så er det diskusjonen med kolleger som angir hva som ansees som gjeldende rett. Spesielt konsulterer hun en medarbeider som har deltatt i en ressursgruppe.

Hovedtrekk ved gruppen

Denne gruppen saksbehandlere har ikke gjennomgått noen av studiemodulene i sivile gjøremål. Hvilken opplæring de har fått ved tiltredelse, er beskrevet i pkt. 4.1 nedenfor. Et fellestrekk ved saksbehandlerne i denne gruppen er at de ikke har et aktivt forhold til Lovdata. Det gjør det vanskelig for dem å holde seg oppdatert på rettsutviklingen. De er overlatt til sin egen forståelse av hva rettsregelen går ut på, gjerne etter å ha diskutert med kolleger. Det blir også nevnt at det bør være ledelsens ansvar å holde dem oppdatert. Rettskildelæren kommer ikke aktivt til anvendelse, selv om noen nevner rettspraksis og forarbeider. Det er den byråkratiske fremgangsmåten som er fremtredende. Intervjuobjekt nr. 9 gir uttrykk for et sosialt engasjement i tvangsinndrivelsen. Jeg har i ettertid spurt flere namsmannsfullmektiger om de kjenner til kolleger på andre kontorer som gjør det på den måten. Det å spørre om de selv gjør det, ville neppe gi rett svar. De bekrefter at kolleger kan gjøre det slik, og fremhever at det kan skje ved mindre kontorer hvor «alle kjenner alle».

2.2 Hvordan fullmektiger med studiemoduler i tvang/gjeld anvender rettskildedefaktorene

Fullmektig nr. 12 som har studiemodulen i tvangsfyllbyrdelse, forklarer at hun ikke har tid til å sjekke Lovdata:

«Ja. Jeg bruker Lovdata, jeg jobber egentlig fra morra til kveld. Jeg har noe å gjøre heile tida, og jeg har heile tida tanker om at når jeg kommer til bunnen, så skal jeg inn der og så skal jeg inn der og inn der og så skal jeg kikke litt der, og så skal jeg lese litt der, men så langt kommer jeg aldri (latter). Egentlig må jeg legge vekk jobben hvis jeg skal rekke det. Det kommer noe heile tida, synes jeg. Enten telefoner om jeg kan sjekke det eller saker og ...

Dette utsagnet følges opp med at fullmektigen forteller om at hun konfererer med en kollega om rettsavgjørelser. Tidsproblemet dukker opp igjen, og det er verdt å legge merke til at hun har vanskeligheter med tilgangen til Lovdata:

Ja, da bruker vi å snakke om rettsavgjørelser. Ho i X er veldig flink til å lese rettsavgjørelser. Når vi spør henne om noe, så henviser hun til forskjellige rettsavgjørelser. Hun er veldig flink til det. Jeg er ikke så flink som henne til å finne avgjørelsene, men jeg vet jo at jeg kan finne veldig mye der. De hadde et passord for å komme inn i Lovdata, videre inn i Lovdata, de der ... Der er det en stund siden jeg har vært. Jeg skal sjekke opp passordet, men jeg regner med at det er det samme ennå. Det er det der med tida. Jeg har ikke tid til å sjekke opp med Lovdata. Jeg tenker hele tida på at jeg skal gjøre det og sitte og kose meg med forskjellige ting, men så er det bare at jeg bare må gjøre det først, og så må jeg bare gjøre det først. Jeg buker veldig mye lærebøkene og loven, men jeg vet at det kan komme veldig mange avgjørelser som slår i hjel det som står i læreboka, så det burde jeg gjøre.

Fullmektigen har gjennomført flere av studiemodulene i sivile gjøremål ved PHS og når jeg spør henne om hva hun lærte der, viser hun til at lærerne var flinke og at hun fikk en større forståelse:

Du sier at du husker ikke, men av det du har lært, hva er det du sitter igjen med? Det helt store?

Ja, hva er det jeg sitter igjen med av det helt store? Jeg forstår jo alt mye bedre, eller det meste. Jeg forstår jo hva tvang er fra før jeg gikk på skolen. Jeg forstår lovverket mye bedre og hvordan jeg skal bruke det. Det er jo masse jeg ikke visste før jeg begynte på skolen. Det med fravikelser, for eksempel. Nå har vi ikke mye fravikelser her, men tilbakelevering, for eksempel. Vi har jo litt av det, men det er ikke mye. Da takler du det mye bedre i hverdagen, når du har hørt på x og ho y. Før det så var det jo xy og en annen jente som hadde gjeld. Jeg synes at de instruktørene som jeg har hatt, de har lagt det fram på en veldig fin måte sånn at en forstår det, liksom.

Hun nevner bruk av lovverket, men spesifiserer ikke hvilke rettskildefaktorer hun benytter seg av. Hun sier at hun forstår rettsreglene bedre etter at lærerne forklart dem. Rettskildene er mer i periferien, noe som kommer frem ved direkte spørsmål. Hun viser tilløp til analyse (tolkning av rettskildefaktor i snever forstand) når hun forteller at hun diskuterer rettsavgjørelser med en kollega.

Fullmektig nr. 1

Fullmektigen har studiemodulen i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, og hun beskriver nødvendigheten ved å finne flere fakta dersom det er vanskelig å utøve skjønn. Også hun bruker kolleger når hun er i tvil om regelforståelsen. Hun forklarer hva som er det typiske ved en skjønnsregel og viser til begrepet «tilstrekkelig». Dette begrepet finnes ikke i de lovene namsmannsfullmektigen anvender, men kan illustrere et lovanvendelsesskjønn. Av sammenhengen i intervjuet antar jeg at namfullmektigen sikter til dekningslovens § 2-3 2. ledd 1. punktum som lyder: «Dersom skyldneren eller noen som hører til dennes husstand lider av sykdom eller er ufør, skal det tas rimelig hensyn til det.» Det er altså skjønnsstemaet *rimelig hensyn* som skal tolkes, og ikke begrepet *tilstrekkelig*. Uavhengig av denne feilen viser hun at hun vil benytte flere rettskilder for å tolke begrepet.

Det er at du ikke kan lese ut av lovens bokstav et eksakt svar slik at du må vurdere flere forhold for å komme fram til der du kan bruke lova og si at sånn blir det, så er det veldig enkelt dersom du har et krav om at du skal ha hundre tusen, så er det på en måte absolutt, men der det står at du skal ha «tilstrekkelig», så må du på en måte vurdere om hva som er tilstrekkelig og det vil jo være veldig forskjellig fra en person til en annen ut ifra livssituasjonen.

Deretter forteller hun om hvordan hun vil innhente fakta og at hun vil konferere med kolleger. Når jeg spør henne om hvordan hun ville løse saken dersom hun ikke fikk veiledning, sier hun:

Da må jeg lete enda mer, både i forarbeider og alt mulig som finnes av kommentarer ute. For det er sikkert at noe av det skulle han ha blitt godskrevet, men ikke nødvendigvis alt som han gjerne ville ha inn i samme pakken.

Denne saksbehandleren viser at hun må forholde seg til andre faktorer i tillegg til lovteksten. Hva hun mener med «alt mulig», er uklart, men det kan være rettspraksis og juridisk litteratur. Hun nevner forarbeidene spesielt. Hun har omformet lovteksten og bringer denne opp mot et analysenivå idet hun trekker frem andre faktorer som kan påvirke forståelsen. Hvor omfattende denne analysen er, fremstår noe uklart. Det kan se ut som om diskusjonen med kolleger om lovforståelsen har betydning:

Med X (nabokontor) kan vi ofte diskutere fag og hjemler og litt sånn att og fram, og han kan jeg diskutere sånn med. Vi kan gå inn og diskutere hva som er ment med den paragrafen, hva som egentlig står der, og kan det være slik og kan det være på en annen måte? Kan være enige og uenige. Jeg og han har slike diskusjoner, og det er veldig spennende. For da, på en måte, kan du feste det til noe. Det har jeg oppi hodet mitt, da, etter å ha vært her første gangen (studiet i tvangsfullbyrdelse ved Politihøgskolen), og her er alle foreleserne fra Namsfogden i Oslo som har sine juridiske embetseksamener og sånn, så lager vi en forestilling at det er forskjell på by og land og etter hvert som jeg begynte å analysere hva det kunne være, da dukket den utdanningsbakgrunnen opp mot sånnharvialltidgjortlæringa.

Hva hun mener med den siste setningen, der hun setter opp «sønnharvialltidgjortlæringa» mot forelesere som har juridisk embetseksamen, viser at hun har oppfattet at det foreligger en metode for å finne frem til rettsregelen. Hun ser at juristen går til «kilden», men går ikke videre inn på det, og sier:

Hun (læreren) har den juridiske biten i bunnen. Hun går til kilden, på en måte, for å finne svaret, men når du lærer skulder ved skulder, så går du på en måte inn i sånn har vi gjort det, inn i en uskreven rutine, kanskje, og en rutine som nødvendigvis ikke er oppdatert til loven.

Også her foreligger det tilløp til analyse, og da gjerne i samråd med en kollega. Det er tvilsomt om analysen er i samsvar med gjeldende juridisk metode, men fullmektigen fornemmer at det foreligger en forskjell mellom tradisjonslæring og et aktivt forhold til rettskildefaktorene. Når jeg her bruker begrepet «tradisjonslæring», er det for å skille det fra mester–svenn-læring. Det er vanskelig å betrakte lensmannen som hun beskriver i pkt. 3.3, som en *mester*. Den beste beskrivelsen av læringstypen,, er muntlig overlevering eller tradisjonslæring (Caprona, 2013).

Hun utdyper hva hun mener med «sønnharvialltidgjortlæringa» med at de følger en uskreven rutine eller at de lærer «skulder ved skulder».

Hvilken innføring fullmektigen fikk i faget ved tiltredelse i stillingen er beskrevet nedenfor i pkt. 4.1.

Fullmektig nr. 2 gir ikke nok opplysninger som kan forklare metodebruken, bortsett fra at hun syntes foreleserne var flinke og at kunnskapen gjorde at hun følte seg tryggere samtidig som det var «skummelt» jo mer hun kunne. Hvordan hun kan avhjelpe det «skumle», nevner hun ikke. Også hun nevner det å kunne ringe til kollega som en hjelp. Spesielt var dette aktuelt da hun startet i jobben.

De var glad for at jeg kom og hadde store forventninger. Så jeg følte et press på hva jeg skulle gjøre, egentlig. Jeg ble godt mottatt og jeg fortalte jo hvor mye jeg ikke kunne eller det jeg kunne. Og jeg hadde yy som jeg kunne ringe når jeg trengte hjelp. Jeg var veldig glad for at jeg hadde jobbet på y tidligere og hadde gode kontakter der.

Hva denne hjelpen bestod av, fremkommer ikke i intervjuet. Spørsmålet om hun bruker egen forståelse av rettsregelen, som kan være i overenstemmelse med det hun har lært i studiemodulen, må stå åpent.

En lensmann (nr. 3) som har studiemodulene i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning som har fungert i stillingen over lengre tid kommer med synspunkter på utdanningen i fagene. Han er sentral i politidistriktet for å utvikle kunnskapen om fagene. Han opplyser ikke eksplisitt hvordan han finner frem til rettsregelen, men viser til kursvirksomhet sammen med to jurister som arbeider innenfor fagfeltet. Selv om det ikke fremkommer i intervjuet, må det antas at lensmannen ser hen til de relevante rettskildefaktorene for å forklare hva rettsregelen går ut på. I en undervisningssituasjon sammen med to jurister er det uunngåelig å nevne de relevante rettskildefaktorene som angir rettsregelen.

Namsmannsfullmektig nr.6 som har halv stilling på lensmannskontor forteller at hun etter fem år som tilsatt i politiet fikk anledning til å gjennomføre studiemodulene ved politihøgskolen. Om grunnen til at hun søkte, sier hun:

Jeg ble litt frustrert over det at «sånn gjør vi det bare» uten noen begrunnelse for hvorfor gjør vi det sånn. Det syntes jeg ikke var noe greit. Det var veldig greit å fordype meg litt i den loven og finne rettskilder og vite hvordan jeg skulle finne svar på de spørsmåla jeg hadde.

Kontoret består av 16 medarbeidere hvorav 1 ½ stilling utgjør namsfunksjonen. Selv behandler hun hovedsakelig tvangssaker, men har også gjeldssaker. Lensmannskontoret betjener fem driftsenheter med ca. 15 000 til 20 000 innbyggere.

Lovdata bruker hun på denne måten:

Ja, jeg bruker først og fremst (Lovdata) når jeg skal finne om det er noen nye, og hva var det nå igjen, sånn og, forskriftene leser jeg. Så sjekker jeg sånn av og til om det har kommet noen nye endringer. Prøver å sjekke det når det er lover jeg bruker lite. Tvangsfullbyrdelsesloven som jeg bruker mye, kommer det en ny lov der, så er det de som er ansvarlig i X for namsmannsfullmektigene at de sender ut, og at obs, obs, det har kommet en ny lov, det er en endring i loven.

Bruken av Lovdata gjør at hun kan holde seg oppdatert med hensyn til nye bestemmelser i loven, samtidig som hun legger ansvaret for at dette blir gjort over på andre. Det at andre kan gjøre dette, sparer henne for tid. Om å finne rettsavgjørelser som kan ha betydning, sier hun:

Ja, da mener jeg sånne ting som at det er nye rettsavgjørelser som gjelder noe vi jobber med hver dag, omtrent, og at noen tar tak i det og enten sender en mail eller at vi har noen samlinger hvor sånne ting blir opplyst om. For det, vi ville jo bruke forferdelig mye tid hvis alle skulle sitte og lete etter ting, og derfor ville det være fint om noen hadde ansvaret for det.

Om hva begrepet «varig ute av stand» i gjeldsordningsloven innebærer, gjengir hun det hun har lært under studiet samt i lokal opplæring.

På spørsmål om hvor fortolkningsmomentene er hentet fra, sier hun:

«Jeg må jo tro at det er fra forarbeidene til loven og at det ... ja, jeg har jo lest litt i de for lenge siden, og hva som skal legges vekt på, og det er jo en tanke bak loven at det skal vurderes på typer av gjeld. Det er forskjell på ... (pause).

Når det gjelder å beregne lønnstrekk, viser hun til at politidistriktet har utarbeidet et regneark og ikke utøver noe skjønn ut over det. Dersom noen protesterer, vurderes dette. Innvendingen etterkommes dersom det fremkommer utgifter som ikke tatt med i regnearket.

På spørsmål om nettverket hennes, sier hun at hun har flere kolleger å ringe til og at det arrangeres faglige samlinger.

Ja, det er jo et godt samarbeid med oss som jobber med namssaker. Hvis jeg ringer til noen andre, så føler jeg meg alltid godt tatt imot, og det synes jeg er hyggelig, for vi er som en familie. Det hender at vi har noen treff i xx by i forbindelse med at vi har hatt ... Det har vært noen målsettinger med at det skal være oppdateringer og sånn, og så blir det ikke så ofte som det er forespeilet. Noen tar tak i det, namsmannen i xx by han var jo, han hadde noen tanker om det, at han skulle sette i gang og at det skulle bli bedre, men det er lett for at det stopper litt opp. Det er for mange ting, antakelig, å ta tak i.

Om temaene som tas opp på samlingene, sier hun:

Ja, gjennomgang av SIAN på tvang, for eksempel, for at vi mest mulig skal gjøre likt når vi registrer inn saker og det samme for utlendingssaker. Føler vi at vi trenger noe faglig fra noen utenforstående, så får vi det. Til å begynne med var det meningen at vi skulle ha en gang annenhver måned, men det har sklidd ut veldig, så nå er det kanskje en gang i halvåret.

Er det noen temaer du spesielt kunne tenkt deg å ta opp i et slikt forum?

Ja, det jo alltid greit å, så ... av og til er det godt å høre hvordan andre gjør det. Ha bare en diskusjon, åssen jobber de, uten å ha noe program, egentlig. Det er noe man kan lære av andre.

Namsmannsfullmektigen er klar over at det finnes flere rettskilder. Det var noe hun lærte under studiene på PHS. Hun undersøker ikke selv om det kan foreligge rettsavgjørelser som kan ha betydning for

regelforståelsen og mener at det er andre i systemet som bør orientere henne om dette. Hun bruker den forståelsen som er gitt henne gjennom studiene og lokale kurs. Hun foretar ingen selvstendig vurdering av hva som er å anse som gjeldende rett. Hun bruker den tillærte tilnærmingen til hvordan lovteksten skal forstås uten å ha noe aktivt forhold til de øvrige rettskildefaktorene.

Det er vanskelig å se hva som tas opp av faglige emner i det nettverket hun skisserer. Hun ønsker å ha en diskusjon om hvordan kollegene jobber. Om dette gjelder en gjennomgang av relevante rettskilder, er det umulig å si noe om, men nettverket er med på å skape en fellesskapsfølelse som gjør det lett å ta kontakt.

Fullmektig nr. 11 arbeider på et lensmannskontor med 31 tilsatte, 4 namsmannsfullmektiger. Det er ca. 19 000 innbyggere i rettskretsen. Hun har eksamen i tvangsfullbyrdelse fra politiskolen og studiemodulen i gjeldsordning fra politihøgskolen.

Dette intervjuet ble ordrikt da namsmannsfullmektigen ble spurt om hvorfor vi har skjønnsregler. Det gikk slik:

Disse skjønnsreglene er jo veldig løse. «Støtende», «varig ute av stand». Hvorfor har vi sånne regler?

Det skulle jeg tro at gjelder for alle som prøver å gjøre opp for seg og som sliter, kanskje, og man skal ta en vurdering av den situasjonen de er i. Hvor mye har de selv medvirket til at de har kommet dit?

Ja, det kan jeg kanskje være enig i, men jeg tenkte mer teknisk. Hvorfor har vi skjønnsregler?

Ja, si det. Hvordan tenkte du?

Jo, «rimelig livsopphold». Jeg tenker på «støtende», «varig ute av stand». De er jo sånne regler som er løse. Hvorfor har vi sånne løse regler? Hvorfor har ikke Stortinget sagt at «hvis du ikke kan betale regninga di innen fem år, så får du gjeldsordning»?

Ja, det kan du si, det er det, for at du, ja, hva skal jeg si? At det ikke skal være så firkantig som at ... du skal hele tiden ha en mulighet. Hadde det vært helt firkantig, så hadde det spora helt ut av det systemet som får gjeldsordning, og med gjeldsordning klarer å komme seg videre.

Men, denne regelen, la oss ta «varig ute av stand»-regelen. Hvordan skal vi forstå den? Hva gir veiledning til forståelse av regelen?

(Pause)

Dette kan du.

(Pause)

Stortinget har sagt at de som er «varig ute av stand», de skal få gjeldsordning. Hva skal en stakkars namsmannsfullmektig legge i begrepet, og hvor er det han finner veiledningen? Ja, da må han se på rettspraksis og hva den sier. Slik var det når loven var ny. Da gikk mange saker til tingretten og lagmannsretten, men nå kan du si at det er færre som protesterer på disse sakene, for det begynner å bli så mange rettssaker at de vet at det får søkeren medhold i, og det får han ikke medhold i.

Er det rettspraksis som forteller ...?

Ja, det er det, men jeg synes som sagt at det er få som protesterer. Jeg har en nå som er inne der det er klaga på takst. Det kom seg av det at de hadde en takst fra før hvor det var en verdivurdering som var over alle støvelskafter. Når du går fra 1 100 000,- til 450 000,-, så skjønnte jeg at de protesterte. Ja, kreditorene kan mer. Når de ser på Lindorff, som kanskje mange ganger har kjørt det i rettssystemet, så ser de hva de får medhold i, og hva de ikke får medhold i.

Når loven er ny, så er det jo forarbeidene som kan gi veiledning.

Ja, da er det forarbeidene, men jeg føler jo at det er vagt, vagt . Det der med at de skal ha «forsøkt på egen hand», den er så utvannet at den bare skulle fjernes.

Namsmannsfullmektigen kan ikke redegjøre for hvilke rettskildefaktorer som kan ha betydning for skjønnsregelen. Når hun blir orientert om aktuelle faktorer, redegjør hun ikke for disse på en hensiktsmessig måte. Hun har opplyst om hva hun har som litteratur og sier:

Jeg har da Ernst Moe og, ja, det er jo liksom han som er Bibelen. Det er ikke noe problem, det jeg vil ha av litteratur, det får jeg kjøpt. Jeg skulle gjerne ha hatt boka til Egil Rokhaug. Jeg har snakka med lensmannen om det. Vi har også kommentarutgaven til GOL.

Namsmannens har egen regelforståelse som hun har fått under studiet på PHS og ved å lese læreboken. Hun har ikke noe aktivt forhold til rettskildefaktorene.

Felles for de to siste intervjuobjektene i denne gruppen er at de fremhever politidistriktets prioritering av namsmannsfunksjonen.

Intervjuet med **fullmektig nr. 14** er gjengitt i referats form.

Før tiltredelse hadde namsmannsfullmektigen arbeidserfaring med inkassosaker i et landsdekkende inkassobyrå. I dette arbeidet fikk hun internopplæring i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning for privatpersoner. Hun har studiemodulene i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning ved PHS og arbeider med gjeldsordningssaker.

Referatet gjør det ikke mulig å vise frem fullmektigens konkrete bruk av rettskildefaktorene, men beskrivelsen av hvordan hun bruker nettverket, kan gi en veiledning.

Det å knytte kontakter er fint da det gjør det lettere å ringe til noen når det er noe hun lurer på. Hun kan kontrollere tankegangen slik at den fungerer slik som lovgiver har ment. I fylket fungerer det faglig

fellesskap strålende. Det er «kjempkontakt», og de kan ringe hverandre når som helst. Det arrangeres nettverksmøter hvor de som jobber med gjeldssaker møtes i hvert fall et par ganger i året. I disse dager holder de på med å lage en rutinehåndbok i gjeldsordning. Det er meningen at denne håndboken skal legges ut på nettet slik at alle namsmannsfullmektigene i fylket kan se den. Den skal være enkel å finne frem i slik at de minst erfarne også kan ha glede av den. På nettverksmøtene drøfter de forskjellige problemstillinger som har dukket opp på de forskjellige kontorene. Ny rettspraksis trekkes frem på disse møtene samtidig som man går igjennom statistikk for antall saker og gjennomføringer. Møtene varer fra klokken 09.00 til klokken 12–13.00 og blir holdt i en naboby med ca. 74 000 innbyggere.

Hun forteller at hun har god faglig kontakt med avdelingsleder. De har ofte faglige diskusjoner, og er det noe de ikke greier å løse selv, så finner de ut av det ved å kontakte andre. De finner gode løsninger og ser at kreditorene også går med på det når de har en fornuftig begrunnelse.

Hennes politidistrikt er godt fordi de har fått til rådgiverstillingen, fagdager for de forskjellige fagområdene og at de bruker hverandre på tvers av kontorene. Det var ikke slik da hun begynte i 2005. Hun tror at de har kommet nærmere hverandre gjennom de kursene de har deltatt i, og at nye ledere som har erfaring fra andre steder i politidistriktet har hatt en positiv innvirkning. Også det at politimesteren var interessert i det sivile, hadde betydning.

I det nettverket hun viser til, diskuteres faglige problemstillinger som relateres til rettspraksis. Direkte eksempler på hvordan de enkelte rettskildedefaktorene tolkes og vektlegges, gir hun ikke, men *mye tyder på at fullmektigen har et aktivt forhold til rettskildene.*

Seksjonsleder nr. 15

Namsmannsfullmektigen/seksjonslederen har ca. 70 000 innbyggere i rettskretsen. Namsfogdkontoret har 16 stillingshjemler og er ikke samlokalisert med politiet. Vedkommende har studier i tvang og gjeld ved PHS.

Intervjuet er gjengitt i referats form og består av åtte sider. Jeg finner det interessant å gjengi det han sier. Uttalelsene står i kontrast til hva de øvrige intervjuobjektene svarer på tilsvarende spørsmål.

Er noen ganger slik at du ønsker at en debitor skal komme seg ut av gjeldsforhold, men hvor det kanskje ikke er helt i henhold til loven?

Mitt utgangspunkt, og slik har det vært i alle år, er at jeg ikke har følt noe ansvar for at en sak går i en eller annen retning. Det er meg – for å si det rett ut – knekkende likegyldig hvorvidt en person får åpnet gjeldsforhandling. Jeg må si det slik at jeg prøver å distansere meg veldig sånn personlig fra sakene, og at jeg ikke har noe forhold til det. Så sånn sett så har vel personer som kanskje kan anees å være drittsekker, de får åpna gjeldsforhandlinger, og personer som man egentlig syns veldig synd på og har en veldig tragisk bakgrunnshistorie, de får et avslag. Det blir en vurdering av lovens vilkår uten å se for mye på hvilke sympatier eller antipatier en må ha for en person som søker.

Om skjønnsutøvelse sier han:

Når det gjelder å finne ut hva de rettslige standardene inneholder, så finnes de i lovbestemmelsene. Det gjelder å lese loven for å finne ut hva den gir av pekepinn, og så er det jo de to store bøkene som står i hylla og som brukes veldig flittig. Det er boka til Ernst Moe, som fortsatt er veldig grei å ha, og også boka til Egil Rokhaug. Det er de to biblene, som jeg kaller det. Så er det Ernst Moes lille gule kommentarutgave, den har jeg liggende på pulten, den er så slitt at den har blitt et sånt løsbladsystem. Så har jeg bygd opp et lite sånt, ja, rettsavgjørelsesregister. Jeg har samla 100 stykker hvor jeg har katalogisert de slik at de er søkbare. Noen er mer vesentlige enn andre. Jeg går også inn på Lovdata for å finne ut hva som ligger der, og ser litt på tidligere behandla saker. Noen saker kan vanskelig brukes på andre saker for de er så veldig spesifikke slik at de ikke kan brukes på andre saker fordi den kun kan gjelde den ene saken. Det er også noen tingrettskjennelser som går i forskjellige retninger, og jeg tenker at jo høyere opp i hierarkiet, er de vanligvis mer til å stole på, selv om helt opp i Høyesterett kan det gjøres feil. Jeg har sett en avgjørelse fra Høyesterett hvor en gjeldsordning ble opphevet fordi det var stiftet gjeld i gjeldsordningsperioden. De hadde da lest en av bestemmelsene feil, det gjaldt da den bestemmelsen skyldner har i gjeldsforhandlingsperioden om ikke å stifte gjeld da. Det ble lest som ikke å stifte gjeld i gjeldsordningsperioden. Så Rokhaug har gjort et poeng av dette i boka ved å si at selv den beste kan feile. Jeg prøver å finne fram, men etter hvert når jeg har behandla ganske mange hundre saker, så har du også en viss følelse i ryggmargen også på dette her. Ryggmargsfølelse kan være farlig, så ideelt sett så skulle jeg gjerne hatt mer tid når det gjelder behandlingen av saker, sånn som det gjelder i fjor, som var et ekstremt år. For

når du har 75 saker som skal behandles, helst ikke innen altfor lang tid, helst innen 90 dager, eller 60 dager som er vårt lokale måltall, så har du dårlig tid til å fordype deg i hver enkelt sak, men det blir sånn at noen saker må du behandle litt raskere. Selvfølgelig, hadde man hatt fem saker i året, så kunne man virkelig fordypet seg med alt av kjennelser og bøker, men det er slik at en del saker er innenfor en norm som gjør det lettere. Fem saker er kanskje litt for lite til å holde seg oppdatert, men har du 30–40 saker, så bør du ha rimelig tid til å behandle disse på en veldig forsvarlig måte. Har man 75 saker, så er det vanskelig å gi alle en 100 prosent kvalitativt god behandling, men sånn er det jo.

Alt vi har av maler og kjennelser, forslag, åpningsbeslutninger alt ligger lagret på et fellesområde vi har her som er tilgjengelig for alle som jobber her. Andre lensmenn og politistasjoner i politidistriktet har ikke tilgang til dette. Det skyldes ikke vrangvilje, men det tekniske at vårt fellesområde er for vårt kontor, og så har de andre kontorene sine fellesområder. Når noen spør oss om å få kopier, så sender vi det over. Det vi jobber med nå, er å få på plass en rutinebeskrivelse for gjeldsordning for hele politidistriktet. Det er satt ned en arbeidsgruppe som skal behandle det.

Om å se hen til lovgiverviljen sier han:

Støtendekriteriet kan også være vanskelig, men her har lovgiver vært så snill å gi oss visse pekepunkter vi særlig skal legge vekt på, men her kan det ikke være sånn millimeter-jus. Jeg ser jo her forarbeidene, at når det gjelder nylig stifta gjeld, at hvis 50 prosent av gjelden er stifta de to siste åra og det har jo vært kontorer hvor 48 prosent av gjelda har vært stifta innenfor de to siste år, nei da er det null problemer. Jeg har tenkt litt slik at dersom lovgiver hadde tenkt 50 prosent innen de to siste åra, ja, så kunne det like gjerne ha stått i bestemmelsen. Det er da viktig å ta med seg det som står i kommentarene til loven, men at vi må gjøre en konkret vurdering. Det kan også være slik at ingen av disse momentene som vi særlig skal legge vekt på skal legges til grunn, og at vi likevel skal avslå etter helhetsvurdering. Det er ikke lett å finne saker som er på vippepunktet, for er det åpenbart, så er det åpenbart og er det noen som helst tvil så er terskelen for å sende saker til tingretten lav i forhold til det. Det skal ikke være tilfeldigheter som avgjør det, men i åtte av 10 saker kommer vi til avgjørelsen her, så det er et fåtall saker som sendes over. De sakene som blir avslått fordi de er støtende der er det veldig åpenbart at det er støtende.

Han kommer med en interessant betraktning om dommerfullmektiger og deres skjønnsutøvelse:

Når det gjelder skjønn innenfor gjeldsordning er det to store bestemmelser. I forhold til GOL § 1-3 «varig ute av stand» og det er § 1-4 2. ledd i forhold til «støtende»-vurderingen. Selvfølgelig har jeg hatt saker hvor jeg har vært i tvil i

forhold til varighetskriteriet. Det ville ha vært unaturlig eller, for det er noen vanskelige saker. Er det åpenbart at saken kan åpnes, ja, så åpner namsmannen gjeldsforhandling. Har det vært noen som helst tvil, så lar vi saken gå til tingretten. Jeg har vært i tvil først og fremst når det gjelder yngre personer, hvor gjeld har vært høy, men allikevel sånn i grenseland hvor det er spørsmål om det er en gjeldsbelastning som allikevel er slik at de bør kunne takle. X tingrett er veldig strenge. Det vi dessverre har sett mange eksempler på, at det er dommerfullmektigene i disse sakene hvor det er unge personer, at de sammenlikner med den situasjonen de selv er i. De bruker dette med etableringsfasen som et gjennomgående tema. Dommerfullmektigene sitter der da som forholdsvis nyutdanna og har en relativ stor gjeld i form av studiegjeld, boliglån og billån og vet hva de sitter igjen med. Når de da ser personer kanskje på samme alder som har omtrent den samme gjeldsbelastningen. Det er flere kjennelser hvor det sies at gjelden ikke er spesielt høy for en person som er i etableringsfasen. Problemet er om en ungdom som har 800 000,- i forbruksgjeld er i samme situasjon som en ungdom med gjeld knyttet til bolig og studier. Dette har blitt en del rare kjennelser som ikke kan brukes til så veldig mye. Disse kjennelsene har stort sett ikke blitt angrepet, og det har mye med kostnadsspørsmålet å gjøre. For å ta saken opp til lagmannsretten, så utløser det et gebyr i størrelsesorden 5000,- og litt over, og det er få som har gjort det. Flertallet av de få sakene som har blitt anket videre, har fått medhold i lagmannsretten, men det er jo alltid en risiko å anke. Andre tingretter her i distriktet ser annerledes på dette. X tingrett er forholdsvis streng. Selv om dommerfullmektigene bare er ansatt i kanskje to år, så har tingretten over tid vært ganske streng. Selv om tingretten skal fordele sakene mest mulig på de forskjellige dommerne, så i sju av åtte saker, så er det dommerfullmektigen som får gjeldsordningssakene. Om det er tilfeldig, så nekter jeg å tro det, men det har vel ikke blitt sett på som så interessante som øvrige saker. Det er påfallende at det stort sett bare er dommerfullmektiger som behandler disse sakene. Erfaringen med dommerfullmektigene er at de setter seg godt inn i saken forut for rettsmøtet og stiller gode spørsmål. De kjenner sakens faktum, men de har en streng vurdering av vilkårene. Vi legger gjerne ved relevante kjennelser som kan brukes for forståelse av saken ved oversending av saken til retten. På et tidspunkt var de veldig tydelige på dette med betydelig skatte- og avgiftsgjeld. Her tok tingretten hensyn til lagmannsrettsavgjørelser som vi la ved saken. Vi er jo ikke skyldners mann heller, så vi opptrer så nøytralt som mulig.

Synspunkter på utdanning og autorisasjon

Han mener det burde foreligge en grunnutdanning på plass for de som skal behandle disse sakene:

Om det skal være alle disse fire modulene ved PHS, gjerne da toppa med juridisk metode. Juridisk metode burde ligge som en grunnmur for det gjør det mye enklere for å følge disse studiene. Han har lagt merke til at de som begynner på

studiene sliter mest med den juridiske metoden. Det er det tyngste, og det burde være på plass. Det vil løfte fagene og hele studiet burde utgjøre et grunnfag – 60 studiepoeng. «45 studiepoeng er verken fugl eller fisk, men det er en god start på noe.» «Kanskje dette burde bli et større studie som strekker seg over flere år for de som ønsker det.» «Det må da være mulig å få en bachelorgrad innenfor den sivile rettspleien?» «For etter hvert som flere og flere har fått disse sivile studiene så burde vi se veien videre også.» Etter hvert burde vi se om vi kunne starte opp med tvangsfullbyrdelse 2 og gjeldsordning 2, og komme litt videre.

Nå det gjelder grunnutdanninga, så bør det også komme et tilbud utenifra. Det er ikke gitt at det enkelte kontor kan tilby dette. Det gjelder de grunnleggende kunnskapene, slik som namsmannens rolle og en enkelt innføring i saksbehandlingen. De reglene som er felles for fagene, slik som habilitet, taushetsplikt, bør være med i dette opplegget. Etterpå kan man spisse utdanninga mot de fagfeltene en skal jobbe mot.

Det burde være en forutsetning for å kunne behandle saker. Om en kaller det sertifisering eller autorisering, er ikke så nøye, men det må ligge en plattform der. Når det ligger en plattform der, betyr det at en litt mer beskytta. Det vil også høyne anseelsen for det arbeidet vi utfører.

På enkelte kontorer er du likt med kontordamene, men egentlig så er du namsmannsfullmektig. Det vi også ser i vårt distrikt er at de som arbeider som namsmannsfullmektiger i 100-prosentstilling med mange saker har vanskeligheter med å få en annen avlønning enn de som hovedsakelig arbeider som kontormedarbeidere med et et par tre saker i året. Det er ikke noe tanke for å vektlegge dette i politidistriktet. Det er ikke staket opp noen karrierevei for namsmannsfullmektiger.

Disse uttalelsene viser en reflektert oversikt. Spesielt morsom er iaktakelsen av dommerfullmektigers håndtering av gjeldsordningssaker hvor det kan antas at det trekkes inn personlige synspunkter. Å sammenlikne ens egen økonomiske situasjon med debitor kan ikke tillegges vekt eller fremstå som en rettskildefaktor under navnet «reelle hensyn».

Det er en måtelig bruk av Lovdata. Flere beskriver at de har dårlig tid til å gå i dybden. Nettverk fremstår som viktig. Hva som skjer i nettverkene, er utydelig med noen unntak. Noen nevner at det er ledelsen som bør ha ansvaret for at de skal være oppdatert.

Med unntak av én av saksbehandlerne, nevner ingen juridisk metode. Allikevel er de klar over at det finnes andre rettskilder enn lovtekst som kan være med på å utforme rettsregelen. Beskrivelsen av juridisk metode «sitter langt inne». Undervisningen på PHS har etterlatt seg kunnskap om at det er flere rettskildefaktorer enn lovtekst, men hvordan de skal forholde seg til det, blir ikke nevnt. I undervisningen vil lærerne bruke juridisk metode for å fremstille rettsreglene. Studentene vil på den måten kunne lære juridisk metode. I undervisningen bør metoden fremheves. Ved at elevene iakttar læreren kan de se hvordan vedkommende forholder seg til de relevante rettskildefaktorene. Det er en vanskelig måte å lære juridisk metode på, som fordrer mye av studenten og ikke minst klarhet i fremstillingen til læreren. Det som kan nedfelle seg som kunnskap hos studenten, er at det foreligger flere rettskildefaktorer som kan komme til anvendelse. Noe mer er det nesten umulig for studenten å tilegne seg. Ferdigheter til å bruke denne kunnskapen ser ut til å mangle.

Intervjuobjektene som har gjennomgått studier i sivile gjøremål ved PHS skiller seg ikke vesentlig fra de andre. Det er en nyanse som antyder at det er en fremgangsmåte for å finne frem til rettsregelen uten at de direkte kan forklare hvordan. De fornemmer at det er noe, og noen viser til Lovdata. Seksjonslederen fremstår som et tydelig unntak. Det er verdt å legge merke til dette. PHS har i tidligere år undervist i de forskjellige juridiske disipliner uten å vektlegge metodelæren og jussens strukturelle oppbygning. Sondringen mellom hva som er privatrett, offentlig rett, statsforfatningsrett og folkerett har ikke blitt vektlagt.

Da jeg så dette, skjønnte jeg at det var nødvendig å utvikle et innføringsstudium i juridisk metode, og tilby utdanning innen de enkelte fagområdene.

Etter at studiet i juridisk metode ble gjort obligatorisk for å kunne delta på fagstudiene, har dette forandret seg. Studentene har fått et verktøy som gjør dem i stand til delta i diskusjonen og på den måten tilnærme seg juridiske problemstillinger på en sikrere måte (se nedenfor i pkt. 6.4).

2.3 Lensmannens bidrag til regelforståelsen

I henhold til tvangsfullbyrdsloven § 2-2 er det lensmannen som er namsmann. Som overordnet på lensmannskontoret har han det faglige ansvaret for namsmannsvirksomheten. Jeg velger å ta med meg disse uttalelsene fra lensmennene da deres funksjon har betydning for det faglige miljøet fullmektigene arbeider i. Det kommer ikke noen uttalelser som kan knyttes direkte til regelforståelsen, men lensmannens mulighet til å være faglig leder for namsmannsfunksjonen kommer til uttrykk.

Det er tre lensmenn (nr. 3, 5 og 8) som er intervjuet i denne undersøkelsen.

Lensmannen (nr. 3), og hans regelforståelse er beskrevet ovenfor i pkt. 3.2. Han har rollen som kursleder og fagressurs i politidistriktet. Her uttaler han seg om rollen som lensmann/namsmann:

For meg er en gammeldags lensmann en som er i stand til å ta alt i fra dødsfallsmeldinger, arv og skifte. Min arbeidsdag kan bestå av først å gjøre ferdig en dødsmelding, neste øyeblikk så er jeg ute på en trafikkulykke, skal ta en promillekjører eller er opp i nabolaget for å stoppe en slåsskamp for så å gjennomføre et par utleggsforretninger. Alt som foregår innenfor disse fire veggene må du ha lite grann peiling på.

Kan du karakterisere dette?

Ja, det kan jeg, for som jeg sa i stad, så kan jeg det for det at jeg får tilbakemelding fra publikum. Det gjør jo at du får så forferdelig mange ting å forholde deg til. Den følelsen får en etter hvert for kravet til kompetanse og kvalitet og ikke minst (uklart) har blitt så mye større at det å være oppdatert på absolutt alle felt, der er det kolossalt mye igjen. Det der blir vanskeligere og vanskeligere, men alt i alt så føler jeg at jeg gjør en rimelig grei jobb. Men jeg har sagt til politimesteren og andre at etter noen år så vil de jobbene som vi har som behandler tvang og alle de fagfeltene hvor vi betjener publikum være umulige.

Det han trekker frem her, er den multifunksjonen lensmannen innehar. Historisk sett har det vært nødvendig at lensmennene hadde alle disse funksjonene. Med økende kompleksitet og ny infrastruktur er det omdiskutert om det er mulig å opprettholde dagens ordning. Denne kompleksiteten gjør at lensmennene blir faglig underlegne sine underordnede. Resultatet er at de ikke tør konsultere sine egne fullmektiger i faglige spørsmål. Han sier:

Lensmennene står over dem som jobber med dette til daglig. Etter mitt syn, så blir dette litt feil. Jeg har jo oppdaget at lensmennene ikke går til de som jobber med dette til daglig. Rett og slett tør de ikke å gå til sine egne med alt, føler at det blir for sært, tror jeg, så har jeg i hvert fall hatt telefoner både fra arbeidsgiver og fra flere som jeg vet har sittet som lensmenn.

Som en løsning på dette problemet foreslår lensmannen at «Det burde være en klarere deling av ansvaret mellom de forskjellige sider.» Begrunnelsen for dette, er at det er vanskelig for en lensmann eller en politistasjonssjef å ha kunnskap og ferdighet innenfor alle fagfeltene som berøres av stillingen. For sin egen del opplever han at det er vanskelig å holde seg oppdatert på alle gjøremålene som er pålagt lensmannen og sier:

Hadde du hatt en leder som satt på toppen og som ikke hadde falt opp i den ene fagligheten fremfor den andre, så hadde det vært mye bedre.

Utvalget som analyserte politiarbeidet (NOU 2013: 9) kommer med den samme anbefalingen som lensmannen. Dersom de sivile oppgavene kunne samles i en større enhet, ville det være å foretrekke og skriver (side 26): *Politiets brede oppgavesett har derfor størst konsekvenser for det lokale politiet. Ved de mindre tjenestestedene kommer oppgavene i direkte konflikt med kjerneoppgavene.*

En fullmektig (intervjuobjekt nr. 1) uttaler seg om lensmannens faglige kompetanse på denne måten:

Selv om det er namsmannen som har ansvaret, så er det jeg som må gjøre hele saken. Enten så er jeg der og gjør saker, eller så er jeg der ikke og sakene blir ikke tatt. Jeg sakner å ha en ryggrad i det jeg gjør og som faktisk er min faglige overordna. Jeg kan bli litt småparanoid av det og se det latterlige i det, blant annet så hadde vi en sak hvor jeg faktisk gjorde alle undersøkelser og gjorde hele saken, men hadde i utgangspunktet sagt at denne saken vil jeg ikke ha noe med å gjøre, men jeg var med hele veien og gjorde hele arbeidet og gjorde til og med den datamessige biten av å skrive namsboka og alt, men namsmannen, ville gjerne se på, for han skulle lære av det. Han skulle lære å skrive ut namsboka og lære prosessen. I det hele tatt så stod han ved siden av, men da var det veldig viktig for han at det stod X (navnet på lensmannen) og at det ikke stod Y (navnet på saksbehandler) som fullmektig i namsboken.

Den samme namsmannsfullmektigen nevner en vanskelig sak som lensmannen overtok. Det var i oppstarten av arbeidet som fullmektig. Han sier:

Vel dette er ikke noe problem, dette skulle han gjøre. Jeg tror ikke at han har skrevet noe på den. Den ligger en eller annen plass. Det er sånn at toget kommer og tar enten han eller meg. Formelt så tar det ikke meg, men jeg synes det er ubehagelig å vite at det er, jeg kaller det udetonerte bomber. De ligger heller ikke til oppfølging der alle andre saker ligger.

Det kan synes som om det er motstrid mellom disse to sitatene. I det første sitatet skal lensmannen lære av fullmektigen mens han i det andre ønsker å fremstå som faglig overlegen. Problemet er at han ikke besitter tilstrekkelig ferdighet og kunnskap for å utføre arbeidet som namsmann.

En lensmann (nr. 5) forklarer at han ved tiltredelsen av stillingen hadde minimalt med erfaring fra namsmannsfeltet. Han hadde ingen utdanning i fagfeltet fra PHS. Da han arbeidet som politibetjent fikk han ikke noen opplæring når han ble sendt ut på oppdrag som namsmannsfullmektig.

Nei, det var egentlig ikke noe sånn opplæring vi fikk på det, bortsett de få gangene vi kanskje skulle gjøre enkelte gjøremål, at vi fikk på en måte en slags beskjed om hva vi skulle gjøre der og da. Ikke noen omgående opplæring forut eller, kan du si, informasjon i ettertid om kanskje hva som skjer videre med saken sånn og det praktiske rundt saken forut, og etter en avholdelse så var det ikke noe tema, sånn sett, da.»

Overgangen fra å være politiførstebetjent til å bli lensmann beskriver han som *skummel og nifs* og med at han var redd for å gjøre feil.

Ja, det er et veldig stort fagområde synes jeg. Jeg ser på tvangsfullbyrdelse som masse ulike fag. De ulike fagene de griper inn i hverandre på en måte. Når jeg begynte med tvangssaker, så trodde jeg det var enklere enn det faktisk er, og verre blir det jo mer jeg kan. Jeg synes det er et veldig stort fag og utfordrende.

Er alle som er politi kvalifiserte til å være lensmenn?

Nei, det vil jeg ikke tro, og det går jo på det når du blir ansatt i en stilling så går du jo igjennom en søknadsprosess og der blir forhåpentligvis de som ikke er egnet til å være det plukket ut, kan du si (latter).

Jeg mener at tvang bør i utdanningen ... Tvang bør veie ganske tungt når du tar en stilling som lensmann.

Denne lensmannen erkjenner at fagområdet er omfattende og at det er mye å sette seg inn i. Noe ironisk sier han at ledelsen plukker ut de søkerne som (forhåpentlig) er egnet. I dette kan det ligge en systemkritikk, da det er lovgivningen som gir lensmannen arbeidsområdet uavhengig av kunnskap og ferdighet. Han peker på nødvendigheten av å ha utdanning for å kunne utøve funksjonen som lensmann/namsmann.

Den tredje lensmannen (nr. 8) som ble intervjuet, har ferdypningsfaget i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning fra PHS. Han var fornøyd med opplæringen på PHS som han fikk i 1997. I 2005 tiltrådte han som lensmann og «måtte ta tak i det og friske opp kunnskapen fra politihøgskolen».

Når det gjelder politiets samlede faglige portefølje, sier han at politimesteren er opptatt av «at ting går rett for seg og at man har den kunnskapen man skal ha».

Det er bare det at fokus har ikke vært på de sivile gjøremålene. Jeg ser når vi dreier fokus også innenfor strafferetten til områder der vi er alt for dårlige, ja, når han blir obs på det, så blir det alltid grepet fatt i det. Og kanskje har vi vært for dårlige til å gripe fatt i det. Her må vi for å gjøre en god nok jobb, så må vi fornye oss. Vi må se at vi gjerne må ha oppdateringskurs.

Også her foreligger det et ønske om å bli oppdatert. Når han sammenlikner straffesaksbehandlingen med de sivile gjøremålene, ser han at sistnevnte kommer dårlig ut.

3 Opplæring av nytilsatte namsmannsfullmektiger

Etter intervjuene ble det klart for meg at behovet for utdanning innenfor disse fagfeltene var stort. Studentene som kom inn på PHS hadde forskjellig bakgrunn. Noen hadde tatt det tidligere fordypningskurset som er omtalt ovenfor, andre hadde fått opplæring på tjenestestedet. Det de hadde til felles var at de alle fungerte som namsmannsfullmektiger. Riksrevisjonen hadde ved en forvaltningsinspeksjon (Riksrevisjonen, 2005–2006) bemerket at det ikke var noen krav til utdanning for namsmannsfullmektigene, men dersom det skulle oppnevnes medhjelpere, så stilte loven krav (gjeldsordningsloven, lov av 17. juli 1992 nr. 99, § 2-4 med forskrift FOR-1992-12-04-885). I den samme rapporten kritiserte Riksrevisjonen at behandlingstiden for gjeldsordningssaker var for lang og det ikke forelå rutiner, samt at det ikke ble gitt tilstrekkelig informasjon og at saksbehandlernes kompetanse var varierende. Politidirektoratet iverksatte da et undervisningsopplegg for å høyne kompetansen. Dette ble gjennomført i hele landet. Jeg var på den tiden ikke spesielt fokusert på hva jeg kunne bidra med utover det å tilby modulbaserte studier innenfor de sivile gjøremålene. Hvordan det lå an med studentforutsetningene fremstod som viktig, slik at undervisningen ved PHS kunne legges opp etter dette. Hvilken utdanning eller veiledning fullmektigene fikk ved oppstart i arbeidet var interessant.

Jeg fikk laget en Questback-undersøkelse som deltakerne kunne svare anonymt på. Det kom inn 276 svar. Undersøkelsen er gammel (høsten 2008), men jeg tillater meg å legge frem noe av det jeg fant. Den kan i det minste vise antydninger, selv om spørsmålsstillingen kan være uklar.

83,9 % av de spurte opplyste at det ikke var noe krav ved tilsettingen at de måtte ta utdanning innenfor fagfeltet.

På spørsmålet: «Hva slags opplæring fikk du da du begynte i jobb som namsmannsfullmektig?» var det gitt fem svaralternativer:

1. svaralternativ lød slik: «Jeg begynte i ekspedisjonen og fikk saker etter hvert og måtte spørre om veiledning.» 26,1 % svarte positivt på det.
2. svaralternativ lød slik: «Jeg fikk saker første dagen som skulle behandles, og jeg kunne spørre om hjelp.» 22 % sa at slik var det.
3. svaralternativ lød slik: «Jeg hadde opplæring ved å følge en annen saksbehandler over tid før jeg under veiledning behandlet egne saker.» Her var svarprosenten 25,7 %.
4. svaralternativ lød slik: «Det var tilrettelagt opplæring med et introduksjonskurs.» 3,4 % svarte positivt på det.
5. svaralternativ lød slik: «Annet, spesifiser her.» 22,8 % hadde alternative svar. Dette er naturlig, da svaralternativene var for spesifiserende.

Selv om metoden kan kritiseres, indikerer undersøkelsen at litt under halvparten av de spurte ikke fikk opplæring.

3.1 Opplæring ved tilsetting

I intervjuundersøkelsen fremkommer det også opplysninger om hvordan fullmektigene ble introdusert til faget ved tilsetting. Av de femten personene som er intervjuet, er det fem personer som opplyser at de

hadde kjennskap til rettsområdet ved tilsetting i stillingen. Det er en lensmann (nr. 8) som hadde fordypningsfaget i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning og en namsmannsfullmektig (nr. 7) som opplyser at han måtte gjennomføre en tre-timers eksamen før han kunne starte opp med saksbehandlingen. En fullmektig (nr. 4) gjennomførte en fire-timers eksamen (fordypningsfaget) ved å lese læreboka (Bunæs, Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, 1996) uten å ha mottatt annen undervisning. To fullmektiger hadde bakgrunn som advokatsekretærer (nr. 10 og 11) og arbeidet med inkassosaker, og hadde på den måten fått kunnskap om tvangsfullbyrdelse.

(Nr. 1) Namsmannsfullmektig som arbeider alene med sivile gjøremål på kontoret, sier:

Jeg skulle jo ønske at det var slik at når jeg skulle begynne på faget, tvang, så fikk jeg opplæringa først og så kunne jeg begynne å praktisere det etterpå. Men, situasjonen som jeg har havnet opp i så ble på en måte den andre veien. Jeg skulle begynne å praktisere og så skulle jeg lære faget etterpå. Det er ikke sånn som polititjenestemennene, de må gå på skolen først og så kan de begynne å praktisere.

Hun forteller at det ikke ble gitt noen opplæring. Det ble å spørre når lensmannen gikk forbi «ved å stoppe dem eller smette inn et spørsmål eller ringe til kollega i nabolagene». Hvordan opplæringen foregikk, er beskrevet ovenfor i pkt. 3.2.

(Nr. 2) Samtalen med en fullmektig på et kontor med sju medarbeidere som arbeider med sivile gjøremål, gikk slik:

Når du begynte å jobbe, hvordan ble du tatt imot faglig?

Du lærer jo mens du jobber, vil jeg si. Du må jo gå og spørre hele veien. Det er ikke noe sånn «u må lese deg opp på tinga sjøl».

Hva fikk du å jobbe med først?

Jeg satt i ekspedisjonen. Tok telefoner, registrerte, svarte kunder. Jeg jobbet jo på X, og der hadde vi mye, masse forskjellig. Der hadde vi dødsfallsprotokoller og forkynninger. Eneste: jeg hadde ikke gjeld.

Hadde du tvang og forlik?

Jeg hadde ikke forlik, men jeg var litt med og hjalp dem, da. Vi sitter jo mye tettere der det er små kontorer.

Hadde du noen egen medarbeider som skulle være din fadder?

Det var jo en som skulle slutte da som satt ute i ekspedisjonen til å begynne med før hun slutta, men det var en ganske kort overlapping. Nei, man kan jo egentlig for lite når man kommer inn. Du får lite opplæring, for jeg forstod ikke hva de snakket om. Tvangsgrunnlag og sånn. Sånn 4-18, javel, altså for mye begreper brukt i den etaten som ikke er sånn du kan eller forstår hvis du ikke har jobba med det.

Forklarte de det med en gang, eller?

Jeg måtte jo spørre, for de er det jo en selvfølge hva det er. Du må ikke være redd for å spørre hvis du skal jobbe ...

Det var ikke noen opplæring?

Nei, det var ikke lagt et opplæringsprogram eller noe sånn.

Fullmektigen svarer at det ikke var noen opplæring, og at hun måtte spørre seg frem for å få svar på problemstillinger hun hadde.

(Nr. 3) En polititjenestemann som nå er lensmann i et distrikt med ca. 2900 innbyggere sier:

Jeg søkte jo i sin tid stilling som lensmannsbetjent, og var vel ikke så veldig fokusert på namsmannsoppgavene. Jeg var politiutdannet. (Hadde ikke lensmannslinjen fra Politiskolen, og dermed ikke utdanning i sivile gjøremål.) Jeg må jo

ærlig innrømme at den første tvangsforretningen som jeg hadde, den var rimelig grønn i 1980. Da var det jo sånn at vi reiste rundt i distriktet og den som skulle til et spesielt område som var litt langt å reise den tok alt som skulle gjøres der ute, enten det var et avhør eller det var en utleggsforretning eller hva det var for noe. Det ble gjort sånn. Jeg fikk vel bare egentlig slengt noen papirer opp i nevene. Jeg hadde ikke noen opplæring i dette, for jeg hadde ikke politilinja. Sånn at jeg hadde lite opplæring. Det var bare vist lite grann til småting.

Denne lensmannen ble introdusert til namsmannsvirksomheten ved at han fikk oppdrag innen fagfeltet uten å ha mottatt særlig veiledning.

(Nr. 4) Vedkommende arbeider i et lensmannsdistrikt med ca. 20 000 innbyggere, og forteller:

Jeg begynte i -88 fordi det var en ledig jobb hos lensmannen, og med de tinga som stod i annonsen så syntes jeg det kunne være et interessant sted å jobbe, men jeg kjente jo lite til etaten som sådan, og det var jo først da jeg kom inn i etaten at jeg ble kjent med det som lå av gjøremål, og det er klart at jeg begynte ikke med utleggsbiten med en gang, for da var det jo lensmannsbetjentene og lensmannen sjøl som satt med den biten her. Og så begynte jeg å se på saker og så begynte jeg å registrere og så kom jeg inn i det på den måten. Så ønska da lensmannen for at jeg skulle jobbe med dette at jeg skulle vite mer om det, og da var det naturlig for meg å så søke kunnskap og så ta den tvangsfullbyrdelsesbiten.

Jeg tok jo tvangsfullbyrdelse i -94, og da leste jeg det på egen hånd, kan du si, og var også aleine fra hele X distrikt som leste og gikk opp til eksamen her inne det året der.

Nei, jeg hadde jo ikke noen forelesninger, du hadde denne her store boka som hu Bunæs (Bunæs, Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, 1996) hadde skrevet, og det var det du forholdt deg til, og så leste du det og så spurte du lensmannen om det var ting du lurte på og så leste du i lovverket. Så det var jo for å få de overordnete kunnskapene om hva du faktisk satt og skulle gjøre og hvordan du skulle håndtere en del ting.

Etter å ha blitt introdusert for faget søkte fullmektigen kunnskap ved å melde seg opp til eksamen uten å ha fulgt undervisning. Det var i den tiden mulig for eksterne studenter å melde seg opp til eksamen i tvangsfullbyrdelse som ble arrangert av Politiskolen. I tillegg til læreboka var det lensmannen som gav veiledning. I dette tilfellet foreligger det en innføring i faget før fullmektigen får et ansvar for en mer selvstendig saksbehandling.

(Nr. 5) Samtalen med en lensmann i et distrikt med knapt 3000 innbyggere går slik:

Forstår jeg deg riktig nå, det var ingen som satte det (opplæringen) inn i en sammenheng?

Ja, det er egentlig rett å forstå, vi fikk en oppgave vi skulle gjøre, men vi skjønnte nok ikke kanskje sammenhengen. Vi gjorde akkurat som vi gjorde, kan du si.

Ja, ok, men så kom du til X og begynte som fullmektig der oppe?

Ja, da begynte jeg som førstebetjent og da hadde jeg egentlig til å begynne med, ja, politimessige oppgaver. Da jeg ble konstituert i lensmannsstillingene og senere fast ansatt, så var jo oppgaver som i tittelen tilsa at jeg måtte ta tak i sånne ting som hører med til namsmannen. Det var en stor overgang.

Hvordan tok du den overgangen?

Jo da, det var jo som jeg sier en stor overgang, og jeg har jo ikke hatt noen hverken form for utdanning i faget, kan du si, og heller ikke opplæring på datasystemer som var sånn som vi bruker, da, kan du si, i utførelsen av det området her, og jeg følte jo da, og føler jo fortsatt, at det, ja, du spør mye om bistand og sånne ting.

Lensmannen forteller at han som lensmannsbetjent fikk i oppdrag å utføre enkelte gjøremål uten å bli gitt videre forklaring. Da han ble lensmann hadde han ikke fått noen utdanning, men måtte spørre seg frem dersom han trengte bistand.

(nr. 6) Slik var samtalen med en namsmannsfullmektig:

Når du begynte der i halv stilling, hva slags opplæring fikk du?

Ja, det var jo lensmannen som lærte meg opp etter hvert som jeg fikk arbeidsoppgaver. Ja, da ble det jo litt sånn at slik gjør vi det for sånn har vi alltid gjort det. Det var grunnen til at jeg søkte de studiene på PHS. Jeg trengte opplæring.

Det som beskrives her, er at vedkommende fikk sine kunnskaper og ferdigheter overbrakt i form av tradisjonslæring.

(Nr. 7) Namsmannsfullmektig. Ca. 60 000 i rettskretsen, og har 15 tilsatte på namsmannskontoret.

Jeg har nå tatt faget tvang, da. Det var før studiene ble innført. Det var en tretimers eksamen vi tok her oppe på politihuset.

Hvilken opplæring fikk du før du begynte?

Som jeg sa til deg, så før jeg fikk ta mi hand i de papirene, måtte jeg ha avlagt eksamen. Når jeg fikk tatt den, så fikk jeg intern opplæring her på kontoret, da. Jeg fikk en mentor som var en god støtte for meg. Det var ikke satt noen tidsramme for dette, men et par år var det. Vi hadde jo så nært samarbeid her på kontoret. Det er en glidende utvikling.

For denne fullmektigen var det et krav om at han måtte gjennomføre en eksamen før han kunne behandle saker. Det er litt uklart hva slags eksamen som ble arrangert, men kan ha vært en av dem som i sin tid ble arrangert av Politiskolen. Vedkommende utgjør et unntak fra de øvrige respondentene når det gjelder krav om utdanning og veiledning ved oppstart av arbeidet.

(nr. 8) Lensmann på kontor med fem stillingshjemler hvorav en har de sivile gjøremålene. Har hatt fordypningsfaget i tvang og gjeld ved PHS, sier følgende:

Jeg tenker i ettertid at det skulle vært et sånt krav om oppfrisking. Politidistriktet skulle hatt forsikret seg om at dette kan han faktisk. Det er større fokus på straffesaksoppgaver enn det på de sivile gjøremålene.

Det var tretimerseksamen du hadde på Politihøgskolen

Ja, eller var det fire? Opplæringa var for så vidt god på Politihøgskolen. Innføringen av SIAN var på en måte et lite løft, for da fikk man gjenoppfriska lovverket. Det var mye lovverk ved innføringen av SIAN.

Hvem stod for den utdanninga der?

Både lokalt og det kom instruktører fra Mo. Og så hadde vi da lokale møter om hvordan vi skulle det. Det ble plukka ut de som skulle gjøre det. De var i X på politistasjonen og fikk opplæring.

Lensmannen har gjennomgått fordypningsfaget på PHS og sier at han skulle ønske at kunnskapen ble gjenoppfrisket. Noe repetisjon fikk han ved opplæringen i saksbehandlingsverktøyet SIAN.

(nr. 9) Namsmannsfullmektig. Fem tilsatte på kontoret hvor hun har ansvaret for de sivile gjøremålene.

Nei, jeg husker jeg begynte 1. september og ho som var her da var bare en vikar som var midlertidig ansatt og ho hadde heller ikke jobba lenge med sivilrettslige gjøremål. Ho hadde kanskje jobba bare noen måneder. Ho var inne via NAV. Jeg satt i lag med ho i to uker og så ble jeg alene. Så det var ikke mye i forhold til med tanke på hvor tunge fagområder tvangsfullbyrdelse er. Jeg måtte lese meg fram og på den tida så gikk lensmannen på full vaktliste så du kunne jo gå en uke eller to før du så han. En måtte jo bare ringe rundt og prøve og lese seg til.

Kurstilbud – har du fått noe slikt?

Den første måneden fikk jeg et todagerskurs i SIAN tvang og et dagskurs i forlik. Det var jo ikke fagrelatert, det var kun brukerfunksjonene i SIAN.

Denne namsmannsfullmektigen hadde minimal hjelp i oppstarten og hadde ingen nære medarbeidere å spørre til råds. Hun ringte til kolleger utenfor kontoret når hun hadde spørsmål.

(Nr. 10) Namsmannsfullmektig med tidligere erfaring fra inkassobransjen, som har 31 tilsatte på lensmannskontoret, 21 personer med politimyndighet og fire namsmannsfullmektiger

Jeg fikk opplæring av ei som hadde begynt her noen måneder før meg i systemet, men eller så tror jeg at da jeg hadde jobba der jeg hadde jobba i så mange år at jeg kunne mer om saksgangen og reglene og hva jeg skulle se etter for å kontrollere dem enn læreren min. Det var det jeg lærte i inkassobransjen som betydde noe, for nå ble jeg liksom sittende på den andre siden av bordet, så det var greit.

Hva slags opplæring fikk du her på lensmannskontoret?

Nei, det var kurs i saksbehandling. Det var ikke noe sånn som hadde med saken å gjøre, men det var kanskje sånn at på utlegg så følte jeg meg trygg på det.

Når du begynte her, var det noen som hadde et spesielt ansvar for deg da?

Nei, det var det ikke, men de var jo flinke til å spørre hvordan det gikk og hvordan jeg trivdes. Jeg følte meg veldig godt tatt imot og inkludert med en gang.

Sånn faglig sett, da?

Nei, der er jeg glad for at jeg hadde med meg ballasten. Det var jeg, men hadde jeg ikke hatt det, så hadde jeg jo måttet spurt mer da. Så det kan godt hende at de også slappa litt av for de visste det. Jeg hadde jo sendt begjæringer ned hit så de visste jo hva de fikk.

Vedkommende sier at hun kunne mer om saksgangen og reglene enn veileder, slik at særskilt opplæring ikke var nødvendig. Hun deltok på et kurs i saksbehandling «som ikke hadde noe med saken å gjøre.» Dette saksbehandlingskurset var et kurs i saksbehandlingsverktøyet SIAN. Vedkommende stoler på at tidligere

kunnskap og erfaring fra arbeidet i inkassobransjen ville være tilstrekkelig, og viser til at kolleger hadde respekt for det. Det var denne kunnskapen «som betydde noe».

(Nr. 11) Konsulent. Kvinne 59 år. Har erfaring fra inkassobransjen, og har ca. 19 000 innbyggere i rettskretsen. Har arbeidet som namsmannsfullmektig i fem år, har 31 tilsatte på lensmannskontoret, 21 personer med politimyndighet og fire namsmannsfullmektiger. Samtalen med henne gikk slik:

Fikk du noen opplæring her på huset da du begynte her?

Nei, vi fikk jo lære seg namsaksprogrammet og lære seg det. Da hadde vi også medhjelpersalg og tvangssalg av fast eiendom. Så da vi fikk den nye tvangsfullbyrdelsesloven, så fikk du den medhjelperdelen som vi fikk. Vi for da rundt og fikk takst og hadde visninger på bolig. Men, tvangsfullbyrdelsesloven kunne jeg forholdsvis godt. Det gikk veldig greit. Det var mest sånn at jeg kunne det litt for godt. Jeg var bedre enn de som jobba her (latter).

Også denne fullmektigen hadde tidligere erfaring fra inkassobransjen og ment at hun kunne reglene bedre enn sine nye kolleger på lensmannskontoret. Det hun manglet av kunnskap og ferdigheter, gjaldt saksbehandlingsprogrammet.

(Nr. 12) Namsmannsfullmektig på lensmannskontor med ca. 3500 innbyggere i rettskretsen. Alene som fullmektig, sier:

Fikk du noen opplæring?

Ikke noen sånn fra begynnelsen. Jeg ble bare satt til å gjøre forskjellige ting og så ble jeg av lensmannen (vist) hvordan jeg skulle gjøre mens jeg jobba. Alt var jo heilt nytt for meg, og jeg skjønte jo ikke hva da snakka om å avholde forretninger og alt det der. Jeg skjønte ikke da hva det var for noe, men så gikk det seg til, og i 2006 så kom jo forliksrådet inn, og da ble jeg sekretær der og jeg hadde nesten ikke hørt om forliksrådet før, så det var heilt nytt. Så har vi jo hatt forskjellige kurs i Y, men de har jo gått mye på SIAN, bruk av programmet. Det har vært alt for lite kursing angående rettsreglene. Vi kunne hatt mye mer om det.»

Namsmannsfullmektigen fikk ingen innføring i faget, men fikk hjelp av lensmannen når hun arbeidet med saker.

(Nr. 13) Namsmannsfullmektig/førstekonsulent. Kvinne 65 år med fem medarbeidere på kontoret og 40 000 innbyggere i rettskretsen.

Fikk du noe opplæring i tvangsfullbyrdelse den gangen?

«Ja, faktisk. Jeg begynte jo mer å avholde tvangssaker og fikk jo da lokal opplæring, egentlig da X som da satt med sånne saker på Y lensmannskontor. Han var lensmannsbetjent og satt hovedsakelig med tvangsfullbyrdelse, og jeg overtok litt saksbehandling på det. I 1991 fikk vi datamaskin og da ble vi sendt til Oslo og gikk på kurs og lærte NAMSAK, og da var jeg jo liksom litt mer inne i det systemet og jobba mer de tinga der, da. Det var et firma utenfra som lærte oss opp i bruken av NAMSAK, men jeg mener kurset ble holdt på PHS. Vi hadde en del teori innimellom, men hovedsakelig var det jo bruken av verktøyet vi fikk opplæring i.

Namsmannsfullmektigen forteller at hun fikk opplæring av en kollega, og at hun ble kurset i bruken av saksbehandlingsverktøyet NAMSAK. Dette verktøyet var forløperen til SIAN. Jeg spør henne om hvordan hun tror opplæringen av kolleger er nå.

Hva slags opplæring får nytilsatte ute i distriktene?

Den tror jeg er veldig mangelfull. Jeg tror at de som kommer på et lensmannskontor, de kommer ofte når det kommer en ny en, de kommer ofte når den andre har slutta. Og der er jo den som har kunnskapen på feltet og det har jo ikke politibetjentene som er igjen på lensmannskontoret. Da blir det jo ofte sånn ... jeg har jo hørt om de som har fått beskjed om at de bare får finne ut av det. Da blir det jo mye telefoner og greier rundt omkring for å prøve å få hjelp. Det må jo være forferdelig frustrerende for den personen som sitter der og ikke får opplæring. Det kan vel hende at lensmannen kan en del om det. Noen lensmenn er interessert i det, men jeg tror at det kommer an på personen. Hvis det er en lensmann som har satt seg inn i det, så kan han vel formidle en god del av det videre.

Det er interessant å høre at fullmektigen mener at opplæringen i faget ute i distriktene er mangelfull og at veiledningen kan være tilfeldig og avhengig av lensmannens interesse.

(nr. 14) Namsmannsfullmektig. Dette intervjuet er nedtegnet i referats form og går slik:

2005 var et toppår for gjeldsordningssaker. Hun ble kastet inn i 55 nye saker. En kollega bistod henne, men sluttet etter 14 dager for å gå over i ny stilling. Kurset hun hadde fått hos Lindorff, hjalp henne, men hun kjente ikke til rutinene hos namsmannen. Det var hennes egen interesse for faget og den kunnskapen hun hadde fra før som var avgjørende. Hun trodde at hun ville slutte etter et halvt år, for hun syntes at det er et svært komplisert fagområde. Hun var litt skeptisk, for det var ingen som hadde fortalt henne at ikke skulle skjønne alt med en gang. Den tidligere erfaringen hjalp henne litt, men da jobbet hun på kreditorsiden med utlegg og konkurser. Hun hadde kjennskap til fagområdet, men ikke godt nok. Kollegaene på kontoret var ikke til hjelp, da de ikke kunne fagområdet. Daværende leder av kontoret hadde heller ikke kunnskap. Saksmengden var stor og kontoret lå en seks syv måneder bak med hensyn til restanser. For å kunne behandle saker og få hjelp ringte hun mye til de andre store kontorene i politidistriktet. Også ved å se på saker som allerede var gjennomførte, fikk hun veiledning, sammen med det å lese teori og bruke telefonen.

Før tiltredelse hadde fullmektigen arbeidserfaring fra et større inkassobyrå, men tidligere erfaring var ikke tilstrekkelig for å kunne løse de nye oppgavene. Det var ikke hjelp å få hos kolleger på kontoret og hun måtte løse saker ved å se på tidligere saker og lese teori på egen hånd. Hun var avhengig av å spørre andre større kontorer på telefon for å løse saker.

(Nr. 15) For seks år siden (2011) søkte han seg over til namsmannen i Y og fikk jobben. Han kjente til flere av medarbeiderne hos namsmannen (den gang underfogden) og søkte jobben da det dukket opp en ledig stilling.

Ved oppstart på arbeidet fikk han en kort grunnopplæring av en medarbeider som fortsatt arbeider på kontoret. «Jeg fikk da basisen, og så var slik at man lærte etter hvert som prosessen skred fram, og jeg fikk

mine første saker faktisk den første dagen. Hun som lærte meg opp, fremstod nærmest som en slags fadder. Og så fikk jeg opplæring etter hvert som saken gikk fremover.» Det tok ikke veldig lang tid før han kom med på gjeldsordningsstudiet på PHS. Han var den første i politidistriktet som ble tatt opp. Det var en stor overgang fra å gå over fra tvang til gjeld, men det fungerte veldig greit.

Denne fullmektigen fikk en kort grunnopplæring før han under veiledning fikk arbeid med saker.

3.2 Oppsummering av undersøkelsen

Med noen få unntak viser undersøkelsen at namsmannsfullmektigene ikke har tilstrekkelig kunnskap og ferdighet i rettskildelære til å kunne anvende juridisk metode. Når det gjelder fullmektiger som ikke har tatt noen av studiemodulene ved PHS, er det en gjennomgående tolkning av lovtekster som gir forståelse av rettsregelen. Når fullmektigene står overfor en juridisk problemstilling, er det kollegafellesskapet som konsulteres. Det å kunne snakke med en kollega fremtrer som viktig.

De som har gjennomgått studier ved PHS, skiller seg ut ved at de nevner andre rettskildefaktorer enn lovteksten, men beskriver ikke hvordan faktorene skal forstås og anvendes for at de skal kunne finne frem til rettsregelen. Undervisningen de har mottatt, har gjort dem oppmerksomme på at det foreligger andre relevante rettskildefaktorer enn lovtekster. Det er tre fullmektiger (nr. 3, 14 og 15) på et nivå der relevante rettskildefaktorer tolkes i vid forstand. Om det er tilfelle at disse tre personene gjennomfører slike tolkninger, kan ikke konstateres, men indikeres på grunnlag av sammenhengen uttalelsene kommer i. Det fremkommer også et ønske at det er andre som skal gi anvisning på hvordan rettsregelen skal forstås og anvendes. Det fremstilles som et lederansvar, men det er utydelig hvem som er leder i dette henseende. Bruken av Lovdata er tilfeldig og i noen tilfelle ikke til stede. Det blir ikke opplyst om at de benytter søkefunksjonene i Lovdata.

I denne undersøkelsen er det bare tre lensmenn som er intervjuet. De utgjør ikke noe representativt utvalg for samtlige lensmenn. Det som fremkommer her, er de oppfatter oppgaven som namsmann som faglig

utfordrende. En lensmann (nr. 3) kommer med et forslag om å dele lensmannsvirksomheten i to, slik at fagansvaret for namsmannsvirksomheten legges til en egen namsmann som administrativt ligger under lensmannen. De rene politimessige oppgavene foreslår han at kan plasseres i en egen avdeling, atskilt fra de sivile gjøremålene. Han begrunner dette med det er vanskelig å holde seg oppdatert på alle rettsområdene.

Namsmannsfullmektigen (nr. 1) som uttaler seg om lensmannens funksjon som namsmann, bekrefter vanskelighetene med å holde seg oppdatert. De to øvrige lensmennene understreker behovet for faglig tyngde for å kunne fungere i jobben som namsmann. Samlet sett gir disse uttalelsene et inntrykk av at det foreligger en fare for kunnskapsmessig underskudd hos lensmannen når det gjelder sivile gjøremål. De antyder at lensmannens totale oppgaveportefølje vanskeliggjør muligheten til å kunne beherske alt.

I Politianalysen (op.cit.) blir dette beskrevet slik: «Det brede oppgavesettet innebærer også betydelige ledelsesutfordringer. Lokale ledere må bruke mye tid og ressurser på forvaltningsoppgaver og sivile oppgaver. Det kan ta oppmerksomheten bort fra best mulig løsning av kjerneoppgavene. I den grad ledelsen ikke bruker tid på å sikre en god løsning av disse oppgavene, er det naturlig å tro at de heller ikke blir utført på en best mulig måte.»

Når en sammenlikner disse tre lensmennene med seksjonslederen (intervjuobjekt nr. 15), som arbeider sammen med 16 medarbeidere på et namsfogdkontor som er atskilt fra politiets øvrige virksomhet, fremstår kontrastene. I et slikt miljø med tilgang på mange saker (ca. 70 000 innbyggere i rettskretsen) er det mulig å bygge opp en forsvarlig faglig kompetanse.

Ved tiltredelse var det ingen selvfølge at fullmektigene fikk grunnopplæring før de ble satt til å behandle saker. Av de 15 intervjuobjektene er det fire som fikk opplæring. Tre hadde fordypningsfaget i tvangsfullbyrdelse fra PHS, mens den siste fikk veiledning på kontoret i oppstarten. De øvrige elleve fikk saker og måtte spørre underveis. Dette bekrefter spørreundersøkelsen. Spørsmålet er om det er nødvendig med kunnskapsutvikling for namsmannen/fullmektigen. Det går an å stille spørsmålet selv om svaret bør

være innlysende. Fra eldgammelt av finner vi regelen om at avtaler skal holdes. Det er en forutsetning for vår økonomi. Det er namsmannen som innfordrer misligholdte krav, gjennomfører tvangsfravikelser (utkastelser) og er domstolenes maktapparat i sivile saker. Det er nødvendig for samfunnet å ha et profesjonelt maktapparat for å gjennomføre disse handlingene. Det er forutsetningen for at borgerne gjør opp for seg slik de skal, når de ikke gjør dette frivillig. Rettsvesenet er en del av landets infrastruktur. Namsmannen er samfunnets maktutøver i sivile saker. Samfunnet stiller store faglige krav til rettens medarbeidere, men når det kommer til namsmannsfunksjonen, foreligger det ingen formelle krav om utdanning. Ca. 900 medarbeidere i politiet arbeider med disse sakene og blir benevnt som sivilt tilsatte. Dette i seg selv indikerer at de ikke er integrert i politiet, men sees som et tillegg til det som oppfattes som politiarbeid. For å kunne utføre arbeid som politi, må vedkommende tjenestekvinne/-mann ha bestått Politihøgskolen samt ha tildelt politimyndighet fra politimesteren. Når det gjelder de sivilt tilsatte foreligger det ingen formelle krav, men det er allikevel slik at i lensmannsdistriktene er det lensmannen som er namsmann, og hvor det er politistasjoner som er tillagt sivile oppgaver, så er det politistasjonssjefen som er namsmann. Det er ikke noe krav om at lensmannen eller politistasjonssjefen skal ha kunnskap om namsmannsvirksomheten. Det holder at vedkommende har fullført Politihøgskolen og er tilsatt i funksjonen som lensmann eller politistasjonssjef. Det foreligger ikke noe krav om utdanning fra fagfeltet som omfatter namsfunksjonen. De tre lensmennene som er intervjuet her, uttrykker at det er vanskelig å holde seg oppdatert på alle de virksomhetsområdene de er satt til å betjene.

Etter at jeg hadde gjort disse undersøkelsene skjønnte jeg at noe måtte gjøres. Jeg så at namsmannsvirksomheten burde omorganiseres for å få et større og sterkere fagmiljø. Videre så jeg nødvendigheten av å profesjonalisere namsmannsvirksomhet slik de har gjort i Sverige (Barth, Utdanning i politiets sivile gjøremål på grunnplanet – en svensk modell, 2010). Mine synspunkter styrkes av det som fremkommer i Politianalysen (NOU 2013: 9). Å gjøre noe med det var ikke mulig for meg som lærer. Jeg hadde bidratt med et tilbud om utdanning i de enkelte fagene. Undersøkelsen viste at det ikke var tilstrekkelig, og jeg måtte se om det var noe mer jeg kunne gjøre.

Fullmektiger som hadde gjennomført studiemoduler i tvang/gjeld hadde ikke utviklet særlig ferdighet i å forklare hvordan en skal forstå innholdet av en rettsregel. Forholdet deres til mulig relevante rettskilder var

ikke særlig aktivt. De hadde en statisk rettsoppfatning som kunne utvikles i samtale med kolleger. Når jeg bruker uttrykket «statisk rettsoppfatning», mener jeg den kunnskapen de har fått om rettsregelen gjennom undervisning. Denne kunnskapen er à jour med rettstilstanden på det tidspunktet de går ut skoleporten for siste gang. De som ikke har fått undervisning, lager seg sin egen forståelse, gjerne i samråd med kolleger. Hva denne kunnskapen går ut på, er det vanskelig å kartlegge.

Prosjektbeskrivelsen for dette arbeidet hadde tittelen «Svak rettspluralisme eller ukunnskap innenfor de sivile gjøremål i politiet». Undersøkelsen skulle være en beskrivelse av på hvilken måte namsmannsfullmektigene forstår og bruker rettsreglene. Fullmektigene gir ikke uttrykk for at de tilpasser forståelsen og bruken av rettsreglene slik at de tjener en interesse som ikke er beskrevet i loven.

I et tilfelle kan det sies at fullmektigen går utenfor regelverket og tilpasser regelforståelsen i forhold til samfunnet slik hun mener er riktig. Om det skyldes en ubevisst forståelse av sin egen rolle som samfunnshjelper eller at det rett og slett skyldes at hun ikke har forstått rollen sin som fullmektig, er det vanskelig å si noe om. Av sammenhengen fremgår det at hun ikke har fått noen opplæring i tvangsfullbyrdelse. Det er derfor noe som tyder på at hun gjør så godt hun kan, og at hun ikke vet bedre. Hun oppfatter regelverket som om dette er innenfor det tillatte. Definisjonen av svak rettspluralisme sier at det er en ulik rettsoppfatning innenfor rettssystemet og at det på den måten danner seg et eget rettssystem innenfor rettssystemet. Slik jeg oppfatter det, må denne forståelsen være i en sosial kontekst (ramme) som ligger utenfor de (rettskilde-)faktorene rettsordenen finner riktig å anvende. Det er å trekke rettskildefaktoren reelle hensyn (rettsanvenderens egne vurderinger) vel langt når en beveger seg helt på tvers av lovens ordlyd. Det kan vel neppe kalles svak rettspluralisme når det kun er en saksbehandler (fullmektig nr. 9) som forholder seg slik. Det er ikke noen gjengs oppfatning blant fullmektigene at dette er tillatt innenfor lovens system selv om det innrømmes at det forekommer.

På grunnlag av det som fremkommer i intervjuene kan det påstås at fullmektigene hovedsakelig baserer seg på den formelle lovgivingen uten at andre relevante rettskilder blir trukket inn i særlig grad (se skjema i pkt. 2). Thomas Mathiesen (op.cit.) beskriver dette som «den byråkratiske rettskultur». I en byråkratisk organisasjon hvor det finnes en overordnet struktur vil overordnet myndighet utferdige rundskriv som kan

gi veiledning. En slik overordnet myndighet finnes ikke for namsmennene. Namsmennene er derfor i stor grad overlatt til seg selv ved spørsmål om hvordan rettsregelen skal forstås og anvendes. For å kunne søke rettledning må saken bringes inn for retten, hvilket pådrar gebyrer og saksomkostninger. Retten avgjør enkeltsaker, og de færreste sakene kommer opp til Høyesterett hvor de kan få betydning for forståelsen av rettsregelen.

Når en namsmannsfullmektig ikke kjenner til rettskildelæren, kan saksbehandlingen bli tilfeldig. For å rette opp dette ble det utviklet et innføringsstudium i juridisk metode.

4 Nettstudiet – Innføring i juridisk metode

På bakgrunn av undersøkelsene, og erfaringene fra Sverige, sendte jeg et notat til ledelsen ved PHS . Jeg redegjorde der for hvordan utdanningsinstitusjoner som hadde rettsvitenskapelige fag i fagkretsen forholdt seg til undervisning i juridisk metode. Samtlige institusjoner hadde et introduksjonskurs som omfattet metode. Jeg mente derfor at også PHS burde innføre et slikt studium. I tillegg beskrev jeg hvilke kvalifikasjonskrav Rikskronofogden i Sverige hadde til sine medarbeidere, og hvilken utdanning de måtte ha før de kunne tiltre i fast stilling. Notatet medførte at jeg dro til Universitetet i Lund for å undersøke hvordan det nettbaserte studiet i juridisk metode var organisert.

PHS gav meg så oppdraget med å utarbeide en studieplan for faget. Jeg var leder i arbeidsutvalget som bestod av to jurister og en pedagog, i tillegg til meg. Studieplanen ble hetende: *Utdanning i juridisk metode – en innføring*. Planen ble godkjent av høgskolestyret i oktober 2012. Studiet gir fem studiepoeng og skal være bestått før opptak til de øvrige studiene som omhandler politiets sivile gjøremål.

Det er et krav at studentene har hatt ett års saksbehandlingspraksis før opptak. Det gjør undervisningen enklere enn ved andre høgskoler og universiteter som ikke nødvendigvis har studenter som har arbeidet med juridiske problemstillinger. Utfordringen i møte med våre studenter ligger i at de kommer fra forskjellige fagfelt. De representerer sakbehandlingsfelt som omfatter alminnelig og spesiell

forvaltningsrett, strafferett og alminnelig og spesiell tvistemålsrett, og ønsker at eksempler blir hentet fra eget fagfelt. Slike ønsker kan ikke innfris fullt ut, men undervisningen søker å hente eksempler som studentene kan identifisere seg med. I undervisningen blir det gjort rede for oppbyggingen av rettssystemet (rettssystematikk) som gir studenten mulighet til å relatere seg til hvor hans/hennes saksfelt befinner seg. I arbeidskravet, som består i at studenten skal ta frem en problemstilling fra egen portefølje og løse denne ved hjelp av juridisk metode, blir kravet om å relatere læringsinnholdet til eget rettsfelt innfridd. Jeg viser til pkt. 2.4 som søker å beskrive hva juridisk metode (rettskildelæren) går ut på. Formålet med å nevne dette, er at studiet egner seg også for andre enn tilsatte i politiet. Saksbehandlere, uavhengig av saksfelt og med noe fartstid, vil også kunne ha nytte av tilbudet. I og med at politiet har et stort udekket behov, er studiet ikke markedsført mot andre grupper.

4.1 Rammefaktorer

4.1.1 Ønskelige overordnede mål

Undersøkelsene som er beskrevet ovenfor, tilsa at det forelå et behov for å heve den faglige kompetansen hos tjenestepersoner innenfor den sivile rettspleie i politiet. Dette er en målformulering som ser hen til samfunnets behov for å gi myndighetspersoner faglig kompetanse. Dette målet reflekteres også i innledningen til faget *juridisk metodes* studieplan:

«Borgernes rettssikkerhet har sentral betydning i all offentlig myndighetsutøvelse. For å ivareta rettssikkerheten må rettsanvenderen vite hva som er gjeldende rett.» (Politihøgskolen, 2012)

4.1.2 Kapasitet

Bemanningsutvalget (Politidirektoratet, 2008) antok at det var ca. 1780 årsverk knyttet opp mot forvaltningstjenesten og den sivile rettspleien på grunnplanet. Det totale antall årsverk i politiet var 11 805 per 1. september 2007. Utvalget antar at det frem mot år 2020 blir behov for 1000 nye årsverk utenom de rene politistillingene. I dette tallet inngår også andre stillingskategorier, som fagspesialister, administrative støttefunksjoner, sivile stillinger, arrestforvarere og transportører.

Spørsmålet er hvordan vi skal kunne gi disse medarbeiderne tilstrekkelig kunnskap og ferdighet til å kunne betjene samfunnet på en forsvarlig måte. Det er tilnærmet umulig å dekke inn dette ved ordinær stedsbasert undervisning. Norge er et langt og grisgrendt land med mange og små tjenestesteder. De små enhetene er også følsomme for vakanser som skyldes fagutvikling. For å opprettholde service overfor publikum kan det være vanskelig for ledelsen å gi medarbeidere studiepermisjon. Ved å tilby et fleksibelt og desentralisert studium hvor studentene kan opprettholde sin ordinære virksomhet legger en mindre vekt på denne innsigelsen.

I henhold til Statens personalhåndbok har studentene rett på tre lesedager og fri på eksamensdagen. Det har vist seg at det er variasjon mellom de forskjellige tjenestestedene med hensyn til innvilgelse av antall studiedager. I enkelte distrikter praktiseres det strengt etter personalhåndboken, mens andre har gitt fem dager til disposisjon for studier. At ledelsen har mulighet til å tilpasse medarbeiderens studiedager til roligere perioder på arbeidsplassengir fleksibilitet til begge parter slik at både publikums og studentenes interesser ivaretas. På mindre tjenestesteder kan det være vanskelig, da kontoret lett kan bli underbemannet, hvilket reiser spørsmålet om nødvendigheten av større miljøer.

4.1.3 Antall studenter som kan tas opp i studiet er ikke begrenset

Hittil har det største kullet vært på 30 studenter, men jeg antar at grensen for hvor mange en lærer kan gi tett oppfølging til, går ved ca. 40. Dersom antallet overstiger dette, bør det settes inn en ekstra lærer. Ved å redusere tilbudet om veiledning på innleverte besvarelser kan studenttallet økes uten større lærerinnsats. Det er også mulig å lage et opplegg hvor det er studentene som veileder seg selv etter et mønster som i de såkalte MOOCs (Mobile Open Online Course). Om dette er en riktig vei å gå, vil jeg ikke ta stilling til her. Jeg vil imidlertid peke på muligheten. Utgifter i forbindelse med reise og opphold er eliminert.

I ordinær undervisning dekker PHS utgifter til opphold og forpleining, samt at klasserom må stilles til disposisjon. Kapasiteten på internat- og undervisningsrom setter en begrensning på antallet studenter som

kan tilbys studiet. Jeg har bedt økonomiavdelingen fremlegge et tall på hvor stor døgnprisen er for dette, men har i skrivende stund (våren 2016) ikke fått noe svar.

4.1.4 Tilkobling til internett

I et e-læringsstudium har hastigheten på nettverkstilkoblingen hatt stor betydning. Politiets nettverk har ikke kapasitet til å ha nettmøter (Adobe Connect) i arbeidstiden, og det er rapportert vanskelighet med å laste ned materiale fra læringsplattformen. Løsningen på dette har vært å bruke private nettverk utenfor arbeidstiden. Nettverkshastigheten på disse nettverkene varierer, og det har oppstått problemer med forbindelsen. På spørsmål om hvorvidt studentene har hatt tekniske problemer med å bruke nettkurset, svarer de slik:

Ja, mye problemer	Nei, ingen problemer	Noen problemer
3 %	59 %	38 %

På det åpne spørsmålet svarer de at det kunne oppstå «hacking» på nettet og at det var vanskelig å bruke kamera på nettet. Det viser seg også at noen studenter har problemer med mikrofonen. Om dette er et teknisk problem eller om problemet skyldes at de vegrer seg for å bruke den, er vanskelig å påvise. Jeg kommer inn på det spørsmålet nedenfor.

Møtepunktene befinner seg på nettet og studentene er avhengig av å ha en velfungerende oppkobling. Nettkvaliteten er varierende, slik at noen opplever at lyd og bilde er hakkete. Dette kan skyldes oppkoblingen mot nettet. Læreren må i enkelte tilfeller veilede studenter til å komme på nett. Det kan være besværlig når han/hun samtidig skal ta hånd om undervisningen. For å unngå en slik kollisjon bør samtlige studenter komme på nett før møtet begynner. Adobe Connect bygger for øvrig på det prinsippet at det skal være en «host» og en «presenter». Vedkommende som står for undervisningen, kan bli

forstyrret når nettet ikke fungerer som det skal, og han/hun må ta hånd om tekniske forhold. Det er som om læreren skal skru opp en tavle som faller ned og strekke opp kabler når strømmen svikter, samtidig som han/hun har ordinær klasseromsundervisning.

4.2 Pedagogikk, digital kompetanse og utvikling av nettstudier

En lærer som er vant med å undervise i klasserom eller auditorium, støter på nye pedagogiske utfordringer når han eller hun skal undervise på nett. Underviseren må også tilegne seg nye digitale ferdigheter, og vil oftest være avhengig av bistand i utviklingen av et fullverdig e-læringsstudium.

Det digitale verktøyet gir andre rammer. Når man beveger seg ut av de fysiske omgivelsene og ut på nettet er det mange faktorer som forandrer seg. Ikke minst kreves kunnskap og ferdighet om hvilke hjelpemidler som kan benyttes. Begrepet «multikompetanse» kan være dekkende for de kvalitetene en slik funksjon må besitte. Det må være en enhet som kan skape forbindelse mellom faget og de didaktiske utfordringene og mulighetene e-læring gir. Denne enheten må inneha en hybridkompetanse som består av ferdighet i anvendelse av digitale hjelpemidler og kunnskap om hvordan disse gir best læringsutbytte. Det forutsetter en didaktisk/pedagogisk forståelse. Ideelt sett fordrer dette en kompleks organisasjon for å kunne tilby slik tjeneste. Ved utviklingen av dette studiet var det kun en person ved PHS som kunne tilby dette. Atle Schaathun var tilsatt som prosjektleder for utvikling av digitale læremidler. Samarbeidet med ham ble nærmest symbiotisk. Den som bistår med teknisk støtte til e-læring må kunne forstå hva studieplanen går ut på og samarbeide med faglærer. Gjensidig å kunne lytte og komme med forslag uten å være i konkurranse legger til rette for en kreativ prosess. Når den private eiendomsretten til ideene ikke forfektes, kan det skapes en utviklende dialog. Tilgjengelighet og oppfølging er viktig i en slik prosess. Dialogen kan ikke styres av møtekalenderen. De gode ideene har kort levetid dersom de ikke blir transformert over i handling eller forkastet på et saklig grunnlag.

4.3 Den didaktiske relasjonsmodellen

Den didaktiske relasjonsmodellen ble brakt på bane av Bjarne Bjørndal og Sigmund Lieberg i 1978 i boka *Nye veier i didaktikken* (Bjørndal & Lieberg, 1978). Senere har også Hilde Hiim og Else Hippe brukt denne modellen i boka *Praksisveiledning i lærerutdanningen. En didaktisk veiledningsstrategi*. (Hiim & Hippe, 2006) Modellen bygger på at det foreligger flere faktorer som spiller sammen i undervisningen. Disse faktorene er gjensidig avhengig av hverandre. Når den ene forandres, får det innvirkning på de andre. Den didaktiske relasjonstenkningen er like gyldig i e-læringsssammenheng, men den nye teknologien gir andre rammefaktorer.

Jens Jørgen Hansen (Hansen, 2012) beskriver at e-læringen forandrer rammene (han bruker begrepet «læringskontekst») fysisk, strukturelt og kulturelt. Fysisk forandrer rammene seg med at studenten befinner foran en pc-skjerm i læresituasjonen. Friheten ved å kunne velge tidspunktet for når han vil studere er utvidet. Det samme gjelder hvor han vil studere. Disse to frihetene utvider læringen i tid og rom og gir lærings situasjonen en ny struktur. Han skriver videre: «Og læringskonteksten ændrer sig kulturelt, fordi den lærende gennem digitale teknologier har mulighed for at indgå i dialog netværk og fælleskaber med studerende i undervisningen, og med aktører udenfor undervisningen. Kulturelt går man fra en læringskultur centrert om klasserummet til en virtuel eller blended læringskultur.» Dette er nye rammefaktorer som må bygges inn i den didaktiske relasjonsmodellen.

PHS har valgt å bruke itslearning (ITL) som læringsplattform. På engelsk blir læringsplattformer benevnt som «Learning management systems», ofte forkortet til LMS. En læringsplattform i seg selv ikke tilstrekkelig for å legge til rette for e-læring. Det er hvordan denne fylles med innhold som har betydning. Det er enkelt å legge inn lærestoff i mapper som finnes i læringsplattformen samt å gi informasjon til studentene. Postkassefunksjonen for oppgaver og besvarelser er mye brukt. Ofte er det slik at plattformen fungerer som et arkiv hvor lærestoff legges inn. Forelesninger kan streames, og artikler og videoer kan legges der, slik at studentene kan finne det igjen. Læringsplattformen kan lett fremtre som et bibliotek hvor det kan være vanskelig å orientere seg. Hvordan strukturen lages i læringsplattformen, vil da ha betydning. En slik bruk av plattformen fordrer ordinær undervisning i tillegg og kan ikke kalles e-læring. Når en skal bruke læringsplattformen til et studium som skal være 100 % nettbasert, må opplegget være annerledes.

4.4 Studentforutsetningene

Studentene utgjør en forholdsvis **lite homogen gruppe**. Selv om studentene har praksiserfaring, er det forskjell på arbeidsområdene de har erfaring fra. For å nevne fagområder i ytterkant, kan det sies at behandling av pass-søknader er relativt summariske og ikke volder store rettskildemessige problemer. Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning kan gi et mer komplekst bilde av relevante problemstillinger, og har et rikere tilfang av rettskilder. Enkelte studenter har nettopp rundet ett år i saksfeltet før de blir tatt opp i studiet, mens andre har arbeidet med faget i mange år.

Ingen av studentene er lensmenn, men fire studenter har stilling på seksjonsledernivå. Det er en **overvekt av kvinner** i studiet. Studiet er arbeidskrevende, særlig når det kommer i tillegg til full jobb og omsorgsoppgaver. Enkelte kontorer er tilbakeholdne med å gi studiedager, og studenter har måttet argumentere for å kunne avspasere tiden de har brukt på nettmøter om kvelden.

Fagmiljøene varierer også. Enkelte studenter arbeider alene på et lite lensmannskontor og har ikke tilgang på kolleger som de kan drøfte saker med. Arbeidsområdet deres kan for eksempel veksle mellom det å betjene sentralbordet, utstede pass, gjennomføre tvangsfullbyrdelsesforretninger og være forliksrådssekretærer. I en slik arbeidssituasjon er det mer besværlig å gå i dybden i de forskjellige fagfeltene. Andre studenter arbeider i et større fellesskap hvor det er tilgang på jurister som kan gi veiledning. I de større enhetene vil også fullmektigene ofte være spesialisert i et fagfelt. På den måten gir fagmiljøene ulike utgangspunkt for faglig interaksjon.

For å undersøke om studentene diskuterte fag med andre, stilte jeg dem følgende spørsmål:

Har du diskutert faglige problemstillinger fra studiet med andre?

Svært ofte	15 %
Ofte	41 %
Sjelden	37 %
Aldri	7 %
Ikke besvart	0 %

At 44 % av studentene sjelden eller aldri deltar i en faglig diskusjon med andre, er betenkelig. Forklaringen på det kan være at de ikke føler seg trygge nok til å stille spørsmål. De studentene som svarer på det åpne spørsmålet «Var dette kolleger som ikke tok dette studiet eller medstudenter? Gi gjerne en kort beskrivelse av hvordan dette samarbeidet foregikk» gir uttrykk for at de er i et arbeidsfellesskap. Forbindelsen til et fellesskap kan medvirke til at de føler seg tryggere og derfor tør stille spørsmål.

21 av 30 (kullet med oppstart i august 2014) studenter svarte allikevel slik:

- Medstudent som også er kollega. Møttes til kollokviegrupper, i gjennomsnitt fire timer pr gang.
- Har diskutert ned en kollega som ikke tar studiet.
- Diskutert med kolleger tema for arbeidskrav.
- Diskuterte både med kolleger som hadde tatt og ikke hadde tatt studiet. Snakket om tema for arbeidskrav og pensum.
- Har diskutert med kollega som tok samme studie.
- Har diskutert med kolleger som ikke har tatt dette studiet.

- Dette var med medstudenter. vi var tre i ei gruppe som møttes på Skype.
- Kolleger som tok studiet med meg, samt andre kolleger som enten hadde tatt dette studiet tidligere eller er jurister.
- Har diskutert med kolleger og medstudenter. Syns det var interessant å være med i gruppe. Vi diskuterte faget og backet hverandre opp.
- Diskuterte med de andre på jobben som ikke var med på studiet og med andre studenter på studiet pr telefon og mail. Jeg og en annen student utvekslet arbeidskrav for å få tilbakemelding på oppgaven pr mail.
- Dette har jeg diskutert med kollegaer som tidlige har tatt dette studiet. Har også diskutert litt med kollegaer som ønsker å begynne på studiet.
- Medstudenter, hovedsakelig.
- Medstudenter som også er kollegaer. Vi er tre damer på kontoret som har samarbeidet. Vi har diskutert oppgavene, men skrevet oppgavene hver for oss.
- Både med kollegaer og andre som tok studiet.
- Jeg har snakket med studenter både her og på e-post. I tillegg har jeg rådført meg med juristen vår.
- Har diskutert med medstudenter, kollegaer og med jurist på vår avdeling. Vi har i samarbeid sett på problemet og sett i lovbøker, rettsdata, juridisk litteratur etc.
- Både og. En kollega som tok studiet og jeg samarbeidet mye sammen og hadde kollokvier. En annen kollega som er jurist, tok ikke studiet, men hjalp til ved at vi diskuterte, samt at hun leste igjennom min besvarelse av arbeidskravet.
- Med jurister på arbeidsplassen.

- Diskuterte i korte trekk hvordan vi hadde oppfattet og besvart oppgavene etter at de var levert. Vi ønsket å jobbe individuelt med oppgavene før innlevering. Arbeidskravene har vi delt med resten av avdelingen.
- Kolleger og tidligere studenter
- Vi var tre stykker på kontoret som tok dette studiet denne gangen. Vi har hatt et tett, fint samarbeid. Det var også tre stykker på kontoret som tok eksamen i april i år, slik at ved hjelp av deres erfaring hjalp det også.

Forskjellen mellom prosentene som er gjengitt ovenfor og svarene i det åpne spørsmålet kan ha flere forklarer. Prosentene representerer 106 studenter og det åpne spørsmålet er besvart av 21 studenter. Det er mulig at dette kullet var mer sosialt i tillegg til at de arbeidet i større arbeidsfellesskap. Dersom en forutsetter at de ni studentene som ikke har besvart dette åpne spørsmålet, ikke har samarbeidet med andre, utgjør disse 30 % av gruppen på 30 studenter.

Viktigheten av å motivere studentene til samarbeid kan ikke overvurderes. Nettundervisning skiller seg fra ordinær undervisning ved at den sosiale kontaktflaten er annerledes. Det kreves et større mot å eksponere seg overfor medstudenter man ikke kjenner. I en klasseromssituasjon er dette merkbart ved oppstart, men det kommer seg fort da arenaen for interaksjon er mye større. Det er ikke bare det som foregår i klasserommet som har betydning, men også den kontakten studentene har med hverandre utenfor. For læreren er det viktig å ha oppmerksomheten rettet mot dette, og å ufarliggjøre studiet ved å legge lista lavt. En selvhøytidelig holdning fra lærerens side kan virke drepende. Ved å by på seg selv kan en åpne opp for at fortrolighet kan forplante seg mellom studentene.

Arbeidssituasjonen har betydning. Hun arbeider i et hierarkisk system hvor kravet til effektivitet er fremtredende. Kontoret måles på antall ferdigstilte saker og det er ikke noen kvalitetskontroll med saker i annen hånd. Sakene avgjøres av fullmektigen uten at prinsipalen trenger å underskrive. Ledelsen ivrer for å få saker unna slik at dette kan rapporteres oppover i systemet. Under slike forutsetninger oppfordres det ikke til å gå i dybden i den enkelte sak. Det er jo heller ikke nødvendig, da de fleste saker er ganske enkle å

avgjøre, men rutinene kan medføre en faglig sløvheter. Denne sløvheter utgjør en fare for rettssikkerheten, men tjener effektiviteten.

Det finnes et skjæringspunkt mellom det å være grundig og det å være effektiv – og dette bør iakttas. Hvor mye som skal investeres i rettssikkerheten ved å forbedre saksbehandlerens faglige kompetanse er et spørsmål som det er vanskelig å underkaste en nytte–kostnads-analyse. Det vil være et omfattende arbeid å gjennomføre en slik analyse dersom den lar seg gjennomføre. Oppgaven med å gå dypt inn i en slik analyse faller utenfor dette arbeidet. Her nevner jeg bare problemstillingen.

Hva økt rettssikkerhet er verdt og hvor truet den er, er vanskelig å måle. I kost–nytte-analysen (NOU 1998: 16) fremgår det at det reises prinsipielle og metodiske problemer ved å verdsette goder som ikke omsettes i markedet. Det utelukkes ikke at det er mulig, og det kan kanskje gjennomføres også på rettssikkerhetens område. I den forbindelse kan bruk av advokatbistand som omsettes i markedet ha innvirkning på rettssikkerheten. Dersom saksbehandlerens faglige kompetanse skal være sammenliknbar med advokatens, vil kostnadene bli høye samtidig som saksbehandlingstiden vil bli forlenget. Disse tankene rundt nytte–kost-spørsmålet gir ingen løsning, men munner ut i spørsmålet om hva som er godt nok. En kost–nytte-analyse på dette området må overlates til andre. Mitt bidrag er å gi saksbehandleren mulighet til å bruke rettskildelæren for å finne frem til rettsregelen. I et rettssikkerhetsperspektiv er det et stykke på vei.

Slik undersøkelsen viser, fremkommer det at kolleger blir spurt til råds når vedkommende saksbehandler er usikker. Det blir den omforente forståelsen som legges til grunn. For å si det på en annen måte; det som legges til grunn, er hva saksbehandlerfellesskapet finner ut. De har stort sett ingen andre muligheter dersom de ikke har fått nødvendig kunnskap og ferdighet i å anvende juridisk metode. Dersom kravet til effektivitet gjør det vanskelig å praktisere det de har lært, vil effekten av kunnskapen raskt fortape seg. Dersom noe slikt skjer, vil også motivasjonen for å ha et kritisk blikk på egen forståelse av rettsregelen svekkes. Tilbakemeldingene på spørsmålet om nytteverdien av studiet i jobbsammenheng, er positiv (se pkt. 6.3 nedenfor). Det er ikke gjennomført noen undersøkelse om hvor lenge studentene opprettholder

denne kunnskapen og om dette kan ha noen innvirkning på andres motivasjon for å søke seg til studiet. Konklusjonen kan bli: Fint å kunne, men umulig å praktisere i en effektiv hverdag.

Studentenes **tidligere utdanning** varierer. 58 studenter er spurt om dette. Av disse er det fem studenter som har mastergrad. En har master i fransktalende Afrika sør for Sahara mens de fire andre har en master i henholdsvis sosiologi, kriminologi, sosialantropologi og siviløkonomi. Bachelorgraden representeres av en i sykepleie, økonomi og ledelse, sammensatt bachelor, revisjon, media og kommunikasjon og førskolelærer. Av de resterende studentene er det tre som opplyser at de kun har videregående skole. De andre har diverse tilleggsutdanninger som ikke gir noen akademisk grad.

For studenter med mastergrad fremstår spørsmålet om metodevalg som relevant. Det kan forventes at de er bevisste på nødvendigheten av å mestre den faglige metoden. Det kan gi dem et fortrinn i dette studiet, selv om metoden ikke er sammenliknbar med det de har forholdt seg til tidligere. En kan anta at noe av det samme gjelder dem med bachelorgrad. Det er mindre sikkert hvordan de som ikke har en utdanning på disse nivåene er klar over viktigheten av å kunne beherske en faglig metode. Det hele ender opp i at en må forutsette at studentene sitter inne med saksbehandlerpraksis, men med svak kunnskap om juridisk metode. Undersøkelsen om opplæringen de har mottatt ved oppstart i arbeidet indikerer dette (se pkt. 4).

Studentene skal legge ut opplysninger om seg selv i deltakerlisten som går ut på hvilken tidligere utdanning de har, og arbeidsoppgavene de har hatt. Disse opplysningene hjelper læreren å forstå hvilket faglig utgangspunkt studenten har, og er videre nyttige når medstudenter skal danne samtalegrupper. Studentene oppfordres også til å legge ut et bilde av seg selv, da det gir et klarere inntrykk av hvem man snakker med.

Motivasjonen for å ta studiet kan illustreres med denne uttalelsen fra en tidligere student: «Jeg snakker med mange advokater og spesielt innenfor tvang, ja, da kan jeg jo gjøre meg forstått på deres planet.»

Denne planetmetaforen sier noe om hvordan lekfolk oppfatter jurister, men angir også et ønske fra namsmannsfullmektigens side om å bryte koden for å gjøre seg forstått. Siden studiet er gjort obligatorisk

for studenter som ønsker å søke de øvrige modulene i sivil rettspleie, kan det ha noe å si for motivasjonen. Studentene nevner dette. 58 studenter ble spurt, før oppstart, om hvilke forventninger de hadde til studiet. Ca. 90 % mente at studiet vil være nyttig for videre studier i juss. I det svaret ligger det en mulig forventning om videre studier ved PHS. I et åpent spørsmål om hvorfor de søkte seg til studiet, er det flere som uttrykker at de mener studiet vil være relevant for yrkesutøvelsen, men tvangsmomentet som ligger i kravet om bestått studium for å komme videre blir også nevnt. Tilsvarende antall studenter sier at de tror studiet vil gjøre dem tryggere i yrkesrollen. Spørsmålet om økt innsikt og trygghet i yrkesrollen ble også stilt i sluttevalueringen som blir behandlet nedenfor.

Variasjonen i studentenes tidligere utdanning og arbeidsområder kan være en utfordring, men det at de aller fleste studentene er ukjent med faget gir en lettere inngang til undervisningen. I undervisningen i tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning kan det stille seg annerledes. Her har ofte studentene sin egen rettsoppfatning før de begynner på studiene. Da studietilbudet ble introdusert, fikk jeg høre fra eldre namsmannsfullmektiger at de ikke trengte å gjennomgå noen studier. Synspunktet var at de ikke hadde noe å lære. En slik innstilling har jeg ikke registrert i dette studiet. Det kan skyldes at utdanningskravet har blitt mer akseptert, men kan også komme av at studentene ser at det foreligger et behov for å lære seg en metode de ikke kjenner til.

Kunnskap og ferdighet i rettskildelære vil i seg selv skape nysgjerrighet om hvordan rettstilstanden er på forskjellige rettsområder. Når rettsanvenderen kjenner til hvordan de forskjellige rettskildefaktorene kan tolkes i snever og vid forstand vil det kunne stimulere til å søke faglige fora for å drøfte dette. Kunnskapen i rettskildelære vil forebygge en entydig og bastant rettsoppfatning og på den måten virke motiverende for videre læring. Den statiske kunnskapen blir på denne måten utfordret. Det er et håp om at studiet bidrar til forandring av dette, men tilbake på jobb vil det lett bli slik at den gamle vanen vender tilbake. Dette til tross for at de uteksaminerte studentene rapporterer at de anvender metoden i arbeidet sitt (se pkt. 6.3 nedenfor).

4.5 Arbeidsmåter

Våren 2013 ble studiet gjennomført for første gang. Undervisningen i dette kullet inneholdt en fysisk samling med etterfølgende nettsamlinger. Usikkerheten min på egen evne til å fungere som lærer på nett gjorde at det ble slik. På den måten fikk jeg en myk start i rollen som e-lærer. Fordelen var at relasjonen til studentene allerede var opprettet før e-læringssekvensen ble iverksatt. Vanskeligheten med å bygge gode relasjoner til studentene var det jeg fryktet mest i den rene e-læringsmodellen. Det viste seg senere at denne frykten var grunnløs. I utviklingen av studiet er det lagt vekt på at innholdet og arbeidsmåtene skal drive frem en pedagogisk prosess. Studiet er bygd opp trinnvis opp, og har aktiviteter over en tidsakse som følger kapitteloverskriftene i læreboka. Lærestoffet er organisert i læringsplattformen itslearning (ITL). Bildet nedenfor viser mappene som inneholder hele studiet. De to første mappene blir lagt ut på nett ca. to uker før oppstart på undervisningen. Disse inneholder informasjon om hvordan netstudiet er organisert og en introduksjon til faget. Her finnes en presentasjon av læreren og hans faglige bakgrunn. Pensum blir presentert ved hjelp av en video hvor også noe av den rikholdige litteraturen i faget blir vist frem. På denne måten anskueliggjøres det at faget hele tiden er under debatt og i utvikling. Lovdata er et viktig arbeidsverktøy. Stiftelsen Lovdata stilte velvillig opp og laget en demonstrasjonsvideo om hvordan brukeren kan søke opp relevante rettskilder. Studentene får også brukernavn og passord slik at de får tilgang til denne viktige resursen. Timeplanen viser progresjonen i studiet og inneholder lenker til Adobe Connect som brukes i nettmøtene. Midt i denne perioden som studentene har til å forberede seg til oppstart, arrangeres et «teknisk nettmøte». Hensikten med det er å rydde av veien tekniske vanskeligheter for studentene.

Når undervisningen starter har jeg med meg to tidligere studenter. De kobler seg opp på Adobe Connect og forteller om hvordan de selv opplevde studiet. Viktigheten av å starte tidlig med lesning i læreboka blir understreket. Også det å kunne mestre følelsen av kaos og manglende oversikt i oppstartsfasen blir nevnt. Så forteller de om samarbeidet med medstudenter og kolleger og om forholdet til læreren. Det understrekes at det er lett å få kontakt med læreren.

Denne introduksjonen har som formål å dempe uroen som består i at denne læringsformen er ukjent for mange.

Nærheten til studentene er et bærende moment gjennom hele studiet. Studentene skal oppleve at de blir sett. Gjennom hele studiet arbeider jeg for å legge lista lavt for alle som ønsker innspill. Alle studentene skal sees og gis oppfølging. Studiet er lagt opp slik at det er mulig. Det er flere møtepunkter mellom student og lærer. To typer nettmøter beskrives nedenfor. Meningen er at møtene skal være så åpne for dialog som mulig. Allikevel tror jeg at oppgavene som blir kommentert av meg, gir en mer personlig inngang til studenten og hans/hennes faglige utvikling. Også veiledningen i forbindelse med arbeidskravet er med på å fremme kontakten. Videre skal terskelen for å bruke telefon være lav.

The screenshot displays the POLITI HØGSKOLEN LMS interface. The top navigation bar includes 'Fag', 'Prosjekter', 'Kalender', and 'Bibliotek'. The main content area is titled 'Innføring i juridisk metode (SEP 15)'. It features a sidebar with a course outline, a central 'OPPSLAG' section with 'Ingen oppslag', a 'GJENNOMFØRING AV STUDIET' section with a paragraph about the study process, and an 'OVERSIKT' section with a mind map diagram. The mind map shows '5 studiepoeng' at the center, branching into '4 timer hjemmeeksamen', 'Eksamen', 'Moduler', and 'Her modul'. The 'Moduler' branch further divides into 'Rettsystematik', 'Rettskilderegulene', 'Datode- og skilte', 'Rettskilddefaktorene', 'Tolkingsresultatene', 'Oversikt', 'Læringsmidler', 'Test', and 'Oppgave'. Below the overview is a 'NYHETER OM RETTSSIKKERHET OG LOVANVENDELSE' section with news links.

De fem mappene inneholder lærestoffet og er bygget over samme lest. En fast struktur gjør at studenten vil kjenne seg igjen gjennom progresjonen i studiet.

📁 1: Rettssystematikk

Publisert 3. september 2015 av [Schaathun, Atle](#)

🔼 Ett nivå opp + Legg til Handling ▾ ☰ Omorganiser 🟡 Velg elementene du vil tillate

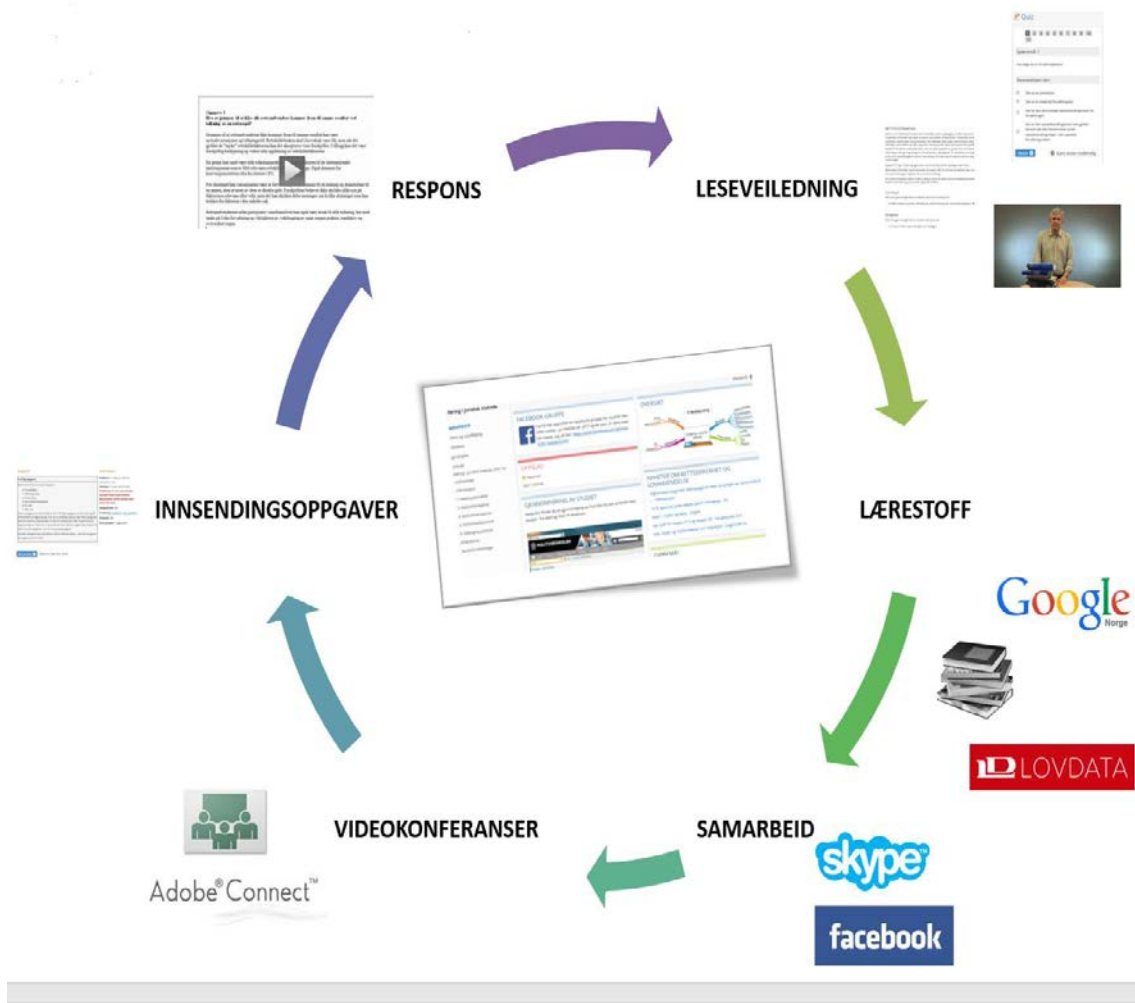
☐	Type	Tittel	Publisert	Aktiv	
☐	📁	Oversikt	03.09.2015 Schaathun, Atle	☒ Ja ☐ Nei	🔒 ✎ ✖
☐	📁	Læremidler	03.09.2015 Schaathun, Atle	☒ Ja ☐ Nei	🔒 ✎ ✖
☐	📄	Quiz	03.09.2015 Schaathun, Atle	☒ Ja ☐ Nei	🔒 ✎ ✖
☐	📄	Oppgave 1	03.09.2015 Schaathun, Atle	☒ Ja ☐ Nei	🔒 ✎ ✖

« 1 »

1 til 4 av 4

Vis 100

Nedenfor beskrives arbeidsmåtene som innledningsvis kan beskrives med denne figuren:

Leserveiledning

Det første studenten møter når han åpner mappen, er en kort leserveiledning som knytter seg til den delen av pensum som skal gjennomgås. Leserveiledningen skal gi en oversikt over pensum. Her fremheves hva som er viktig, og det vises til andre deler av pensum som kan utfylle kapittelet. Her oppgis også hvilke kunnskaps- og ferdighetsmål som skal oppnås.

4.5.1 Videoforelesningene

Deretter kommer en mappe som inneholder læremidlene. Disse består av små videoforelesninger. Formålet med «forelesningssnuttene» er å forklare innholdet i læreboka på en enkel måte. For å aktivisere studentene er det laget enkle PowerPoint-bilder. Bildene inneholder kun overskrifter over temaet det foreleses om. I seg selv gir ikke PP-presentasjonen særlig læringsutbytte, men studentene kan skrive dem ut og gjøre notater fra forelesningen. Min erfaring er at utfyllende PP-presentasjoner kan virke sløvende på studentene. For å unngå det, er presentasjonen gjort så enkle som mulig slik at studentene må ta notater og på den måten bli aktivisert. Teknologien gir også mulighet for å ha videoopptak av foreleseren, men det er sløytet for å unngå forstyrrende elementer.

Enkelte studenter opplyser at de synes at stoffet i læreboka er vanskelig å tilegne seg. Det er mange nye begreper som skal innarbeides, og faget preges av at det er en faglig diskurs om hva som er riktig forståelse av rettskildelæren. For nybegynneren kan dette være forvirrende elementer, men litt ut i studiet løsner det for studentene. Når det gjelder pensumlitteraturen (Boe E. M., 2010) utaler studentene seg om hvor nyttig denne har vært:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Ikke benyttet
64 %	32 %	3 %	0 %	1 %

Når det gjelder innholdet i «snuttene», har jeg presisert hvilken faglig vekt disse har og forteller dem hvordan de skal forstås.

Jeg sammenlikner læreboka med et stort dypt hav hvor det lurer mange farlige dyr. Snuttene er ment som flåter som flyter oppe i vannflaten som studenten kan redde seg opp på når kampene der nede blir for voldsomme. For å komme seg over havet. trenger de dette. Dersom de skal utkjempes alle slag selv, vil de miste pusten og drukne. En slik metafor kan virke overdrevet, men tatt i betraktning at mange av

studentene ikke er vant med å lese faglitteratur som problematiserer og kommenterer andre forfattere, kan den være dekkende.

Også i snuttene ligger det en fare. Studenten kan oppfatte disse som den ene rene forståelsen. Det er derfor viktig å få frem at disse er hjelpemidler for at studenten skal forstå læreboka, ikke selve forståelsen. Det foreligger en risiko for at problemstillinger blir overforenklet, men den risikoen velger jeg å ta. Så lenge studenten er klar over hvilke funksjoner snuttene har, så vil de være en nøkkel til å forstå den mer nyanserte og sammensatte fremstillingen i læreboka.

I faget juridisk metode er det vanskelig å lage videoer som anskueliggjør fremgangsmåten. Som nevnt tidligere, er rettskildereglene metareglar. De problemstillingene som reiser seg i faget, kan ikke levendegjøres på samme måte som på rettsområder med materielt og prosessuelt innhold. (Materielle rettsregler angir rettigheter og plikter, mens de prosessuelle rettsreglene utgjør saksbehandlingsreglene.) En utvei for å få variasjon i undervisningen er å intervju fagpersoner som arbeider med rettskildene. På den måten kan vi få inn høyt kvalifiserte lærere fra praksisfeltet samtidig som faget levendegjøres. Høyesterettsdommer Magnus Matningsdal stilte velvillig opp og redegjorde om rettspraksis som rettskildefaktor. Dette ble gjort som et intervju i rettssalen til Høyesterett. På den måten ble studentene presentert for en av landets fremste dommere i riktige omgivelser. Opptak utenom klasserom eller studio skaper en mer autentisk situasjon, og dette kan ha positiv læringseffekt. Ragnar Auglend ble intervjuet i biblioteket. Han er forfatter av læreboken *Politirett* (Auglend, Mæland, & Røsandhaug, 2004) og har også arbeidet med forarbeidene til politiloven. Derfor kunne han uttale seg om hvilken vekt og relevans forarbeider og juridisk litteratur kan tillegges.

Besøket i Stortingsbiblioteket var for fysisk å vise hvor omfattende forarbeidene er, samt å vektlegge betydningen av disse som rettskildefaktor. På spørsmål om hvor nyttig videosnuttene har vært, svarer studentene:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Har ikke benyttet
69 %	28 %	1 %	0 %	2 %

Tilbakemeldingen sier at videosuttene ansees å være et nyttig læremiddel.

En måte, som jeg ikke forsøkte, er å ta opp en diskusjon mellom to drevne jurister og be studentene ta stilling til utfallet av diskusjonen. Dette kan legges ut som en video som kommenteres på et nettmøte i ettertid. Jeg ser for meg at det vil være en fordel at studentene arbeider sammen. Dette vil fremme studentaktiviteten. For å få det hele i gang under nettmøtet, må læreren ha spørsmål som utfordrer. Trine Fosslund (Fosslund, 2015) beskriver s. 93 hvordan bruk av rollespill har vært benyttet i undervisningen i juss. Av hennes beskrivelse fremgår det at studentene møtes fysisk etter å ha sett på opptaket, hvilket ikke er ønskelig et i studium som skal være 100 % nettbasert. Det må derfor tilpasses en fullverdig nettundervisning. Å legge til rette for en slik arbeidsmåte i nettundervisningen er mulig, men er ikke gjort her.

Nettstudiet er lagt opp slik at det er flere møtepunkter mellom student og lærer. Nettmøtene som arrangeres en gang per uke i studieperioden samt tilbakemeldingene på oppgavene har til formål å stimulere til interaktivitet. Hele tiden blir studentene oppfordret til å stille spørsmål, enten per e-post eller telefon.

4.5.2 Nettsamlinger

Alle **nettsamlinger** finner sted på tirsdager med oppstart klokken 20.00 og går på Adobe Connect. En av grunnene til å velge dette tidspunktet var at ettermiddagens gjøremål da var gjennomført og at tiden kunne brukes til studier. Den andre, og viktigste grunnen, er at politiets datasystem ikke er i stand til å overføre nettmøter. Enkelte studenter har klaget over dette og fremhevet at de så sent på dagen ikke er i form til å dra full nytte av møtene. Det beste hadde vært om møtene kunne vært holdt i arbeidstiden.

Det er to typer nettmøter: temamøter som er knyttet opp til ståstedet i pensum, og kontormøter hvor studentene kan stikke innom og stille spørsmål. **Temamøtene**, som i timeplanen heter nettmøter, innledes helst med en aktuell rettsavgjørelse hvor retten tydeliggjør tolkningen av rettskildefaktorer. Det finnes ikke alltid nye saker som er egnet til å vise dette, men de demonstrerer godt overfor studentene at de kan holde seg oppdatert på rettsutviklingen ved å følge nettundervisningen. Deretter følger en liten forelesning som har en varighet på ca. 20 minutter. Studentene oppfordres til å stille spørsmål. I åpningen av studiet sitter det langt inne å vise seg frem på nett. De fleste ønsker å bruke skriveboksen som er en funksjon på Adobe Connect. De blir oppfordret til å bruke mikrofon og kamera, men det tar ofte litt tid før de er komfortable med det. Å ufarliggjøre mediet er en oppgave for læreren, og etter hvert tør de fleste bruke mikrofon. Dersom det er mange studenter som bruker kamera, kan nettet bli overbelastet. Det blir derfor anbefalt at bare den som snakker, har kameraet på.

Det er en utfordring for læreren å få studentene til å slippe seg løs. Det kan være lettere å få dette til dersom han har med seg en utenforstående som han kan gå i dialog med. Det vil kunne legge an tonen for å få det hele på glid. Det ideelle er at det er en person som styrer det tekniske under møtene. Da Atle Schaathun deltok som tekniker hjemme i kjellerstuen sin, myket det opp møtene på en slik måte at studentene følte seg friere til å delta. Da bikkja (Rufus) hoppet opp i fanget hans og stirret i kameraet, løsnet stemningen.

Hvordan skape et godt miljø på nett, er en utfordring. Det finnes ingen fast formel for det. Formålet er å skape et fortrolig miljø hvor alle kan komme frem med sine synspunkter. Nettmøtene kan virke skremmende. Det går an å beskrive det som om læreren står på en scene og er blendet av lyset. Han kan ikke se studenten ordentlig, bare ane at de er der. Hvordan kan han lese deres respons? Han må på et vis være samtidig avsender og mottaker av det som fremlegges. I en klasseromssituasjon er det enklere. Da er læreren i et tettere samspill med studentene, og dette muliggjør tilpasninger. Når studenten sitter og stirrer ut i været som en annen geit, skjønner læreren at noe må gjøres. Slike iakttakelser er ikke mulig på nett.

Det kan være vanskelig for studenten å stille spørsmål. En student sier det på denne måten:

Veldig bra gjennomføring. Tror kanskje at deltakerne ikke turte å spørre om ting de lurte på. Kanskje pga. at man ikke er vant til nettstudier, og kanskje litt redd for å virke «dum». Tror det er enklere å spørre dersom man ikke har kamera, eller at man hadde 1 eller 2 dager med samling.

For å kompensere for dette, kan det stilles spørsmål direkte til en student. Først rettes spørsmålet til alle, men hvis ingen svarer, så går det an å gå direkte på én student. Spørsmålet må ha en faglig provoserende form dersom læreren tror at oppmerksomheten er svekket. Respekten for vedkommende som får spørsmålet må ivaretas. For å bruke en scenemetafor, så er det som om lyskasteren blir rettet mot vedkommende og alle kan se henne. Hun er ikke beskyttet av de øvrige studentene og kameraet bryter inn i hennes privatsfære. Det er nødvendig å ta høyde for at enkelte kan oppleve dette som integritetskrenkende. Det virker truende for studenten å eksponere seg. Kameraet kan oppleves som avslørende når fremmede ser på. Det er riktig å ta slike innvendinger alvorlig, men botemidlet blir å trygge situasjonen. Det finnes ingen enkel forklaring på hvordan det skal gjøres. Det er lett for læreren å «føle seg utafør», hvilket han på sett og vis er. Det å se inn i et kamera er ikke det samme som å undervise i et klasserom. Oppgaven er å møte studentene på deres ståsted. Studentene er en sammensatt gruppe som han ikke kjenner særlig godt. Utveien er å by på seg selv slik at studenten kan kjenne læreren og på den måten skape tillit til ham. Det å uttrykke respekt og hengivenhet overfor studenten, ufarliggjør situasjonen. Læreren må ha respekt for hvem studentene er og at de vil bruke tid sammen med ham for å lære. Hengivenheten forutsetter også at studenten må forstå at læreren er unikt opptatt av at han skal lære noe. Dette kan bli oppfattet som lettvinde fraser, men de har et reelt innhold som må komme frem i underseningen til enhver tid. Skjermen avslører fort om disse intensjonene ikke foreligger. Kobles dette sammen med entusiasme hos læreren, kan det ligge til rette for et trygt læringsmiljø.

At en sjenert student må tåle oppmerksomhet i og med at hun har meldt seg på studiet, bør ikke være avgjørende. En viss fingerspitzengefühl må forventes av læreren. Formen på spørsmålet har betydning. Det må være av en slik karakter at det er mulig å svare feil uten at det virker dumt. Læreren bør fange opp svaret og veilede vedkommende inn i på rett spor slik at svaret til slutt blir riktig. Lukkede spørsmål som krever et presist svar kan virke mer skremmende enn de åpne.

En måte å gjøre dette på, er å komme med historier som er knyttet direkte til temaet. Høyesterettspraksis gir rikelig muligheter til å gjøre undervisningen spennende og utfordrende. Å trekke opp problemstillinger fra Høyesterett og be om forslag til løsninger gir mulighet for åpne svar som det kan bygges videre på. Når undervisningen er lagt til kvelden, må det tas hensyn til at studentene kan være slitne etter en lang arbeidsdag. En annen måte å gjøre det på når møtet stanser opp, er å vente. Det kan være en utfordring. Møtet skal være på studentenes premisser og ikke overtas av læreren. Drøyer det for lenge, er det mulig for læreren å stille et spørsmål ut i luften. Får han ikke svar, kan han komme med alternative løsninger og spørre om hvilken løsning som kan være riktig. I de tilfellene flere studenter sitter sammen rundt kameraet, er det lettere å svare. Da kan de supplere hverandre og gi overveide tilbakemeldinger på grunnlag av det de kommer frem til som gruppe. Å bruke telefonen på forhånd og oppfordre til å komme med innspill myker også opp læringsmiljøet for å få til en diskusjon. Studentene involverer seg lettere når dette skjer. Adobe har en funksjon som gjør det mulig å lagre spørsmål som kan vises til studentene. Hver enkelt kan skrive inn svar som ikke vises til de andre. Når alle har svart, kan svarene åpnes og gjennomgås. Det er ikke mulig å identifisere hvem som har svart, og det fjerner frykten for «å dumme seg ut». Dette er en finesse som skaper aktivitet. Oppgaven til læreren er å skape et trygt og integrerende læringsmiljø. Rettledningen må ta utgangspunkt i studentens forståelse og ledes frem til det som er riktig. Viktigheten av å gi aksept for andres forståelse kan ikke undervurderes når en skal legge til rette for læring. Studentene er uvante med denne læringsformen, og oppgaven blir å ufarliggjøre situasjonen.

Når det gjelder nytten av nettmøtene som læringsarena, sier studentene:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Har ikke benyttet
49 %	41 %	9 %	0 %	1 %

Uka etterpå har vi **kontormøte**. Her er det ikke noe program. Meningen er at studentene kan stikke innom kontoret med spørsmål eller be om veiledning. Det har vist seg at studentene ikke stiller så mange spørsmål

på temamøtene i forhold til den aktiviteten som oppstår på kontormøtene. Det er mulig at de opplever det som en begrensning at de skal holde seg til temaet. Kontormøtene utvikler seg friere. Dersom noen har tatt kontakt per e-post eller telefon, gjentas problemstillingen for å komme i gang for å finne en løsning. Spørsmål som studentene ikke finner svar på, kommer frem, og oppgaven blir å forenkle og vise vei. Læreboka kan virke overveldende og det er lett å bli stående fast uten å komme videre. Det er da det trengs oppmuntring og støtte for å komme videre. Det skal ikke være feil spørsmål eller dumme svar. Det er sjelden, eller aldri, svar eller spørsmål som ikke kan forståes. Det som derimot kan forekomme, er at spørsmålet ikke hører hjemme i den gitte sammenhengen. Lærerens oppgave blir da å pense tanken over på rett bane.

Når det gjelder nytteverdien av kontormøtene, sier studentene:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Har ikke benyttet
29 %	41 %	8 %	1 %	20 %

Deltakelse på kontormøtene er, i motsetning til temamøtene, frivillig. Det kan forklare at hele 20 % ikke har benyttet seg av tilbudet. Et tilleggsmoment kan være at studentene rasjonaliserer med tiden og ikke vil bruke den uten at det foreligger et fast program.

4.5.3 Studentsamarbeid

Allerede på det første nettmøtet oppfordres studentene til å danne **kollokviegrupper**. Det er om å gjøre å finne enkeltpersoner som sitter alene med saksfeltet sitt på små kontorer. Disse personene har størst behov for å drøfte problemstillinger med kolleger og vil gjerne lage nettverk. Facebook har blitt benyttet, men aktiviteten har ikke vært særlig stor. Skype har vist seg å være bedre. Det blir mer forpliktende når studentene lager faste tidspunkt for møtene og at de treffes «live». En student som arbeidet på et lite

lensmannskontor på Helgeland hadde erfaring med dette nettverket. Hun fikk med seg tre medstudenter. At jeg nevner akkurat dette, er at det var så vellykket at de avtalte at de etter eksamen skulle ha et rødvinsseminar på Skype.

Jeg har en antakelse om at personer som bor på mindre steder er vant til å bruke Skype for å holde kontakt med familie og venner. Det er derfor ikke unaturlig for dem å ta dette verktøyet i bruk til kollokvievirksomhet.

4.5.4 Kontakt mellom lærer og student

Tilgjengelighet på e-post og telefon er et sentralt element i e-læringen. Mobiltelefonnummeret mitt står oppført på alle henvendelser fra meg, og jeg gjentar stadig at jeg gjerne vil at de tar kontakt. Dette gjøres for å kompensere for at vi har manglende fysisk kontakt. Studenter som ikke har et faglig miljø på kontoret oppfordres særlig, og ofte greier jeg å knytte forbindelser mellom disse studentene og andre i tilsvarende situasjon. Så godt jeg kan, følger jeg opp disse, da de er særlig utsatt for å føle seg isolert.

E-post-henvendelser besvares så hurtig som mulig etter de kommer inn på mobiltelefonen. Innen 20 minutter ringer jeg tilbake dersom jeg ikke er forhindret. Avklarende samtaler om faglige spørsmål er ikke kompliserte og langvarige. Det viktige er at studenten får en rask tilbakemelding og opplever at læreren stiller opp. De problemene som studenten ønsker løst på denne måten, angår også de øvrige studentene og tas opp i nettmøtet. Spørsmålsstilleren bes om å gjenta spørsmålet, og passer det seg slik, ber jeg om hva de andre kan bidra med som svar. Ved å gjøre det slik kan det oppstå en faglig dialog, men det sitter langt inne hos den enkelte for å eksponere seg. Spesielt er det slik i de første møtene før studentene føler seg trygge. Ved å bringe til torgs problemstillinger som er drøftet på telefon markeres at disse kan gjelde også de øvrige studentene, hvilket de som regel også gjør. Hensikten er å forhindre at folk unnsnår å spørre om ting de lurer på. Når de hører hva andre har grunnet på, skal de oppdage at det går an å få svar.

Ettersom studentene er i fullt arbeid, er det på ettermiddag og kveld de studerer. Det er også da de faglige spørsmålene dukker opp. De er oppfordret til å ringe også på den tiden. Det er ikke særlig forstyrrende, det

gir heller et løft i følelsen av deltakelse. Tilbakemeldinger fra studentene sier at de setter pris på at læreren er tilgjengelig og svarer slik på om de er fornøyd med kontakten:

Meget fornøyd	Fornøyd	Litt fornøyd	Misfornøyd
81 %	19 %	0 %	0 %

4.5.5 Frivillige oppgaver

Til hvert kapittel følger en **oppgave**. Det er frivillig å levere besvarelse, men de fleste benytter seg av tilbudet. De som ikke gjør det, blir kontaktet og spurt om hvorfor de ikke deltar. Begrunnelsen er som oftest at de ikke har tid. Dersom det hadde vært obligatorisk å levere besvarelser, er det mye som tyder på at antall studiepoeng burde økes. Flere studenter har påpekt at studiet er arbeidskrevende og stiller seg undrende til at det gir så få studiepoeng. Enkelte studenter har trukket seg fra studiet. De har begrunnet dette med personlige problemer og at de ikke har tid til å gjennomføre. Det er mulig at de også opplever at oppgavene blir en belastning de ikke greier å mestre, og de av den grunn trekker seg.

Disse øvingsoppgavene knytter seg opp mot temaet som omhandles og gir studenten en oppfordring til å vise at hun har fått en forståelse av innholdet. Besvarelsene blir kommentert ved hjelp av e-videobasert tilbakemelding. Det gir mulighet til å gi mer utfyllende kommentarer enn ved skriftlighet. En kommentar kan strekke seg fra tre til ti minutter, og gir et handlingsrom for en personlig veiledning. Muntligheten er også med på å skape en nærere relasjon mellom lærer og student, hvilket igjen kan medføre at studenten tør komme med spørsmål og kommentarer på nettmøtene. Som lærer opplever jeg en større frihet til å kunne nyansere og forbinde kommentarene til helhetlig forståelse enn ved skriftlig tilbakemelding.

Petter Mathisen (Mathisen, 2012) har undersøkt hvordan slike tilbakemeldinger har blitt mottatt av studenter på seks ulike fagområder. Det fremgår at studentene liker slike tilbakemeldinger og at de bidrar til en god relasjon til læreren. Også muligheten for å lytte til kommentarene flere ganger blir fremhevet.

Han henviser også til en undersøkelse hvor det fremgår at en kommentar på fem minutter utgjør to sider skrevet tekst.

Noen av besvarelsene fremstår i stikkordsform. Det kan skyldes at en mer omfattende beskrivelse krever mer arbeid, men innfallsvinkelen min er at «at det gode skal ikke være det bestes fiende». Arbeidet blir da å gi utfyllende kommentarer og oppfordre til å gjøre noe mer ut av disposisjonen som fremlegges. Oppgavene gir skrivetrening frem mot eksamen, og det er mulig å iaktta at studenter som ikke har vært særlig aktive på dette området også gjør det svakere på eksamen.

På spørsmål om hvor stor nytteverdien av oppgavene er, med hensyn til læringsutbyttet, svarer studentene:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Ikke benyttet
56 %	29 %	3 %	0 %	11 %

Læringsutbyttet av dette tilbudet kan antydes ved å vise til en eksamen hvor fire av 19 kandidater fikk karakteren *Ikke bestått*. En kandidat hadde levert fire av de frivillige besvarelsene og de øvrige tre hadde levert henholdsvis én og ingen besvarelser. Av de øvrige kandidatene fordelte antall innleveringer seg slik: Sju kandidater leverte samtlige besvarelser, seks kandidater leverte fire besvarelser, tre kandidater leverte to besvarelser, tre kandidater leverte én besvarelse og en kandidat leverte ingen besvarelse. Antallet kandidater er forholdsvis lavt, men kan antyde at tilbudet om oppgavegjennomgåelse har en læringsverdi.

4.5.6 Quizer

Quizene er ment som en selvtest hvor studenten kan kontrollere om hun har fått med seg hovedinnholdet i pensum. Testen kan tas så mange ganger som ønskes, og det er ikke noe krav om å bestå testen for å komme videre. Tilbakemeldingene på quizene er slik:

Meget nyttig	Nyttig	Mindre nyttig	Ikke nyttig	Ikke benyttet
33 %	42 %	12 %	0 %	12 %

Samspeilet mellom de forskjellige faktorene bidrar til læringseffekten. Leseveiledningen gir en introduksjon til emnet som behandles i pensum. De små forelesningene og videoklippene bidrar til å belyse pensum. På videokonferansene møtes studentene og læreren slik at pensum kan belyses på annen måte enn i læreboka. Spørsmål kan besvares og misforståelser kan rettes opp. Innsendingsoppgavene som knytter seg til pensum gir studenten skrivetrening og anledning til å arbeide med stoffet. Tilbakemeldingen på besvarelsene har læringseffekt. Et moment som har betydning er at studentene opplever at de blir fulgt opp. Oppfordringen om å ta kontakt med læreren når som helst er med på å knytte kontakt. I dette ligger det også at det må legges til rette for et trygt læringsmiljø. Møtepunktene, som det er mange av, må skape gjensidig tillit. Dette må til for å bøte på studentenes opplevelse av å være alene på nett. Ved å gi flere innfallsvinkler til faget, blir det lettere for studentene å oppnå den kunnskap og ferdighet som kreves i henhold til studieplanen. I et e-læringsstudium er det enkelt å variere arbeidsmåtene. Dette studiet representerer kun noen få arbeidsmåter, og det er fullt mulig å bygge dette ut. Siden studiet kun er på fem studiepoeng, ville en enda større variasjon av arbeidsmåter sprengte rammene. For å kunne utvikle e-læringsstudier og tilby studentene en lettere adgang til å oppnå læringsmålene, er faglærer avhengig av å være i en aktiv samhandling med fagfolk som kjenner til hvilke muligheter som foreligger. Utviklingen på dette området går fort, og det vil være vanskelig for en faglærer å følge med. Tilnærmingen til fag gir andre muligheter på nettet enn i tradisjonell undervisning. Det som kreves for å oppnå et godt resultat, er at faglærer greier å formidle til medarbeideren hva faget går ut på, og åpenhet for nye løsninger. Det er en kreativ prosess som fordrer en gjensidig respekt og evnen til å utfordre seg selv.

5 Måloppnåelse

Arbeidskravet og eksamen er parametere på om læringsutbyttet er i samsvar med studieplanen. Hvordan studentene vurderer om læringsmålene er oppnådd, har betydning. Uttalelser om bruken av faget må også tillegges vekt. Dette beskrives nedenfor.

5.1 Arbeidskravet

Arbeidskravet, som må være innfridd før eksamen, skal omhandle en juridisk problemstilling fra det rettsområdet vedkommende arbeider med. Studieplanen beskriver videre at det skal «være en individuell skriftlig oppgave der studentene skal beskrive og vurdere anvendelsen av juridisk metode relatert til egen praksis (inntil 1500 ord)». Ferdighetsmålet i studieplanen lyder slik: «Anvende juridisk metode for å løse problemene i egne saker». Arbeidskravet er egnet til å vurdere om studentene oppnår ferdighetsmålet.

For enkelte studenter kan det være vanskelig å finne problemstillinger som gir en rettskildemessig utfordring. Spesielt gjelder det saksbehandlere som ikke har arbeidet særlig lenge innen saksfeltet. Selv om kravet til opptak i studiet er at de skal ha arbeidet med juridiske problemstillinger i ett år, kan det hende at de har hatt et delt arbeid mellom sentralbord og saksbehandling. Spesielt når denne kombinasjonen inkluderer passloven, oppstår det vanskeligheter. Den loven byr ikke på så mange rettskildemessige problemstillinger som kan være interessante. Allikevel finner også disse studentene frem etter noe veiledning. Ofte er det at studentene velger for omfattende oppgaver. De blir da rådet til å begrense problemstillingen. Grensen på 1500 ord kan i noen tilfelle være for snau for at resultatet skal bli godt. Innenfor rimelighetens grenser godtas overskridelser. I seg selv er denne uttalelsen egnet som eksamensoppgave.

Hensikten med arbeidskravet er å komme i en vinn–vinn-posisjon. For det første skal studenten bruke det de har lært på eget rettsområde. For det andre skal det studenten ha lært, kunne komme til nytte på kontoret. Et tredje moment er at de skal vise at de har oppnådd ferdighetsmålet i studieplanen. Studentene blir oppmuntret til å ta kontakt med medarbeidere og jurister mens de skriver. (Se ovenfor angående faglig kontakt med medarbeidere.) Det å involvere andre kan sette i gang en læringsprosess som gir

ringvirkninger. Jurister som blir rådspurt, stiller seg som regel åpne og ser på det som en gylden anledning til å repetere gammel kunnskap. Det virker som om interessen for faget øker desto flere som involveres. Dessverre er det slik at enkelte av studentene arbeider på små kontorer med få eller ingen medarbeidere innen saksfeltet. Disse er det viktig å følge opp, gjerne på telefon, for å spørre om det er noe de trenger hjelp til. De oppfordres også til å knytte en veileder til seg, hvilket ikke alltid er like lett å ordne. Sistnevnte gruppe kan sende inn utkast til besvarelse som kommenteres ved hjelp av videobasert kommentar (Snagit). Etter veiledning innfrir studentene målformuleringen.

Noen av besvarelsene er av en slik karakter at de kan danne grunnlag for faglig innlegg på kurs, seminar eller publikasjon. Dette er noe studentene oppfordres til å gjøre. Vedlagt følger noen eksempler på slike besvarelser. Enkelte studenter viser slike ferdigheter at de oppfordres til videre juridiske studier og ikke bare å begrense seg til de tilbudene PHS kommer med. Dersom de ble tilbudt nettstudier i juss av andre utdanningsinstitusjoner, vil de kunne nyttiggjøre seg det de har lært og komme videre.

5.2 Eksamen

Eksamen er på fem timer og foregår på nett og leveres via eksamensmodulen til itslearning. Det har hittil ikke blitt gitt praktiske oppgaver. I et innføringsstudium hvor studentene har ulik faglig bakgrunn vil det være vanskelig. Den praktiske anvendelsen av juridisk metode kommer frem i arbeidskravet. Det har ikke vært noe siktemål å eksaminere studentene i de mer perifere sidene av rettskildelæren. Spørsmålene blir rettet mot rettskildefaktorenes betydning for rettsregelen. På den måten er de i kjernen av rettskildelæren, og det som er fokusert på i undervisningen.

Det kan være flere grunner til at noen stryker. Manglende innsats i studiet kan være én grunn, manglende eksamenstrening en annen. Selv om en strykkandidat har arbeidet med de frivillige oppgavene, forekommer det at de stryker. Flere av disse forklarer at de fikk fullstendig jernteppe og ikke klarte å tenke klart. En kort tidsbegrenset hjemmeeksamen kan virke overraskende på kandidaten, selv om de blir orientert om at slike følelser kan forekomme. Situasjonen kan virke overveldende når de får en

eksamensoppgave servert hjemme på kjøkkenbordet og som skal besvares innen fem timer. Når de i tillegg ikke har eksamensrutiner, kan det gå galt.

Ettersom all undervisningen er lagt på en lærer, så er det nødvendig å ha en ekstern sensor som gjennomgår alle besvarelser i tillegg til læreren. Det gir trygghet for at undervisningen har oppfylt målsettingene. Det er en fordel at den eksterne sensoren er tilknyttet en høgskole som har en tilnærmet lik utdanning. Kvalifikasjonskravene til sensor bør være at vedkommende er jurist med 1. lektorkompetanse eller tilsvarende. Å spare på utgiftene ved å redusere antall besvarelser som skal gjennomgås eksternt, reduserer denne kvalitetssikringen.

I en gruppe på 27 kandidater var det 12 % stryk. En gruppe på 17 kandidater hadde 12 % stryk. En større gruppe med 33 kandidater hadde også 12 % stryk. På en kontinuasjonseksamen med tre kandidater var det en som strøk (33 %.) Gruppen med 39 kandidater hadde 15 % stryk. En annen gruppe på 40 kandidater hadde 15 % stryk og en gruppe på 12 kandidater hadde ingen stryk. Samlet utgjorde strykprosenten 13,8 %.

5.3 Studentenes evaluering av måloppnåelsen

106 studenter har evaluert studiet. Evalueringene er vedlagt. De representerer fem gjennomkjøringer av studiet. Evalueringen ble foretatt i tiden mellom eksamen og sensur. Svarene er ikke avgitt anonymt og samtlige studenter har besvart spørreskjemaet, men ikke avgitt svar på alle spørsmålene. Målet for å iverksette studiet var at studentene skulle få et verktøy som kunne brukes i deres daglige arbeid. Dersom målet ble nådd, forelå det en formodning om at borgernes rettssikkerhet ville styrkes. Det er spesielt spørsmålene nr. 7, 14, 15, 16, 17 og 18 som kan gi svar på dette. Det beste hadde selvfølgelig vært å gå inn i enkeltsaker for å se på resultatet, men det er umulig å gjennomføre i praksis.

Spørsmål 7 lød slik: *Hvor nyttig er det du har lært i studiet i ditt daglige arbeid?*

Svarene fordelte seg slik:

Svært nyttig	54,2 %
Nyttig	42 %
Lite nyttig	3 %
Helt unyttig	0 %
Ikke besvart	1 %

En person har ikke besvart dette spørsmålet.

Dette matrisespørsmålet ble fulgt opp med et kommentarfelt. Her er noen uttalelser studentene kommer med (hentet fra evalueringen august 2014):

- Jeg er mer bevisst på å bruke flere rettskildefaktorer
- Har noe erfaring med å bruke lov/forskrift i forbindelse med politiattester.
- Når jeg nå står ovenfor et juridisk problem, merker jeg at jeg tenker på en helt annen måte enn tidligere. Samtidig synes jeg at det er lettere å lete etter svar for nå vet jeg hvor jeg skal lete :)
- Det gir meg større faglig trygghet i det arbeidet jeg utfører.
- Merker allerede at forståelsen for den juridiske metoden har vært nyttig i jobbsituasjon.
- Har begynt å tenke og angripe juridiske problemstillinger annerledes etter at jeg har deltatt på dette studiet. Dersom jeg har et juridisk problem har jeg nå verktøyet for å komme frem til rettsregelen på egen hånd, i motsetning til tidligere hvor jeg sto litt fast og ikke visste helt hvor jeg skulle fortsette etter å ha lest lovteksten.

På spørsmålet om på hvilken måte studenten nådde læringsmålene som er nedfelt i studieplanen, svarte de når det gjelder **den generelle kompetansen** – læringsutbytte etter følgende utsagn: *Etter å ha gjennomført utdanningen kan jeg:*

	I meget grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
Forstå hvordan innholdet i en rettsregel blir fastlagt og viktigheten av å forankre eget arbeid i juridisk metode	52 %	45 %	3 %	0 %	0 %
Fremstå med økt innsikt og trygghet i yrkesrollen	39 %	44 %	13 %	0 %	0 %

Når det gjelder kunnskapene og læringsutbyttet, svarte de etter følgende utsagn: *Etter å ha gjennomført utdanningen har jeg kunnskaper om:*

	I meget stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
Hva som er et juridisk problem	40 %	56 %	5 %	0 %	0 %
Rettsanvendelsesprosessen	34 %	60 %	6 %	0 %	0 %
Metodespørsmål: Relevans og vekt	33%	57 %	9 %	0 %	1 %

Når det gjelder læringsutbytte med hensyn til ferdigheter svarte de etter følgende utsagn: *Etter å ha gjennomført utdanningen kan jeg:*

	I meget stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
Finne frem til faktum og beskrive juridiske problem foreligger i aktuelle saker fra egen praksis	25 %	64 %	9 %	1 %	0 %
Anvende juridisk metode for å løse problemer i egne saker	38 %	48 %	14 %	0 %	0 %

Når det gjelder samlet læringsutbytte, svarte studentene etter følgende utsagn: *Hvordan vurderer du det samlede læringsutbyttet ditt når det gjelder generell kompetanse, kunnskaper og ferdigheter. Ta utgangspunkt i det du har svart på de foregående spørsmålene:*

	Meget godt	Godt	Nokså godt	Mindre godt	Dårlig
Generell kompetanse	50 %	47 %	3 %	0 %	0 %
Kunnskaper	42 %	55 %	3 %	0 %	0 %
Ferdigheter	28 %	64 %	7 %	0 %	0 %

På spørsmålet om studenten vil anbefale studiet til kolleger, svarer 98 % ja. Én person svarer nei, og én har ikke besvart spørsmålet. Studentenes evaluering av læringsutbyttet viser at måloppnåelsen er tilfredsstillende og at studiet dekker et reelt behov som bidrar til en mer forsvarlig saksbehandling. Et

spørsmål som har betydning for egen rolleforståelse ble også stilt. Det lød slik: *Etter å ha gjennomført utdanningen kan jeg fremstå med økt innsikt i yrkesrollen.*

I meget stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
39 %	44 %	13 %	1 %	0 %

3 % har ikke svart på spørsmålet.

5.4 Bruk av kunnskap og ferdigheter

Studentene har selv gitt uttrykk for (se ovenfor) at studiet har stor bruksverdi i det daglige arbeidet deres. Et annet kontrollpunkt om dette, er om ferdigheter og kunnskapen blir brukt og delt i det kollegiale fellesskapet. Når medarbeiderne har fått en innføring i juridisk metode har de også innfridd mulighetsbetingelsene for å drøfte juridiske problemstillinger. De blir gitt et redskap for å kunne drøfte juridiske problemstillinger på en bedre måte. Jeg stilte følgende spørsmål: *Har du diskutert faglige problemstillinger fra studiet med andre?* Svarene fordelte seg slik:

Svært ofte	16 %
Ofte	43 %
Sjelden	39 %
Aldri	2 %

Over halvparten av studentene hadde diskutert faglige problemstillinger svært ofte og ofte. Allikevel er det bekymringsfullt at det er så mange som sjelden eller aldri trekker frem faglige problemstillinger. Hva dette skyldes, er det vanskelig å si noe om, men det kan være at de arbeider i små miljøer som ikke gir anledning

til faglig diskusjon. Oppfordringen fra min side har hele tiden vært at de må være åpne og søke sammen i kollokviegrupper samt snakke med kolleger og jurister. Et moment er at læringsformen er fremmed for mange. De føler at en terskel må overskrides for å ta kontakt. I ordinær undervisning vil kontaktflaten være tettere og gi rom for interaksjon. Allikevel er det også der studenter som ikke deltar i større grad. Lærerens oppgave blir da å få disse med. I nettundervisning er det en utfordring å fange opp disse studentene uten å krenke deres integritet.

I undersøkelsen, som er gjengitt ovenfor om hvordan saksbehandlerne kommer frem til rettsregelen, opplyser alle at de diskuterer faglige problemstillinger med kolleger. 10 av 15 intervjuobjekter brukte egen forståelse av rettsregelen uten å nevne andre relevante rettskildefaktorer enn lovtekst. Etter å ha gjennomgått studiet åpner det seg en ny arena for forståelse om hva som former rettsregelen. De blir gitt en mulighet til å kunne diskutere dette på en bedre måte. De relevante rettskildefaktorene kommer frem og tolkes før de vektlegges og former rettsregelen. For publikum innebærer det at de kan se hvilke faktorer som er brukt og vektlagt for å ta standpunkt til om avgjørelsen skal påklages. I en eventuell klageomgang vil domstolen/klageorganet lettere kunne avgjøre saken ved å overprøve bruken av rettskildefaktorene.

17 studenter (14 studenter har studiemodulen i juridisk metode og tre er utdannede jurister) som gjennomgår studiemodulen i tvangsfullbyrdelse ble bedt om å kommentere følgende påstand: *Beskriv hvilken nytte du har hatt (om noen) av juridisk metode i undervisningssituasjonen og i oppgaveløsning i denne utdanningen.* Av deres (håndskrevne) tilbakemeldinger fremgår det at de oppfatter undervisningen på en lettere måte og at oppgaveskriving går greit. Læreren uttaler at han ikke kan skille juristene fra «ikke-jurister» i undervisningen. Han sier at diskusjoner og spørsmålsstillinger vinkles opp mot rettskildelæren uavhengig av full universitetsutdanning i juss eller ikke.

Intervjuet med en student gikk slik:

Når du startet med studiet i tvang, hvordan var det?

Veldig greit at jeg hadde juridisk metode. Nå vet jeg ikke hvor mange av dette kullet som har juridisk metode, men de tilbakemeldingene vi får på arbeidskravet vårt er jo at det var et veldig høyt nivå. Nå har vi vel en fire fem jurister og læreren kunne ikke plukke ut hvem som var jurist. Da blir man litt kry når man ikke er jurist. Man føler at man ikke er sånn borte vekk, det er veldig artig. Ja, all den treninga med den oppgaveskrivinga på den måten og læreboka er basert på juridisk metode så og man kjenner seg igjen, og det er litt artig, når man leser ting, leser rettspraksis og dommer, ja, der var et ord og der var et uttrykk. Ja, juridisk metode er en hjelp å kunne. Jeg kjenner den igjen i læreboka.

Her er uttalelser gitt i et åpent spørsmål (fra august 2014).

Har du andre kommentarer, ros og ris eller forslag til endringer i studieopplegget på nett?

- Veldig bra opplegg. Som sagt tidligere, er disse ferdig innspilte forelesningene helt gull! Boka kan være litt vanskelig å få greip på i første omgang, men det er noe man venner seg litt til og forelesningene hjelper veldig med forståelsen.
- For min del fungerer det godt å kunne studere hjemmefra. Setter pris på friheten og uavhengigheten det gir. Hadde kanskje vært trivelig å kunne møttes til en samling ved oppstart av studiet slik at vi ble litt bedre kjent?
- Veldig grei måte å få undervisning på, og at man i tillegg kan gå tilbake og spille av opptakene på nytt gjør at man kan få med seg det man ev. misset i «live»-møtene. Takk for meg.
- Jeg har faktisk ingenting å utsette på gjennomføringen av studieopplegget. Jeg synes det har vært veldig bra med en utrolig dyktig foreleser!
- Synes studiet er altfor omfattende til bare å gi oss 5 studiepoeng. :-)
- For meg var opplegget midt i blinken, med at jeg kunne ta kurset og jobbe samtidig, og å slippe å reise for å følge med i en klasse. Passet meg perfekt,

- Skulle gjerne hatt dette studiet før jeg tok tvang og forlik, ser at det hadde vært en fordel. Skjønner godt at det har blitt obligatorisk.
- Ros til Frederik for at han virkelig bryr seg om studentene og er tilgjengelig hele tiden. Et nyttig studie!
- Tusen takk for en fin tid! Jeg synes alle burde fått gått på dette studiet. Det har vært veldig greit å kunne sitte hjemme å gå på dette. Det har vært veldig praktisk.
- Utrolig flott og lærerikt studie. Atle og Frederik, dere har vært fantastiske:) Fortsett sånn :) Anbefaler på det sterkeste til alle saksbehandlere, uansett om de treffer vedtak eller ikke :) Hilsen xxx xxx (fra Spania)
- Har hatt en veldig lærerik høst, det er mye pensum å komme gjennom, men oppgavene har hjulpet meg veldig. Det er under oppgaveløsningene jeg har følt at jeg har forstått stoffet, så det bør fremtidige studenter også fokusere på. Oppfølgingen fra faglærer har vært kjempebra, men hvis jeg skulle si noe om hva som muligens kunne gjøres annerledes er det mer undervisning under nettmøtene. Vi hadde jo læremidlene, men det kunne gjerne vært mer. Ellers synes jeg studiet har vært veldig nyttig, interessant og lærerikt! Anbefales!
- Syns studietiden bør legges til arbeidstiden, f.eks. fra kl. 13.00. Det er for sent kl. 20.00 om kvelden. Barn er heller ikke i seng kl. 20.00, de skal hentes på fritidsaktiviteter på den tiden. For mitt vedkommende har vi langdag annenhver tirsdag, 10 arbeidstimer. Har heldigvis fått lov å gå kl. 16.30 (8 1/2 t), men det er lenge nok når man skal være opplagt til studie.
- Generelt positiv og fornøyd.
- Det var litt usikkert om vi måtte ha på egen video på nettmøtene. Oppdaget etterhvert at det var få å se det. :) Kurset ble litt intensivt i starten. Heldigvis litt mer pusterom rundt innlevering og arbeidskravet. Rakk dessverre ikke alle oppgavene. Det var litt forvirrende å vite tema på nettmøtene. Tidsplanen har i hovedsak ikke vært fulgt. Er forøvrig veldig fornøyd med tema som ble på nettmøtene, men bare litt forvirrende i forkant.

Jeg tar med en e-post fra en av deltakerne i kullet:

Heisann :-)

Det er noe merkelig som skjer med lyden din i denne tilbakemeldingen, så du høres ikke i det hele tatt i flere minutter – så jeg får kun med meg de første 15 sekundene – deretter fjern lyd uten at jeg klarer å tyde ordene – før du blir klarere igjen og jeg får med meg slutten.

Av slutten så får jeg inntrykk av at dette er greit? En skrivefeil med regjeringen/justis- og beredskapsdep. (den fikk jeg med meg) – var det noe mer å sette fingeren på som jeg gikk glipp av? :-)

Takk for fine tilbakemeldinger, forresten, på alle innleveringene mine – jeg håper ikke du tror jeg blir oppgitt på nettmøtene – jeg synes det er veldig interessant og storkoser meg – jeg koser meg faktisk så mye med disse nettmøtene at jeg avlyste klubb med 8 venner og var klar for å studere, og så viste det seg at det var et opphold i tirsdaysmøtene våre:-D det passet meg fint i går da, men blir litt trist når dette er over!

Tilbakemeldingen forteller at studentene er fornøyd med e-læringsopplegget. Det kom en innvending mot tidspunktet for nettmøtene, men studentene innretter seg stort sett slik at det går greit.

6 Behov for utdanning og videreutvikling

6.1 Behov for utdanning

Publikum har et krav på at myndighetene forholder seg til gjeldende rett. I undersøkelsen som er gjengitt ovenfor, viste seg at det var en manglende forståelse for bruk av relevante rettskildefaktorer. Det kan medføre en forskjelligartet rettsanvendelse i rettssystemet. Behovet for å gi namsmannsfullmektigene kunnskap og ferdighet for å kunne finne frem til hva som er gjeldende rett ved hjelp rettskildelæren bekreftes også av tilbakemeldingene fra studentene som har gjennomført studiet i juridisk metode. Opplæringen ved tiltredelse i stilling som namsmannsfullmektig kan sies å være mangelfull. Det gjør ikke situasjonen bedre at lensmennene hevder at det kan være vanskelig å holde seg oppdatert på fagområdene fullmektigene arbeider på. Publikum forventer at namsmyndighetene forholder seg riktig til gjeldende rett.

Tilliten til namsmyndigheten i politiet er avhengig av at det tas riktige avgjørelser i henhold til gjeldende regelverk. Å holde medarbeiderne faglig oppdaterte er en svær oppgave. Ved å benytte internettbasert opplæring kan dette gjennomføres på enklere måte enn ved ordinær undervisning. Slik som namsmyndighetene (ca. 300 enheter) er organisert, og med deres geografiske spredning er det vanskelig å samle medarbeidere til ordinær undervisning (se pkt. 6.1). Undersøkelsen (se pkt. 3 og 4) viser at det er behov for å utvikle deres kunnskap og ferdigheter innenfor fagfeltene. Tilbudet om undervisning kan nå frem til alle. Det ligger til rette for å arrangere et kvalifiseringskurs for nytilsatte medarbeidere. Undersøkelsen ovenfor åpner spørsmålet om dette burde være obligatorisk. Rettssikkerhetshensynet tilsier det. Ved å legge om undervisningen til e-læringsstudier vil det være mulig å spare utgifter. Det vil være mulig å trekke inn lærere med kunnskap fra de forskjellige fagfeltene for å gi et praksisnært tilsnitt til undervisningen. Studentenes ønske om en undervisning som er rettet direkte mot dem, ville kunne innfris.

6.2 En skisse til videre utvikling

Innenfor de fagfeltene som utgjør politiets sivile gjøremål, er det mulig å lage alle studiene til e-læringsstudier. Forvaltningsretten bør nevnes, men også tvangsfullbyrdelse bør kunne omskapes til et e-læringsstudium. Det samme gjelder gjeldsordning og utdanning av forliksrådssekretærer.

Det går et skille mellom prosessuelle og materielle regler. De prosessuelle reglene, det er de reglene som beskriver saksgangen, er mulig å fremstille på en tidslinje. Annerledes er det med materielle regler som bestemmer rettigheter og plikter. Her er det på sin plass å nevne at rettskildereglene ikke er rettsregler i vanlig forstand (Se pkt. 2.4). Forliksrådssekretærene arbeider hovedsakelig med tvisteloven, som er vår sivile prosesslov. Tvangsfullbyrdelsesloven som namsmennene bruker, kan karakteriseres som en spesiell sivilprosesslov. Saksbehandlere i forvaltningen må i stor grad forholde seg til forvaltningsloven. Disse tre lovene (fagområdene) gir anledning til å fremstille et undervisningsopplegg kronologisk. I et e-læringsstudium vil dette by på fordeler. Det vil være mulig å bygge opp en sak som fulgte tidslinjen hvor det blir vist til pensum og læringsmål. På denne linjen vil det måtte være et startsted som tar for seg kompetansespørsmål og definisjoner. Derfra vil det være mange stoppesteder hvor problemstillinger utredes. Her kan faglærer sammen med en jurist fra fagfeltet spille inn videoer hvor spørsmålene utredes.

Underveis kan det legges inn quizer og oppgaver. Selve «linjen» kan være en video som beskriver gangen i en sak.

Når det gjelder gjeldsordningsloven, stiller det seg litt annerledes. Denne loven inneholder flere materielle bestemmelser, men har også prosessuelle bestemmelser. Her kan det være mulig å lage et opplegg slik det ble gjort i juridisk metode i tillegg til en tidslinje som beskrev prosessen. En faglærer må beherske faget og inneha pedagogiske/didaktiske ferdigheter. Det er vel og bra, men ikke nok. Avsnittet ovenfor er bare løse skisser til en mulig løsning. For å kunne videreutvikle disse forslagene trengs medarbeidere som kan ta imot og bearbeide dem. En faglærer besitter ikke full kompetanse til å utvikle et fullverdig e-læringsstudium. Deres fagfelt er jussen, hvor de kan gjøre rede for hvordan juridiske fag kan forstås og forklares. Det er deres bidrag i utviklingsprosessen. Faglærer er avhengig av at noen møter disse ideene slik at de sammen kan finne gode løsninger. I et slikt møte kan det komme frem kreative løsninger som kanskje bare har noen fragmenter av det opprinnelige forslaget. For øvrig viser jeg til pkt. 6.3.

7 Avslutning

Arbeidet har vist at det foreligger en uensartet regelforståelse som ikke befestet i rettskildelæren. Undersøkelsen avslører også at opplæringen til nytilsatte er mangelfull.

Nettstudiet slik det er fremstilt her, kan være en nyttig pilot for å bygge nye studiemoduler innenfor fagfeltet. Det har vist seg at et slikt tilbud blir godt mottatt av studentene og at det kvalitetsmessig kan måle seg med ordinær undervisning. Fordelen er at det er mulig å nå mange studenter – og at det er kostnadseffektivt.

Når jeg ser meg tilbake, skjønner jeg at det jeg har vært med på har begrenset betydning for å trygge borgernes rettssikkerhet. Det som vil bety noe, er å skille namsmannsfunksjonen fra politiet og gi den nye organisasjonen ansvaret for at medarbeiderne holder en tilfredsstillende faglig standard. Ledelsen i denne

nye organisasjonen må ha ansvaret og oppdraget for å autorisere fullmektigene. Kravet til autorisasjon må bli lovfestet.

Borgerne har krav på at sakene deres blir behandlet på riktig måte. Namsmyndighetene forholder seg ofte til svake grupper i samfunnet som ikke har ressurser til å kontrollere rettsanvendelsen. Denne rapporten har rettet søkelyset mot rettsanvenderene og deres bruk av rettskildene. Det er et spørsmål om rettssikkerhet og hva vi kan gjøre for å øke den.

8 Referanser

- Andenæs, J. (2013). *Innføring i rettsstudiet* (6. utg.). Oslo: Cappelen akademisk.
- Andenæs, K. (1986). Sosionomene og jussen. *Nordisk sosialt arbeid*, 6, ss. 2–16.
- Auglend, R., Mæland, H.J., & Røsandhaug, K. (2004). *Politirett* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Barth, F. (2008, Juli). De sivile gjøremål ved PHS mot 2020 og en skisse over veien dit. [Notat].
- Barth, F. (2010). Er 356 selvstendige namsmannskontor i politiet en rettssikkerhetsrisiko? *Juristkontakt*(3), ss. 48-50.
- Barth, F. (2010). Utdanning i politiets sivile gjøremål på grunnplanet – en svensk modell. *Lenmannsbladet/Politillederen*, 113(2), ss. 15-17.
- Bjørndal, B., & Lieberg, S. (1978). *Nye veier i didaktikken*. Oslo: Aschehoug.
- Bloom, B.S. (Red.). (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: Cognitive Domain*. New York: McGraw-Hill.
- Boe, E.M. (2010). *Innføring i juss. Juridisk tenkning og rettskildelære*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Boe, E.M. (2012). *Rettskildelære under debatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunæs, R. (1996). *Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning*. Oslo: Vett & Viten.
- Bunæs, R., Borge-Andersen, L., Dey, A., & Løkken Sunde, N. (2009). *Tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Caprona, Y.D. (2013). *Norsk etymologisk ordbok*. Oslo: Kagge Forlag AS.
- Eckhoff, T., & Helgesen, J.E. (2000). *Rettskildelære*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Eskeland, S. (2015). *Strafferett* (4. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Fossland, T. (2015). *Digitale læringsformer i høyere utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Graver, H.P. (2008). Vanlig juridisk metode. Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger. *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2008, ss. 149-178.
- Hansen, J.J. (2012). *At designe e-læring: E-læringsparadigmer, didaktiske modeller og didaktiske verktøyer*. Hentet fra Tidsskriftet *Læring og Medier*:
<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lom/article/view/6162/6107>
- Hiim, H., & Hippe, E. (2006). *Praksisveiledning i lærerutdanningen. En didaktisk veiledningsstrategi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hydén, H. (1985). Till kritiken av den offentliga rätten. *Retfærd*(30).
- Kjønstad, A. (Red.). (2013). *Nye trender i rettsvitenskapen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten i samfunnet: En innføring i retts sosiologi*. Oslo: Pax Forlag.
- Mathisen, P. (2012). Video Feedback in Higher Education. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 7(2), ss. 97-116.
- Moe, E. (2003). *Gjeldsordningsloven i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- NOU 1998: 16 (u.d.). *Nytte-kostnadsanalyser*. Oslo: Regjeringen.
- NOU 2013: 9 (u.d.). *Et politi – rustet til å møte fremtidens utfordringer : Politianalysen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- NOU 2014: 5 (2014). *MOOC i Norge – Nye digitale læringsformer i høyere utdanning*. Kunnskapsdepartementet. Oslo: Regjeringen.
- Politidirektoratet (2008). *Politiet mot 2020, Bemannings- og kompetansebehov i politiet*. Oslo: Politidirektoratet.

- Politidirektoratet (2015). *Status sivil rettspleie januar 2015*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politihøgskolen (2002). *Fagplaner studieåret 2002/2003*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen (2004). *Mandat og oppnevning av arbeidsgruppe for å vurdere struktur og innhold på utdanningen innenfor den sivile rettspleie på grunnplanet*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen (2005). *Studieplan for videreutdanning – Politi- og lensmannsetatens oppgaver innen den sivile rettspleie*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen (2006/2007). *Fagplan for tvangsfullbyrdelses- og gjeldsordning*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen (2012). *Studieplan Utdanning i politiets oppgaver innen den sivile rettspleie*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen (2012, oktober). Utdanning i juridisk metode – en innføring. *Studieplan*. Oslo.
- (2011). Rettspluralisme. (F. Barth, Intervjuer)
- Riksrevisjonen (2005–2006). *Riksrevisjonens undersøkelse av forvaltningen av gjeldsordningsloven – oppfølging av Dokument nr. 3:13*. Oslo: Riksrevisjonen.
- Rokhaug, E. (2008). *Gjeldsordningsloven i teori og praksis*. Oslo: Eget forlag.
- Wilhelmsen, L.S. (Red.). (2014). *Juridisk fagdidaktikk Med vekt på studentenes læring*. Bergen: Fagbokforlaget.